BTNG-RBHC, XX, 1989, 3-4, pp. 317-398

HET BUITENLANDS BELEID VAN BELGIE TEGENOVER CHINA, 1919-1949

DOOR

JENS VERMEERSCH

Licentiaat Geschiedenis R.U.G.

I. INLEIDING.

Het inwendig verzwakte China kwam in de negentiende eeuw steeds sterker in de greep van de vreemde mogendheden. Vooral na de Chinese nederlaag in de *Opiumoorlog* (1839-1842) tegen Groot-Brittannië, kwam het land meer en meer in de belangstelling bij de Westerse landen. Deze waren niet enkel uit op industriële- en handelsvoordelen maar evenzeer op het verwerven van territoriale uitbreiding. Via het afdwingen van de zgn. *ongelijke verdragen* verwerven verschillende Westerse landen concessies, gebieden die aan de Chinese souvereiniteit onttrokken worden, en de mogelijkheid om onbelemmerd handel te drijven in enkele *open havens*.

België knoopte in de negentiende eeuw in het zog van de andere mogendheden diplomatieke relaties aan met China. De interesse hiervoor was in ons land zeer gering. De levendige belangstelling die Leopold II voor het Verre Oosten aan de dag legde zorgde ervoor dat de contacten langzaam intenser werden. In navolging van de andere landen beijverde de Belgische diplomatie zich om de relaties met het Chinese keizerrijk vast te leggen onder de vorm van een verdrag. Daar waar de anderen de overeenkomsten van de Chinezen afdwongen door middel van militaire actie, ging ons land zuiver via diplomatieke weg te werk. Daarbij moet wel verstaan worden dat de Belgen hun doel enkel konden bereiken onder de paraplu van de kannoneerboot-politiek van de mogendheden. Bij het afsluiten van

het Sino-Belgische verdrag van 1865 kon België rekenen op de actieve steun van Engeland. De Britten zagen toen duidelijk geen economische concurrenten in de Belgen. Als ze al hoopten op Belgische steun in China, dan kwamen ze later op economisch vlak toch bedrogen uit. België van zijn kant zal zich ook later in China eerder op Groot-Brittannië richten dan op bijvoorbeeld Frankrijk. Wat zijn territoriale ambities betrof, kon Leopold II, in Azië althans, zijn dromen niet waar maken. Hiervoor stond China te veel in de belangstelling van de grote mogendheden.

Ondanks het verdrag van 1865 bleef de belangstelling in Belgische economische milieus voor het immense keizerrijk gering tot onbestaande. Na enkele voorzichtige verkenningen begrepen de Belgische ondernemers uiteindelijk de potentiële mogelijkheden van de Chinese markt. In het laatste decennium van de eeuw komt de handel met China stilaan op dreef. Maar vooral belangrijk was de sterke Belgische betrokkenheid bij de aanleg en exploitatie van spoorwegen. De dynamische inzet van mensen als Emile Franqui en Jean Jadot, was hierbij cruciaal. Op het einde van de negentiende eeuw verkreeg ons land aldus een economisch sterke positie. Centraal hierbij stonden de aanleg van spoorwegen en in mindere mate mijnexploitaties. De Belgische belangen situeerden zich in hoofdzaak in de hoek van de *Société Générale* en bij de groep van Empain. Bij de spooraanleg werd zowel financieel als op het terrein met Franse ondernemers samengewerkt. Dit wekte ongenoegen bij de Britten die de spoorwegconcessies aan hun neus zagen voorbijgaan.

België ondervond van de Boxersopstand weinig hinder. Integendeel, na afloop kon naast een fors bedrag aan schadevergoeding ook een eigen concessie worden verworven. De economische expansie viel echter met de Eerste Wereldoorlog grotendeels stil. De Belgische ingenieurs en vertegenwoordigers in China hadden geen contact meer met het moederland. Het was vooral de onmogelijkheid om bestellingen uit te voeren die verlammend werkte.[1]

---

1. J.-M. FROCHISSE, *La Belgique et la Chine. Relations diplomatiques et économiques (1839-1909)*, Louvain, L'Edition Universelle, 1936, 475 p.
G. KURGAN-VAN HENTENRIJK, *Jean Jadot. Artisan de l'expansion belge en Chine*, Bruxelles, Académie Royal de Belgique, 1965, 143 p. (Koninklijke Academie voor overzeese wetenschappen. Klasse voor morele en politieke wetenschappen. N.R. XXIX-3).

Na de oorlog diende er zich op politiek vlak een nieuwe situatie aan. De Belgische diplomatie kreeg nu te maken met een versnipperd land met enkel een nominaal centraal gezag. Dit had ook zijn weerslag op het economisch terrein. Het investeringsklimaat werd slechter omdat er weinig financiële garanties overbleven. Bovendien hadden de Britten en de Japanners tijdens de oorlog een deel van de markt ingepalmd.

We belichten de verdere evolutie van de Sino-Belgische betrekkingen in een chronologisch verband. Hierbij komt de nadruk te liggen op het politieke vlak. Hoewel het ons hier aan ruimte ontbreekt om grondig in te gaan op de evolutie van de economische relaties van ons land met het Middenrijk, zullen we toch bij iedere periode dit aspect kort pogen te schetsen.[2]

II. DE WARLORDPERIODE, TOT 1927[3]

1. *Relaties met de Warlords.*

Tijdens de revolutie van 1911 wordt komaf gemaakt met de Mandsjoedynastie. Met de intentie het land voor uiteenvallen te be-

---

G. KURGAN-VAN HENTENRIJK, *Léopold II et les groupes financiers belges en Chine. La politique royale et ses prolongements, 1895-1914*, Bruxelles, Académie Royal de Belgique, 1972, 969 pp. (Mém. in 8° de la classe des lettres, 2ième série, T. LXI, fasc. 2).

Gebruikte Afkortingen:

A.M.B.Z.: Archief van het Ministerie van Buitenlandse Zaken

A.R.A.: Algemeen Rijksarchief

K.A.: Koninklijk Archief

2. Dit artikel vormt de neerslag van onze eindverhandeling: J. VERMEERSCH, *Het Buitenlands Beleid van België t.o.v. China, 1919-1949*, Gent, R.U.G. (Onuitgegeven Licentiaatsverhandeling), 1989, xvii + 381 p. Onze dank gaat hierbij uit naar de promotor, Prof. dr. R. Van Eenoo, die ons steeds met raad en daad heeft bijgestaan.

3. De historische gegevens zijn ontleend aan volgende werken :

J. FAIRBANK [ED.], *The Cambridge History of China, Volume XII, Republican China 1912-1949, Part 1*, Cambridge, C.U.P., 1983, xviii + 1002 p.

J. FAIRBANK & A. FEUERWERKER [EDS.], *The Cambridge History of China, Volume XIII, Republican China 1912-1949, Part 2*, Cambridge, C.U.P., 1986, xix + 1092 p.

W. RODZINSKI, *The Walled Kingdom. A History of China from 2000 B.C. to the Present*, Glasgow/London, Collins/Fontana Press, 1988, 3rd. Imp., 450 p.

R. STORRY, *A History of Modern Japan*, Harmondsworth, Penguin, 1987, 19de Druk, 304 p.

hoeden, staat Sun Yat-sen,[4] inspirator van de revolutionaire beweging, het presidentschap af aan de commandant van de enige gemoderniseerde legermacht van het land. Deze Yuan Shikai koestert evenwel de ambitie zelf keizer te worden. Om zijn positie uit te bouwen stelt hij zijn generaals aan tot hoofd van de provincies. Bij zijn plots overlijden in 1917 gebeurt precies datgene waar Dr. Sun voor vreesde: het land valt uiteen. De regionale commandanten trekken in hun gebied de macht naar zich toe. Ze evolueren tot Warlords die elkaar in steeds wisselende coalities bekampen.

De regering in Beijing vervalt tot een machteloze instelling, de controle erover wordt een twistpunt tussen de strijdende warlordfracties. Staatsgrepen en usurpaties volgen elkaar op. In het Zuiden ontwikkelt zich langzaam een nationalistische beweging rond Sun Yat-sen. Deze krijgt vanaf 1919 een krachtige impuls als na de ongunstige bejegening van China in het Verdrag van Versailles, de *Beweging van de Vierde Mei* ontstaat gedragen door studenten en intellectuelen die via nationale hereniging paal en perk wensen te stellen aan de achterstand en de buitenlandse invloed in hun land.

De Westerse mogendheden kunnen dank zij het ontbreken van een centraal bestuur wel hun positie versterken in de concessies maar de burgeroorlog en de erdoor teweeggebrachte anarchie schaden de economische expansie. Zolang de diverse machtsovernames in Beijing de fictie van wettelijkheid weten op te houden kunnen de er geacrediteerde diplomaten een facade opzetten van normale betrekkingen met de "regering". In 1924 is een nieuwe machtswissel onder de Warlords een onverholen staatsgreep. In tegenstelling met vorige regeringswissels wordt de schijn van een wettelijke overdracht van de macht dit keer niet opgehouden. Hierdoor zien de mogendheden, in tegenstelling tot voorheen, zich uitdrukkelijk voor de keuze gesteld het regime al dan niet te erkennen. Willens nillens wordt België als één der eersten met dit feit geconfronteerd doordat onze

4. Voor de transcriptie van de Chinese namen wordt als regel de door de Volksrepubliek gepropageerde *Pinyin*-spelling aangehouden. Enkele namen die reeds dermate in het Nederlands zijn ingeburgerd dat de sterk verschillende *Pinyin*-versie verwarring zou kunnen zaaien, zijn in de tekst in hun meer bekende vorm weergegeven. Concreet gaat het om Sun Yat-sen, Chiang Kai-shek en Canton die in *Pinyin* geschreven worden als respectievelijk Sun Yixian, Jiang Jieshi en Guangzhou. Vanzelfsprekend wordt bij het citeren uit de bronnen niet geraakt aan de hierin gebruikte transcriptie.

gevolmachtigde minister in november 1924 na overplaatsting zijn post verlaat. Het is de normale gang van zaken dat de nieuwe gezant aan het staatshoofd de afscheidsbrief van zijn voorganger en zijn eigen geloofsbrieven overhandigt. Maar hier stelt zich precies het probleem, immers indien de brieven overhandigd worden aan de nieuwe president betekent dit, zo niet een erkenning de jure, dan toch een erkenning de facto van het nieuwe regime. De Franse gezant bevindt zich in een gelijkaardige situatie. Door het feit dat nieuwe geloofsbrieven moeten worden overhandigd — wat een feitelijke erkenning van een regime inhoudt — kan er geen afwachtende houding ingenomen worden. In het begin richt men zich weifelend op Frankrijk. Maar uiteindelijk is het de Angelsaksische lijn die gevolgd wordt.

De nieuwe Belgische minister, baron L. le Maire de Warzée d'Hermalle komt eind november 1924 in de Chinese hoofdstad toe. Hij deelt de Chinese regering mee dat hij zijn geloofsbrieven zal overhandigen van zodra er een nieuwe president is verkozen.[5] De Fransen zijn van mening dat men slechts tot erkenning mag overgaan indien de nieuwe Chinese regering toezeggingen doet i.v.m. met een vlottere uitbetaling van de achteropgeraakte Boxersvergoedingen. De Politieke Directie is eerst geneigd zich achter het standpunt van de Fransen te stellen. Aan onze gezanten te Parijs, Rome, Madrid, Den Haag, Londen en Washington wordt gevraagd discreet te informeren naar de mening van de respectievelijke regeringen.[6] Als hieruit blijkt dat enkel Italië het Franse standpunt deelt bekoelt dit de interesse van Brussel. Eens duidelijk wordt dat Groot-Brittannië en de Verenigde Staten zich uitdrukkelijk kanten tegen de koppeling van de erkenning aan de uitbetaling van de Boxersvergoedingen, neemt het Ministerie afstand van Frankrijk. Vanaf dit ogenblik richt ons land zich duidelijk op de Britse en Amerikaanse politiek. Deze twee landen niet voor het hoofd stoten blijkt belangrijker dan samen met Frankrijk het Boxersgoud pogen te recupereren. Men gaat er nu van uit dat het niet nodig is de erkenning aan de Boxersvergoeding

5. A.M.B.Z., *Politieke Correspondentie*, N° 1287, Rapport 886/ 321, 22-11-1924, de Warzée aan Hymans.

6. A.M.B.Z., *Politieke & Economische Dossiers*, N° 10.572, Minuut Direction PB/Section Asie/Dossier 451-515/271/d'ordre 1472 t/m 1476, 31-10-1924, opgesteld door H. de Codt + geparafeerd door P. Hymans en gericht aan zes posthoofden.

te hechten, maar van zodra de gelegenheid zich voordoet moet deze zaak toch bij de Chinezen aangekaart worden.[7]

Toch gaat de Warzée nog niet tot presentatie van zijn geloofsbrieven over omdat ons land niet als eerste het nieuwe regime wenst te erkennen. Pas einde juni wordt tot overhandiging besloten als Frankrijk hetzelfde doet en de Amerikanen op het punt staan de regering in Beijing formeel te erkennen. Als België nu tot de overhandiging overgaat staat het niet alleen en wordt er niemand voor het hoofd gestoten. De Warzée krijgt dan ook toestemming om zijn brieven eveneens te presenteren, mits evenwel officieel enig voorbehoud te maken met betrekking tot de constitutionaliteit van de Chinese regering.[8]

Als op 30 juni de overhandiging uiteindelijk plaats vindt, heeft België een half jaar van aarzeling achter de rug. Niettegenstaande men eerst de erkenning aan bepaalde voorwaarden wou koppelen, kwam ons land er blijkbaar niet toe hier zelf volledig het initiatief voor te nemen. Hoewel men veel met Frankrijk in contact staat, is men eerder geneigd zich op de Angelsaksische politiek te richten. Het feit dat er voor de uiteindelijke beslissing zo lang getreuzeld wordt, heeft mogelijk ook te maken met de periode van binnenlandse instabiliteit. Doordat de regeringsvorming verschillende maanden blijft aanslepen, komt er pas eind juni een nieuwe Belgische minister op Buitenlandse Zaken: de Socialistische voorman Emile Vandervelde. Kort nadien valt ook het besluit om de geloofsbrieven te laten overhandigen. Vandervelde heeft namelijk een positieve ingesteldheid tegenover China die sterk vergelijkbaar is met de in de V.S. heersende opinie. Veel Amerikanen zien in China een land met een groot verleden dat op weg is om zijn plaats in de moderne wereld te veroveren. Op een eerder paternalistische wijze voelen de Verenigde Staten hier sympathie voor. Traditioneel zijn ze ook tegen kolonisatiepogingen gekant. Dit alles neemt natuurlijk niet weg dat de Amerikaanse regering een zo groot

---

7. A.M.B.Z., *Politieke & Economische Dossiers*, N° 10.572, Minute télégramme Direction PB/Sectie Asie/Dossier 451-515/271 /1641/d'ordre 45, 8-12-1924, opgesteld door de Moreau en gericht aan onze legatie in Beijing.

8. A.M.B.Z., *Politieke & Economische Dossiers*, N° 10.572, Minute Télégramme Directie PB/Asie N° 452/515-835/d'ordre 21, 27-6-1925, opgesteld door R. Gérard, geparafeerd door de Ramaix en door de kabinetschef.

mogelijke politieke invloed nastreeft evenals een sterke economische positie in China.

Dat Vandervelde bij Washingtons standpunt aanleunt blijkt duidelijk als het pas met de nodige kopzorgen erkende regime in 1926 uit de hoofdstad verdreven wordt.

De Warzée merkt op dat nu opnieuw het probleem opdoemt van de al dan niet erkenning van het nieuwe bewind. Hij stelt voor dat hij zijn houding zou spiegelen aan die van Washington. De Warzée verduidelijkt:

> "les vues du Gouvernement de Washington devant répondre le plus, je crois, à votre [=Vandervelde] pensée politique en ce qui concerne les affaires de Chine."[9]

Brussel stemt met deze houding in.

2. *De opkomende nationalisten.*

Het probleem bij uitstek waarmee België zich vanaf 1926 geconfronteerd ziet, betreft de houding die het moet aannemen tegen de steeds sterker wordende Nationalistische beweging in Zuid-China. Met steun van Moscou en de nog prille Chinese Communistische Partij heeft Sun Yat-sen zijn macht kunnen uitbouwen in en om Canton. Zijn nationalistische partij, de Guomindang, streeft naar een herenigd China. Begin 1925 overlijdt Dr. Sun vrij onverwachts aan leverkanker. Na zijn dood groeien de tegenstellingen tussen de aanhangers van Moscou en de niet-communistische nationalisten. Deze strijd om de leiding van de GMD en voor de opvolging van de na zijn dood gemythologiseerde Sun Yat-sen is cruciaal voor China's verdere evolutie. De tijdspanne 1925-1927 betekent de doorbraak van de Nationalisten en vooral van één man die als hun leider de Chinese politiek voor bijna vijfentwintig jaar zal gaan beheersen: Chiang Kai-shek.

In de lente van 1925 vestigt Chiang zijn militaire faam met het overwinnen van een plaatselijke warlord in Zuid-China. Gedragen door een golf van sociale onlust in gans het land, roept de regering van Canton zich op 1 juli 1925 uit tot enige en wettige regering van

---

9. A.M.B.Z., *Politieke Dossiers*, N° 1287, Rapport 306/129, 30-4-1926, de Warzée aan Vandervelde.

heel China. Chiang consolideert zowel politiek als militair zijn macht zodat tegen het einde van het jaar de Warlords in gans Guangdong verdreven zijn. De provincie gaat nu dienen als basis voor de expeditie tegen het Noorden.

Nu de Zuidelijken zich steeds meer distantiëren van Moscou en ondertussen het land onder hun gezag herenigen (zij het met de nodige interne strubbelingen) wordt voor Brussel het aanknopen van relaties onafwendbaar. Maar het overgrote deel van de Belgische economische belangen bevindt zich in Noord-China dat nog Warlord-gebied is. Onze diplomatie is dus enerzijds genoodzaakt officieel met het Warlord-regime in Beijing te blijven omgaan, maar moet anderzijds er toch voor zorgen dat deze relaties de gedoodverfde toekomstige machtshebbers niet ongunstig stemmen. Dit zal tot de uiteindelijke Nationalistische overwinning een centraal gegeven blijven in de Belgische houding. Bij dit alles komt nog dat Minister van Buitenlandse Zaken Vandervelde (1925-1927) vrij duidelijk sympathie koestert voor de Nationalistische zaak.[10]

De Warzée zendt in juli 1925 een uitgebreid rapport over de algemene situatie in China. Hierin fulmineert hij tegen het communistisch gevaar en de politieke instabiliteit in China. Reeds eerder heeft hij laten blijken dat het er volgens hem niet toe doet wie er aan het bewind komt voor zover het land maar één wordt en het geen bolchevisten zijn.[11] Hij vindt dat België met zijn aanzienlijke belangen in het land er alle nut bij heeft

> "[...] à voir s'établir à Pékin une autorité assez forte et puissante pour faire prévaloir son action sur une vaste partie du territoire et pour combattre la propagande bolchéviste dirigée contre les puissances dites "impérialistes" dont nous [de Belgen dus] ne sommes point exceptés."

Hij voegt hieraan nog toe dat in zijn ogen enkel een sterk militair en daarenboven anti-communistisch leider, China uit de chaos kan

---

10. Emile Vandervelde legde, in vergelijking met andere ministers van buitenlandse zaken, een zeer grote belangstelling aan de dag voor China. Na zijn ministerschap maakte hij in 1930 niet enkel een reis naar China, hij publiceerde er zelfs een boek over : E. VANDERVELDE, *A travers la révolution chinoise. Soviets et Kuomintang*, Brussel, Editions l'Eglantine, 1931, 247 p. We hopen de rol van Vandervelde verder te kunnen uitdiepen in een nog te verschijnen artikel.

11. A.M.B.Z., *Politieke Dossiers*, N° 1287, Rapport 362/174, 26-6-1925, de Warzée aan Vandervelde.

halen. Onze gezant denkt hierbij op de eerste plaats aan Zhang Zuolin die als een dictator de plak zwaait over Mandsjoerije. Opvallend hierbij is dat hij de anti-communistische fractie van de Guomindang als onbetekenend en doctrinair afdoet. Hij overbenadrukt daarenboven soms de Sovjet-invloed op de GMD waarbij hij niet steeds een exact beeld van de situatie oproept.[12] Men mag hierbij natuurlijk niet vergeten dat de toestand behoorlijk verward is. Binnen de GMD zijn verschillende tendenzen actief die met elkaar om de interne macht wedijveren. Daarenboven is de Sovjetpolitiek niet altijd rechtlijnig en steunt Moscou bijvoorbeeld ook Feng Yuxiang, een Warlord. De Warzée zit in Beijing zeker niet centraal en is daarenboven de taal niet machtig. Het kan hierdoor iets duidelijker zijn waarom de gezant, geleid door anti-communistische gevoelens, weinig nuances aanbrengt. Hij is m.a.w. vrij slecht geïnformeerd, vooral ook daar er geen Belgisch consul is in het Zuiden (In Shanghai is er wel een Consul-Generaal maar die stad ligt vooralsnog buiten de invloed van de GMD). Het is hoedanook opvallend hoe weinig oog onze man in Beijing heeft voor wat er zich in het zuiden van China afspeelt. Hij ziet enkel het 'bolchevistisch gevaar'. Toch is het precies hier dat de sterke man, waar de Warzée alle heil van verwacht, zal opduiken. Niet het fulmineren tegen het bolchevisme is verwonderlijk, wel het feit dat de gezant Chiang Kai-shek over dezelfde kam scheert als de agent van Moscou, wat op de Warzée's oppervlakkige informatie wijst.

De zevende augustus ontvangt de Warzée een telegram van Vandervelde waarin hij terecht wordt gewezen naar aanleiding van de inhoud van zijn rapport. De minister telegrafeert het volgende:

> "Votre rapport confidentiel 180 stop Ne conteste pas que Soviets exploitent mouvements nationalistes en Chine mais estime que sous prétexte péril bolchéviste ne devons pas nous départir principe non intervention en soutenant chef militaire à tendances dictatoriales tyranniques [...]"

De aandacht van de gezant wordt er tevens op gevestigd dat België geen enkele reden heeft om zich te kanten tegen de aspiraties van de nationalisten die op zijn minst toch gedeeltelijk op legitimiteit zijn gebaseerd. Tot slot wordt le Maire de Warzée nog opgedragen zich

---

12. A.M.B.Z., *Politieke Dossiers*, N° 1287, Zeer vertrouwelijk Rapport N° 375/180 , 2-7-1925, de Warzée d'Hermalle aan Vandervelde.

in zijn discussies met andere diplomaten aan de algemene Belgische politiek van niet inmenging in de binnenlandse aangelegenheden te houden.[13]

Vanaf februari begint de Belgische gezant in Beijing langzaam oog te krijgen voor de potentiële mogelijkheden van de Guomindang.[14] Wat de Warzée vooral positiever blijkt te stemmen t.o.v. de GMD, zijn de pogingen van de rechtervleugel van de partij om komaf te maken met de Sovjet-Russische invloed en de samenwerking met de CCP. De nationalisten blijven ook militaire successen boeken, in augustus '25 wordt de provincie Hunan veroverd en de maand daarop valt Wuhan (Hankow) reeds in GMD-handen: de Yangtse rivier is bereikt. Door de val van Hankow komen de Belgische vertegenwoordigers nu voor het eerst in contact met de 'Cantonezen' omdat in deze stad een Belgische consul resideert.

Tegen eind 1926 is het militaire succes van de GMD een niet te ontkennen realiteit, Chiang Kai-shek slaagt er in steeds meer macht naar zich toe te trekken als bevelvoerder van het succesvolle leger. De Warzée komt steeds meer onder de indruk van de veroveringen van de Nationalisten. Omdat de V.S. aanstalte maakt om contact op te nemen met de GMD, vindt onze gezant dat ook België in de zeer nabije toekomst best voorzichtig een poging tot toenadering met het Zuiden zou ondernemen. Hij vindt dit des te meer aangewezen, daar de Belgische onderhandelingen met de regering in Beijing, over de herziening van het verdrag van 1865, in het Zuiden slecht worden onthaald. Daarenboven is er de aanzienlijke Belgische economische positie die moet veilig gesteld worden. Indien Brussel positief staat t.o.v. van een toenaderingspoging, stelt de Warzée voor om zijn juridische gezantschapsraad, Sergysels, op een missie naar het Zuiden te zenden. De gezant heeft een discrete opdracht voor ogen waarbij Sergysels genoeg geld mee moet krijgen om enkele diners te geven ter ere van hoge personen verbonden aan de regering in Canton. Le

---

13. A.M.B.Z., *Politieke & Economische Dossiers*, N° 10.573/1, Minute Télégramme Direction PB/Asie/451/515-962/d'ordre 28, 7-8-1925, Opgesteld door de Moreau, tweemaal geparafeerd door Vandervelde en gericht aan de Legatie in Beijing.

14. A.M.B.Z., *Politieke Dossiers*, N° 1287, Rapport 162/72, 27-2-1926, de Warzée aan Vandervelde.

Maire de Warzée vindt het ook beter de reis niet als een handelsmissie in te kleden, maar als een privéreis, omdat

> "[...] si l'on veut flatter les Cantonnais, [...] il importe qu['ils...] sient l'impression que c'est le pouvoir politique de la Belgique qui vient, sous une forme voilée et non compromettante, vers eux."

Om deze reden vindt de gezant het ook beter geen consul (die toch op de eerste plaats een handelsfunctie heeft) met deze opdracht te belasten.[15]

Het is opvallend hoe de Belgische gevolmachtigde Minister in een vrij kort bestek zijn mening grondig wijzigt. Hij ziet in Chiang Kai-shek de sterke man die China nodig heeft en hoe openlijker die zich van de communisten afkeert, des te meer bekijkt de Warzée hem positiever. Daarbij komt nog dat Vandervelde sympathie koestert voor de Nationalistische beweging en dat de gezant zich daarnaar schikt terwijl hij tegelijk toch de aandacht van Brussel, en dus van de Minister, richt op de rechtervleugel van de GMD. De ommezwaai valt dus te verklaren door de Warzée's groeiende sympathie voor Chiang Kai-chek, de steeds grotere militaire successen van de Nationalisten en ook wel doordat hij zijn minister naar de mond wil praten.

3. *Economische Aspecten.*

Hoewel Leopold II wel territoriale dromen had in China, heeft België er — buiten de concessie in Tianjin — nooit blijk gegeven van politieke of militaire ambities. De belangen van ons land liggen in de eerste plaats op economisch gebied. Het is dan ook niet de verwonderen dat onze buitenlandse politiek hier op gericht is en er terdege rekening mee houdt. Vooral in het laatste decennium van de negentiende eeuw krijgt de Belgische bedrijfswereld vaste voet in China. De doorbraak komt in 1898 als de *Société d'Étude de Chemins de Fer en Chine* er in slaagt om het contract te verwerven voor de aanleg van de spoorweg tussen Hankow en Beijing. Naast een Franse inbreng (Paribas), zijn van Belgische zijde de Generale en Empain bij het project betrokken. Empain is actief via de *Compagnie*

---

15. A.M.B.Z., *Politieke Dossiers*, N° 1287 , Rapport 1012/373, 2-12-1926, de Warzée aan Vandervelde.

Générale de Chemins de Fer et de Tramways en Chine, deze maatschappij komt na de oorlog volledig in het kielzog van de Generale terecht. Voor de *Société Générale* is dit het begin van haar positie als sterkste Belgische groep in China. Dit via meerderheidsparticipaties in twee belangrijke bedrijven en kleinere aandelenpaketten in diverse andere.

Tengevolge van de Eerste Wereldoorlog verliezen de Europese ondernemingen, en dus ook de Generale, terrein aan hun Amerikaanse en Japanse concurrenten. Vanaf het begin van de jaren twintig poogt de *Banque de Bruxelles* in China eveneens haar plaatsje onder de Aziatische zon te veroveren. Onder meer doordat het land steeds verder in de anarchie wegzinkt zal dit uiteindelijk geen echt succes worden. Hoewel de belangen van de *Société Générale* reeds geconsolideerd zijn en deze groep aldus op haar ervaring kan voortbouwen, zal de politieke chaos ook hen voor heel wat problemen stellen.

Hoe ziet de Belgische economische aanwezigheid er nu uit, kort na W.O. I? Hieronder volgt een overzicht van de belangen van de drie holdings die in de jaren twintig in China actief zijn. Het gaat om ondernemingen die volledig Belgisch zijn of waarin de Belgische kapitaalinbreng (via die holdings) aanzienlijk is.[16]

De belangrijkste portie Belgische belangen kan men in min of meerdere mate onder de vleugels van de Generale thuisbrengen. In de banksector is er vooreerst de *Banque Belge pour l'Étranger*. Een filiaal van de *Société Générale* dat in 1902 in Shanghai opgericht wordt onder de naam *Banque Sino-Belge* met als voornaamste doel het incasseren van de Boxersvergoeding voor de Belgische Staat. De bank kent een niet onaardig succes en stelt in 1921 reeds 85 Belgische personeelsleden tewerk verdeeld over kantoren in Beijing, Shanghai, Tianjin en vanaf 1922 ook in Hankow. De bank gaat van start met een bescheiden kapitaal van 1 miljoen Fr en trekt dit achtereenvolgens op tot drie, vijftien en dertig miljoen. In 1913 moet

---

16. De gegevens voor dit bondig overzicht zijn aan volgende bronnen ontleend: A.M.B.Z., *Classement B*, N° 176/2, een overzicht van de Belgische belangen in China ten behoeve van de Conferentie van Washington en *Recueil Financier*, Brussel, Ed. Bruylart, 1920, jaargang 27, 2298 p.
G. KURGAN-VAN HENTENRIJK, *Léopold II et les groupes financiers belges en Chine*, Ac. Royal de Belgique, 1972, passim.

de naamsverandering onderstrepen dat verder wordt gekeken dan China alleen. Ondanks het feit dat in de periode 1914-'18 de verbindingen met de sociale zetel in Brussel verbroken zijn, slaagt de bank er in om uit de problemen te blijven door zich enkel op de lopende zaken toe te spitsen. In de periode 1918-'19 wordt een nettowinst geboekt van 4.722.530 Fr, wat resulteert in een totaal aan uitgekeerde dividenten ten belope van 2.100.000 Fr. In 1921 volgt een nieuwe kapitaalsverhoging tot een bedrag van 100 millioen Fr. In China zelf heeft de bank zich, althans volgens het Ministerie van Buitenlandse Zaken, een reputatie opgebouwd van betrouwbaarheid en soliditeit. De instelling treedt er op als bankier voor diverse Belgische compagnieën evenals voor vele landgenoten die in het Verre Oosten verblijven. Door het verlenen van financiële fasciliteiten aan mensen die naar België willen uitvoeren of vice-versa wordt de wederzijdse handel gestimuleerd. Niet onbelangrijk is ook dat de instelling in China gedeeltelijk de rol speelt van emissiebank. Zo zijn er bijvoorbeeld op 30 juni 1919 bankbiljetten in omloop voor een bedrag van 2.211.804 Fr en 84 centimes.[17] Het grootste pakket aandelen is opgenomen in de portefeuille van de *Société Générale* en gedurende vele jaren is Jean Jadot voorzitter van de raad van beheer. Deze bank vormt zowat de steunpilaar van de *Société Générale* in China.

Via de *Compagnie Générale de Chemins de Fer et de Tramways en Chine* en de *Société belge de Chemins de Fer en Chine* is de Generale actief op spoorweggebied. In de jaren twintig gaat het vooral om de aanleg van de zogenaamde *Lunghai*-spoorweg. Doordat de constructie hiervan zwaar gehinderd wordt door de onstabiele politieke situatie, groeit het project uit tot een zorgenkind niet in het minst op financieel gebied.[18]

De ruggegraat van de positie van de *Société Générale* in Azië wordt dus gevormd door twee volwaardige zustermaatschappijen. Namelijk de *Banque Belge pour l'Étranger* en de *Société Belge de Chemins de Fer en Chine*. Hun belangen worden terplaatse verde-

---

17. Dergelijke biljetten zijn heden nog te bekijken in het museum van de Nationale Bank.

18. K. BOSSUYT, *Belgische investeringen in China. De spoorwegaanleg van de Lunghai (1912-1937)*, Gent, RUG (Onuitgegeven licentiaatsverhandeling), 1981, 277 p.

digd door een algemeen agent, Disière, (die het later tot directeur van de Generale brengt en zich in deze functie met China zal bezig houden) en de hoofdingenieur van de *Lunghai*, Lambert.

Vanaf 1922 lanceert de groep rond de *Banque de Bruxelles* zich in China.[19] Hiertoe wordt op 22 maart de *Société Belge d'Entreprises en Chine* opgericht die op een zo breed mogelijk terrein economische activiteiten op de Chinese markt moet ontplooien. Dit in rechtstreekse concurrentie met de Generale die de sterkste Belgische positie in China bekleedt op economisch gebied.

Tot 1928 bevindt de Chinese zetel van de groep van de Bank van Brussel zich in Beijing, daarna in Shanghai. De groep slaagt er nooit in de positie van de Generale ook maar te bedreigen. Daar waar de *Société Générale* kan steunen op jarenlange ervaring en contacten heeft de *Banque de Bruxelles* vooral af te rekenen met de politieke instabiliteit. Het afsnoepen van twee personeelsleden van de Generale om de leiding te nemen, De Vos en Hers, kan hier niets aan veranderen. Men kan gerust stellen dat de burgeroorlog van de jaren twintig tussen Noord- en Zuid-China de groep verhindert door te breken. Eens begin de jaren dertig de politieke situatie enigszins is gestabiliseerd, is het de economische crisis die het succes in de weg staat.

Een Belgische groep die onafhankelijk opereert van de twee voorgaande in China (hoewel een deel van het kapitaal Frans is nl. van Paribas) is de *Banque d'Outremer*.[20] Vóór de eerste wereldoorlog was Emile Franqui een tijdlang, als algemeen vertegenwoordiger, hun drijvende kracht in China. Deze holding (het is geen bank in de strikte zin van het woord) heeft in China belangen in diverse maatschappijen. De drie belangrijkste zijn: *The Chinese Engineering and Mining C°*, de *Crédit Foncier d'Extrême Orient* (staat in voor het verlenen van hypotheken) en de *Compagnie de Tramways et d'Eclairage de Tientsin* (verzorgt de electriciteitsvoorziening en het openbaar vervoer in Tianjin). Van deze twee laatste maatschappijen

---

19. M.-R. THIELEMANS & S. VERVAECK, *Inventaire des Archives de la Société belge d'Entreprises en Chine*, Bruxelles, A.R.A., 1985, 35 p.
S. HENRION-GIELE, *Inventaire de Archives de la Compagnie Financiere Belgo-Chinoise*, Bruxelles, A.R.A. (onuitgegeven inventaris), 1976, 14 p.

20. Deze oppereert tussen 1900 en 1910 in China via een zustermaatschappij, de *Compagnie Internationale d'Orient*.

is een beperkte hoeveelheid aandelen reeds voor de oorlog in handen van de Generale via de *Banque Belge pour l'Etranger*.

Einde 1928 verwerft de *Société Générale* de *Banque d'Outremer*; de positie van de Generale-holding in China wordt hiermee nog aanzienlijk versterkt.[21]

III. DE DECADE VAN NANJING, 1927-1937.

1. *Relaties met de Guomindang.*

a. *De eerste toenadering.*

De door de Warzée voorgestelde missie van Sergysels krijgt al spoedig het groene licht van Brussel zodat de gezantschapsraad in december naar Wuhan vertrekt. De opdracht van Sergysels is een copie van de gelijkaardige zending van zijn Amerikaanse collega: hij moet contact opnemen met Eugéne Cheng, de Minister van Buitenlandse Zaken in de door de linkervleugel gedomineerde GMD-regering van Wuhan. Het is de bedoeling een beleefdheidsbezoek af te leggen om zich op de hoogte te stellen én van de plaatselijke situatie én van de Nationalistische standpunten. Tevens moet hij de GMD-regering inlichten over de Belgische onderhandelingen met het gouvernement in Beijing betreffende het afsluiten van een nieuw verdrag. Er wordt Sergysels uitdrukkelijk op het hart gedrukt zich nergens toe te engageren en ieder contact vrijblijvend te houden.[22] België wil namelijk eerst de kat uit de boom kijken om de regering in Beijing niet op stang te jagen. Dit laatste vooral met het oog op de onderhandelingen voor een hernieuwd Sino-Belgisch verdrag die met de Beijing-regering worden gevoerd en eveneens omdat het merendeel van onze economische belangen nog buiten het GMD-gebied valt.

De missie van Sergysels wordt een gedeeltelijk succes. Hij stuurt een uitgebreid rapport met een massa gegevens en toelichtingen naar Buitenlandse Zaken. In het uitvoeren van het volgende luik van zijn instructies kent hij echter tegenslag. Eugéne Chen kant zich zeer

---

21. J.-M. FROCHISSE, *La Belgique et la Chine*, Bruxelles, Ed. Universelle, 1936, pp. 421-432.
22. A.M.B.Z., *Politieke Dossiers*, N° 1287, Télégramme Chiffré N° 77, Beijing, 20-12-1926, de Warzée aan Cabinet.

uitdrukkelijk tegen de besprekingen tussen België en Beijing over een nieuw verdrag. Verdere toenadering kan er voor Chen enkel komen indien België besluit te onderhandelen met de regering in Wuhan in plaats van met het Warlord-regime in Beijing. Iets dergelijks zou in feite neerkomen op een erkenning van de GMD-regering door ons land. De Warzée wijt deze beperkte mislukking aan de verhitte gemoederen in Wuhan tegen alle buitenlandse machten die in China actief zijn.[23]

Achter de slechte wil van Eugéne Chen ten opzichte van België blijkt meer te zitten dan de Warzée aan Brussel rapporteert. Eind maart krijgt de zetel van de *Société Belge d'Entreprises en Chine* (een zusteronderneming van de *Banque de Bruxelles*) van haar vertegenwoordiger in China, Joseph Hers, meer nieuws. Hers telegraffeert dat hij inlichtingen heeft ingewonnen bij de Japanse en Franse Consulaten in Wuhan. De Franse consul blijkt wel degelijk met Eugéne Chen te kunnen spreken over de Sino-Franse onderhandelingen in Beijing. De onwil t.o.v. België schrijven de beide consulaten zonder omwegen toe aan een persoonlijke antipathie die Chen koestert tegenover de Belgische consul in Wuhan: Van Biervliet.[24] Dit wordt blijkbaar zonder dralen aan Buitenlandse Zaken doorgespeeld. Twee dagen later telegrafeert Vandervelde aan de Warzée dat hij de vage toespelingen van de gezant op de problemen tussen Van Biervliet en Chen, uit een "source privée" expliciet bevestigd heeft gekregen. De instructies van Brussel zijn duidelijk: Van Biervliet moet onmiddellijk uit Wuhan weg.

Hieruit blijkt dat de groep van de *Banque de Bruxelles* op bepaalde punten over betere informatie beschikt dan het Ministerie en dat dan nog over een zuiver diplomatieke aangelegenheid. De Warzée is ofwel bijzonder slecht ingelicht of, en dat is misschien aannemelijker, hij heeft de zaak zo minimaal mogelijk voorgesteld om Van Biervliet niet in een ongunstig daglicht te plaatsen. Het is niet toevallig dat het precies de groep van de Bank van Brussel is die met deze informatie naar het ministerie trekt. Zij hebben namelijk het merendeel van hun belangen in het gebied dat reeds door de

---

23. A.M.B.Z., *Politieke & Economische Dossiers*, N° 11.265/1, Rapport N° 247/69, 12-2-1927, de Warzée aan Vandervelde.

24. A.R.A., *Société belge d'entreprises en Chine*, N° 130, Telegram 15, Hers aan Brussel, 31-3-1927.

Nationalisten gecontroleerd wordt. Een betere verstandhouding tussen België en de GMD komt hen dus goed uit.

Chiang Kai-shek zet in de loop van 1927 zijn militaire opmars voort, ondanks het feit dat zijn relaties met de door de linkerzijde van de Guomindang gedomineerde Wuhan-regering, steeds slechter worden. Na de verovering van Nanjing, rukt hij op naar Shanghai om er aan geld te geraken en zijn positie bij de mogendheden te verbeteren. In Shanghai is er een sterke arbeidersbeweging gegroeid onder leiding van de communisten. In maart slagen de arbeiders (geleid o.a. door Zhou Enlai) er in de lokale warlord te verdrijven. Als gevolg hiervan kan het GMD-leger ongehinderd de stad binnentrekken. De rechtervleugel van de Guomindang, Chiang op kop, zoekt steun bij de zakenwereld en krijgt die ook onder de vorm van een gift van tien miljoen Chinese dollar. Deze groep begint nu een samenzwering met het doel de macht te grijpen binnen de GMD en de communisten uit te schakelen. De coup wordt ingezet in de vroege morgen van 12 april. In Shanghai vallen GMD-regimenten samen met leden van de onderwereld de communistische vakbonden aan. In de daarop volgende dagen vindt er een massale slachting plaats onder arbeiders en communisten. In de andere gebieden gecontroleerd door Chiangs troepen speelt zich een gelijkaardig scenario af. De achttiende april vestigt Chiang Kai-shek zijn regering in Nanjing. De GMD-leiding in Wuhan reageert door de generaal van al zijn functies te ontheffen. Maar het blijft bij een verbale reactie. In Wuhan zelf en op het platteland errond groeit de communistische aanhang zienderogen. Het gevolg is dat ook de regering daar steeds meer een sociale revolutie begint te vrezen. In juli komt het tot een formele breuk met de CCP, het verenigde front wordt opgezegd. De GMD-leiders verzoenen zich met Chiang Kai-shek en de hoofdstad wordt definitief overgebracht naar Nanjing. Eind juli begint ook in Wuhan de heksenjacht op communisten die aan tienduizenden het leven kost.

Binnen de herenigde Guomindang worden de revolutionaire ideeën uit het verleden over boord gezet. De GMD evolueert tot een nationalistische partij hoofdzakelijk gesteund op de militairen. Na een aantal maanden van interne verdeeldheid binnen de Guomindang, vestigt Chiang Kai-shek begin 1928 zijn macht als opperbevelhebber van het leger en hoofd van de regering. Vanuit deze positie kan de expeditie naar het noorden hervat worden. Op vier juni 1928 rukken

de GMD-troepen Beijing binnen. Het land is, formeel tenminste, herenigd en Nanjing wordt als hoofdstad gekozen. De tien jaar van relatief onbetwiste Guomindang-hegemonie staat bekend als de *Decade van Nanjing*. De archieven van alle ministeries worden vanuit Beijing naar Nanjing overgebracht. Bij die gelegenheid wijst onze zaakgelastigde, baron Jules Guillaume, er op dat de Legaties vroeg of laat zullen moeten volgen.[25]

Iets meer dan een maand later, op 20 juli, dringt Guillaume in een uitgebreid telegram aan op een spoedige erkenning van het nieuwe bewind. Hij maakt Brussel erop attent dat, als België als eerste tot een officiële erkenning overgaat, dit ons land een groot moreel aanzien zal geven bij de Chinezen. Guillaume stelt in concreto voor om officieel naar Nanjing te gaan en er de Belgische bereidheid mee te delen om op basis van gelijkheid en wederkerigheid tot een nieuw verdrag te komen. Omdat de mogendheden het onderling toch niet eens zijn, vindt de zaakgelastigde het niet nodig om voorafgaandelijk overleg te plegen met zijn collega's. Hij besluit met erop te wijzen dat dit toenaderingsplan de volle steun geniet van de vertegenwoordigers van de twee voornaamste Belgische groepen in China.[26]

Dit voorstel wordt in Brussel op gemengde gevoelens onthaald. Enerzijds ziet men wel iets in de mogelijke voordelen maar aan de andere kant is er weinig enthousiasme om als eerste het regime formeel te erkennen en dat dan nog zonder overleg met de andere mogendheden. De Politieke Directie wenst nadere toelichtingen.[27] Men vraagt Guillaume of het diplomatiek korps reeds over deze materie overleg heeft gepleegd en of de door Guillaume voorziene stappen een officiële erkenning *de jure* door België inhouden.[28] In zijn antwoord hierop laat de zaakgelastigde weten dat er geen contac-

---

25. A.M.B.Z., *Politieke Dossiers*, N° 1287, Télégramme Chiffré N° 30, Beijing, 3-6-1928, Guillaume aan Cabinet.
26. A.M.B.Z., *Politieke & Economische Dossiers*, N° 11.265/1, Télégramme Chiffré N°40, Beijing, 19-7-1928, Guillaume aan Cabinet.
27. A.M.B.Z., *Politieke & Economische Dossiers*, N° 11.265/1, Minute Direction P. N° 452/515-1/..., Interne Nota opgesteld door Gérard en geparafeerd door Hymans 23-7-1928.
28. A.M.B.Z., *Politieke & Economische Dossiers*, N° 11.265/1, Minute Télégramme Direction P N° 452/515-1/5150 opgesteld door Gérard, 23-7-1928, Hymans aan Legatie Beijing.

ten zijn geweest binnen het diplomatiek korps. De door hem voorgestelde toenadering houdt wel een zekere erkenning in, zegt hij, maar hoeft niet met een officiële verklaring gepaard te gaan vermits de regering van Nanjing vindt dat een dergelijke erkenning overbodig is.[29]

In Brussel is men helemaal niet overtuigd. Na overleg met le Maire de Warzée, (die in Brussel op vakantie is) en met de juridische dienst, vindt men dat het onverantwoord is dergelijke stappen te zetten zonder overleg met de mogendheden. Dit vooral omdat de situatie in China nog verre van stabiel is en omdat het eenzijdig erkennen tot wrijving met de andere landen zou kunnen leiden. Van eventuele voordelen gelooft men niets. Hoewel hier terug blijkt hoe sterk Brussel zich op andere landen richt om zijn politiek in China te bepalen, wil het Ministerie blijkbaar toch tegemoetkomen aan de verlangens van de Belgische groepen. Er wordt een compromis ter goedkeuring aan de minister voorgelegd. Guillaume mag enkel officieus contact opnemen met Nanjing. Daar moet hij te verstaan geven dat hij enkel komt met de bedoeling de Belgische economische interesses te verdedigen. Hymans geeft hiertoe zijn fiat.[30] Er wordt Guillaume op het hart gedrukt dat hij alleen over de belangen van de Belgische ondernemingen mag spreken. Als er in Nanjing aangedrongen wordt om over andere zaken te onderhandelen, moet hij naar de Warzée vewijzen met het argument dat die in Brussel overleg pleegt met zijn minister.[31] Guillaume antwoordt hierop dat, vermits de V.S. intussen impliciet Nanjing hebben erkend en er een verdrag mee hebben afgesloten, zijn oorspronkelijke suggestie om de eerste te zijn toch vervalt. In deze omstandigheden vindt de zaakgelastigde dat hij enkel officieel contact kan opnemen met de Nationalistische regering of anders helemaal niet. Een andere mogelijkheid is zonder voorafgaandelijke verwittiging naar Nanjing

29. A.M.B.Z., *Politieke & Economische Dossiers*, N° 11.265/1, Télégramme Chiffré N° 43, Beijing, 24-7-1928, Guillaume aan Cabinet.

30. A.M.B.Z., *Politieke & Economische Dossiers*, N° 11.265/1, Note pour M. le Ministre Direction P. N° 452/515-1/5212, 25-7-1928.

31. A.M.B.Z., *Politieke & Economische Dossiers*, N° 11.265/1, Minute Télégramme Direction P N° 452/515-1/5213, 26-7-1928, Hymans aan de Belgische legatie.

gaan om er enkel over zakenbelangen te spreken.[32] Buitenlandse Zaken blijft bij zijn standpunt en kan enkel met een officieuze contactname akkoord gaan. Dit wordt door de ministerraad goedgekeurd op 31 juli.[33] De economische groepen dringen nochtans aan op erkenning. Zo laat de *Banque de Bruxelles* een lijst geworden aan het ministerie met uittreksels van telegrammen die hun algemeen agent hen toezond. Hierin pleit Hers zeer uidrukkelijk voor het zonder meer erkennen van Nanjing.[34] Ook in China zelf zetten de vertegenwoordigers van de Generale en van de Bank van Brussel, Lambert en Hers, de zaakgelastigde onder druk om hen naar Nanjing te vergezellen. Guillaume laat daarop Brussel weten dat hij zich strikt officieus naar Nanjing begeeft enkel met het oog op het verdedigen van de economische belangen.[35] Gérard (Azië-verantwoordelijke bij de Politieke Directie) wil toestemming geven als blijkt dat Lambert en Hers het echt niet zonder de zaakgelastigde kunnen rooien in Nanjing. Maar kabinetschef Van Langenhove verwerpt dit voorbehoud en zet het licht op groen voor Guillaume.[36] De economische belangen geven uiteindelijk de doorslag boven het volgen van de andere mogendheden, zij het dat alles met de nodige reserve wordt ingedekt.

In Nanjing heeft Guillaume in augustus '28, een vriendschappelijk en positief gesprek met de Minister van Buitenlandse Zaken, C.T. Wang. Deze laatste toont zich vooral tegemoetkomend op het vlak van het af te sluiten verdrag. Ook over de economische problemen wordt gesproken. Via derden verneemt Guillaume dat Wang tevreden is met het bezoek van de Belgische zaakgelastigde. Over een plechtige erkenning van het regime is niet gesproken, vermits de Nationalistische regering vindt dat ze niet hoeft erkend te

---

32. A.M.B.Z., *Politieke & Economische Dossiers*, N° 11.265/1, Télégramme Chiffré N° 48, Beijing, 27-7-1928, Guillaume aan Cabinet.
33. A.M.B.Z., *Politieke & Economische Dossiers*, N° 11.265/1, Minuut comuniqué voor de Ministerrraad, 30-7-1928.
34. A.M.B.Z., *Politieke & Economische Dossiers*, N° 11.265/1, Extraits de 4 télégrammes de M.Hers à la Direction du Groupe de la Banque de Bruxelles, 30-7-1928.
35. A.M.B.Z., *Politieke & Economische Dossiers*, N° 11.265/1, Télégramme Chiffré N° 51, Beijing, 3-8-1928, Guillaume aan Cabinet.
36. A.M.B.Z., *Politieke & Economische Dossiers*, N° 11.265/1, Minute Télégramme Direction P N° 452/515-1/5498, 4-8-1928, Hymans aan Legatie Beijing.

worden. De bewindsploeg ziet zichzelf namelijk als de voortzetting van de wettelijke regeringen in het Zuiden sinds Sun Yat-sen.[37]

b. Het voorlopig Sino-Belgisch verdrag van 1928.

De onderhandelingen tussen België en China over het afsluiten van een nieuw verdrag, bedoeld om dat van 1865 aan de noden van de tijd aan te passen, worden eerst door de Warzée gevoerd met de regering in Beijing. De besprekingen zitten lange tijd in het slop, omdat China het verdrag eenzijdig opzegt. Dankzij het besluit van Minister van Buitenlandse Zaken Vandervelde in 1927, om de Belgische concessie in Tianjin terug aan China over te dragen na het afsluiten van een nieuw verdrag, komt de zaak terug in beweging. Tussen België en China wordt een voorlopige regeling bereikt, een *Modus Vivendi*, dat de onderlinge verhoudingen bepaalt tot een nieuw verdrag op punt staat. Door het oprukken van de nationalisten worden de gesprekken evenwel voorlopig opgeschort.

Na zijn bezoek aan Nanjing ziet Guillaume de kans schoon om met de Nationalisten tot een voordelige overeenkomst te komen. Nadat de twee grote economische groepen aangedrongen hebben om spoed achter de zaak te zetten, geeft Buitenlandse Zaken de zaakgelastigde in september toestemming om de besprekingen aan te vatten.

Guillaume slaagt erin om zonder veel moeilijkheden in een tijdspanne van twee maanden tot een voor België zeer voordelig akkoord te komen. Dit vlugge en goede resultaat schrijft de zaakgelastigde toe aan het feit dat de Chinezen ook met de grote mogendheden onderhandelen over een nieuw verdrag. Deze landen zetten China onder druk (financieel, militair) om het tot concessies te bewegen, iets dat ons land niet kan. Om door het publiek niet verweten te worden te zwichten voor de druk van de groten, wil de GMD-regering eerst met een klein land een verdrag sluiten met belangrijke toegevingen. België, van wie niemand zal aannemen dat het China kan dwingen, komt hiervoor uitstekend in aanmerking.

Door hierop handig in te spelen kan Guillaume belangrijke voordelen loskrijgen van C.T. Wang. De positie van de Minister van

37. A.M.B.Z., *Politieke & Economische Dossiers*, N° 1287, Rapport 765/230, Shanghai, 22-8-1928, Guillaume aan Hymans.

Buitenlandse Zaken wordt gecontesteerd binnen de GMD. De zaakgelastigde weet dat Wang het zich niet kan veroorloven om gezichtsverlies (*losing face* is in China een maatschappelijke schande) te lijden en dat hij daardoor ver wil gaan om tot resultaten te komen. Baron Guillaume slaagt er in de juridische extraterritorialiteit die door het *modus vivendi* werd afgeschaft, terug in te voeren. Dit bereikt hij door in principe afstand te doen van deze extraterritoriale rechten. Maar indien er tussen België en China vóór 1 januari 1930 geen practische regeling wordt bereikt over de juridische behandeling van elkaars onderdanen, zal de effectieve afstand enkel plaats hebben indien de meerderheid van de andere landen ook afstand doet van hun gelijkaardige voordelen. Pas na lange discussies zijn de Chinezen bereid voor het Groot Hertogdom Luxemburg dezelfde regeling te doen gelden. Het lukt België eveneens om het statuut te verwerven van meest bevoorrechte handelspartner. Een ander voorrecht is dat de Belgische onderdanen het recht krijgen om overal in China handel te drijven en om overal grond te bezitten in eigen naam. Al deze toegevingen zijn vervat in annexen waar zo weinig mogelijk ruchtbaarheid wordt aan gegeven om de publieke opinie niet te ontstemmen. De teruggave van de extraterritorialiteit wordt zelfs in een strikt geheime clausule opgenomen, terwijl in artikel II van het eigenlijke verdrag juist het tegenovergestelde staat. De bekendmaking hiervan zou C.T. Wang zeker zijn portefeuille kosten. Op 22 november wordt het verdrag officieel getekend. In december sluit China gelijkaardige verdragen met de andere mogendheden.[38] Dit Belgische diplomatiek succes is zo niet volledig dan toch grotendeels te danken aan de competentie van Jules Guillaume. Het enige voordeel voor China is dat het de douane autonomie bekomt en dus zelf de douanetarrieven kan bepalen en dat België principieel afstand doet van de extraterritorialiteit (in de praktijk geldt dit dus maar in de toekomst). Met uitzondering van dit laatste punt gelden alle maatregelen ook voor Chinezen in België. Vermits ons land nu niet bepaald een Chinese economische expansie hoeft te vrezen in Europa, is dit niet onmiddellijk een grote toegeving.

---

38. A.M.B.Z., *Politieke Dossiers*, N° 1287, Rapport 965/287, Nanjing, 22-11-1928, Guillaume aan Hymans.

Nadat over een paar detailkwesties nog enkele diplomatieke brieven (die rechtswaarde hebben) worden uitgewisseld, staat niets meer de ratificatie in de weg. Vermits het om een *voorafgaand* vriendschaps- en handelsverdrag gaat moet dit niet door het Belgisch parlement gebeuren. Het wordt van kracht door de publicatie in het staatsblad van 3 maart 1929.[39]

Door de ondertekening op 22 november, van het voorlopig verdrag, erkent België *de jure* het Nationalistische bewind. Als Baron le Maire de Warzée de achtste januari 1929 terug uit vakantie komt zijn de Sino-Belgische betrekkingen genormaliseerd.[40] Op doorreis naar Beijing ontvangen C.T. Wang en president Chiang Kai-shek hem met eerbetoon. Bij die gelegenheid leest de Warzée een verklaring voor waarin de regering *de jure* wordt erkend.[41]

Met de centrale regering in Nanjing lijkt het behouden van de legatie in Beijing in eerste instantie weinig opportuun. Maar een overbrenging komt er om verschillende redenen niet. In Nanjing zelf is er weinig of geen accomodatie. De stad vertoont nog steeds de sporen van de totale verwoesting tijdens de Taiping-opstand. De bouw van een nieuw legatiegebouw is voor België te kostelijk en wordt daarom niet overwogen. Maar er is nog een andere reden om niet te verhuizen. Nanjing schijnt er niet in te slagen om dissidente bewegingen volledig uit te schakelen zodat het ons land beter lijkt om niet alles op één paard te zetten. Als practische oplossing besluit men de gezant een tweede standplaats te geven: Shanghai. In deze cosmopolitische havenstad biedt het Belgisch Consulaat-Generaal genoeg faciliteiten en huisvesting zodat zich geen bijkomende kosten opdringen. Daarbij is Shanghai voldoende dicht bij de ministeries in Nanjing om praktisch te zijn.[42] De gezant verdeelt aldus zijn tijd over Beijing en Shanghai. In deze laatste stad is er permanent een lega-

---

39. *Belgisch Staatsblad*, 3-3-1929, pp. 835-840.

40. Een dergelijke lange vakantie (acht maanden) is niet uitzonderlijk. De vakanties worden namelijk over een aantal jaren opgespaard en dan ineens opgenomen. De reden hiervoor is de langdurige reis (hetzij per boot, hetzij via Siberië met de trein) die bij een kort verblijf in België te veel tijdsverlies zou betekenen.

41. A.M.B.Z., *Politieke & Economische Dossiers*, N° 11.258, Télégramme Chiffré N° 2, Beijing, 13-1-1929, de Warzée aan Cabinet.

42. A.M.B.Z., *Politieke Dossiers*, N° 1287, Rapport N° 928/218, Beijing, 14-7-1930, de Warzée aan Hymans.

tieraad om de Belgische belangen te behartigen bij de Chinese regering.

In de acht maanden dat Jules Guillaume de leiding van de legatie waarneemt is hij erin geslaagd om niet alleen de relaties met de GMD-regering te normaliseren, maar eveneens om de kwestie van het Sino-Belgisch verdrag van de baan te krijgen. In deze korte tijdspanne heeft hij duidelijk veel meer zin voor initiatief getoond dan zijn overste le Maire de Warzée voorheen. En dit ondanks de terughoudendheid en de afwachtende houding van Brussel. Dit toont overduidelijk aan dat de persoonlijkheid van de gezant of de zaakgelastigde een niet onaanzienlijke rol kan spelen, zo niet bij het bepalen van het beleid dan toch bij het in een bepaalde richting duwen ervan.

c. De teruggave van de Concessie van Tianjin.

Van zodra het nieuwe verdrag een feit is kan werk gemaakt worden van de teruggave van de concessie van Tianjin. Ons land heeft weinig of geen redenen om nog langer aan de concessie vast te houden. Het 45 hectaren grote domein wordt in 1902 door China afgestaan in ruil voor een jaarlijkse huur van ongeveer 60 Fr per Ha. Treffend voor de omvang van de belangstelling in België is wel, dat ons parlement het desbetreffende verdrag pas in mei 1913 ratificeert. De Chinese eigenaars in de concessie worden onteigend en tegen 1919 is de zeven jaar eerder, speciaal opgerichte *Société Anonyme de la Concession Belge de Tientsin* eigenaar van quasi alle gronden. In tegenstelling tot de andere buitenlandse concessies wordt de Belgische in 1919 nog steeds enkel bewoond door Chinezen. Van plannen om er een Europese nederzetting uit de grond te stampen — rond een nieuw te bouwen consulaatsgebouw — komt niets in huis omdat het om waterzieke gronden langs een rivier gaat. Een feit dat bij de verwerving blijkbaar aan de aandacht ontsnapt was, zodat men nu met gronden zit die enkel een industrieel nut kunnen hebben. België heeft wel een soort plaatselijk bestuur gecreëerd dat de autochtone bevolking onder zich heeft. De belangrijkste taak ervan bestaat uit het heffen van belastingen. Het stoken van alcohol, verboden in China zelf (althans theoretisch), wordt door de Belgen oogluikend toegelaten en belast. Het is de enige economische activiteit die ontstaan is! Alsof dit alles nog niet genoeg zou zijn, is

de concessie daarenboven uitgegroeid tot een toevluchtsoord voor personen van alle slag, voor wie het Chinese grondgebied te warm onder de voeten is geworden.

België stelt twee eisen om tot een akkoord over de teruggave te komen. De Belgische eigendomstitels op stukken grond in de concessie moeten zonder meer door Chinese vervangen worden. Bij het omzetten in Chinese akten mag slechts een kleine registratietaks gevraagd worden en zeker geen belasting naar waarde van de grond. Als tweede punt wil ons land dat China de schuld, die de gemeenteraad van de concessie aangegaan heeft tegenover de *Société Anonyme de la Concession Belge*, overneemt. Het gaat om een bedrag van honderdduizend Taels.[43]

De onderhandelingen gaan nogal stroef van start. De Chinese delegatie blijkt niet tot toegevingen geneigd. Dit voornamelijk omdat de teruggave van de concessies een centrale plaats inneemt in het Chinees nationalisme. De publieke opinie en de radicale facties binnen de GMD volgen de gesprekken dan ook vol aandacht. Daarenboven zijn het de eerste dergelijke beraadslagingen zodat het resultaat een maatstaf zal zijn voor volgende overeenkomsten. Men is dus bang om door te veel toegevingen een precedent te scheppen. Hoewel le Maire de Warzée intussen terug op post is, voert Legatieraad Guillaume ook ditmaal de onderhandelingen. In maart komt het in Tianjin dan nog tot een staking onder het personeel van de *Compagnie de Tramways et d'Éclairage de Tientsin* om een onvoorwaardelijke overdracht te eisen. Hierdoor worden de besprekingen gedurende een korte periode opgeschort.

Ondanks al deze moeilijkheden slaagt Guillaume er andermaal in om met veel tact, geduld en overleg tot een voor zijn land zeer voordelige regeling te komen. Hoewel de Chinezen eerst niet bereid zijn de schulden over te nemen, draaien ze na een tijdje bij op voorwaarde dat dit niet expliciet in het verdrag zal vermeld worden om geen precedent te scheppen. Daarenboven zal het bedrag binnen de zes maanden na de souvereiniteitsoverdracht worden betaald. Wat de eigendomsrechten betreft wordt er van Chinese zijde vooral bezwaar gemaakt tegen het erkennen van de eigendomstitels van de

43. A.M.B.Z., *Politieke Dossiers*, N° 1287, Rapport 1124/326, Beijing, 24-12-1928, Guillaume aan Hymans. [1 tael = 1 ons zilver]

Société Anonyme. Deze wordt aanzien als een verlengstuk van de Belgische regering. Maar ook hier haalt de Legatieraad zijn slag thuis. Hoewel China eerst 40 mows wil onteigenen voor het optrekken van openbare gebouwen, neemt het uiteindelijk genoegen met 9.5 mows. Guillaume drukt dit erdoor ondanks het feit dat de *Société Anonyme* bereid is 15 mows af te staan.[44] Een ander succes is dat China belooft de belastingen op hypotheken slechts na een overgangsperiode te heffen. Tot slot mag de *Compagnie de Tramways et d'Éclairage* zonder problemen zijn lijn, die door de concessie loopt, verder uitbaten.

Net als in de onderhandelingen over het verdrag heeft België ook bij deze beraadslagingen niet zoals gebruikelijk gewacht op de andere mogendheden en met succes. Hoewel deze eerst wantrouwig stonden tegenover de Sino-Belgische gesprekken zijn ze na afloop tevreden. De Warzée wordt door zijn Franse en Britse collega's geluk gewenst met het bekomen resultaat. Vooral de Britse ambassadeur, Sir Miles Lampson, is verheugd met de goede voorwaarden. Hij kan het Sino Belgisch verdrag over Tianjin nu als basis gebruiken voor zijn onderhandelingen met de Chinese regering over de teruggave van de Engelse concessies Wei Haiwei en Jiujiang.[45] Onze gezant besluit in zijn rapport terzake aldus: "C'est [...] un très grand succes et dont nous ne saurions assez féliciter le Baron Guillaume."[46] De Chinese pers en publieke opinie reageren gunstig op de teruggave.

Ontegensprekelijk toont Guillaume zich een zeer bekwaam diplomaat bij de onderhandelingen voor de twee verdragen. Hij is het die het zware terreinwerk verricht. Het feit dat hij hiertoe in staat wordt gesteld door het Ministerie van Buitenlandse Zaken heeft verschillende oorzaken. De socialistische minister Vandervelde heeft veel meer belangstelling voor China dan zijn voorgangers. Belangrijk is vooral dat hij positief staat tegenover de Nationalistische zaak en hierdoor bereid is toegevingen te doen. Het is onder zijn impuls dat de concessie wordt terruggegeven. Bij deze toenaderingspolitiek heeft hij de actieve steun van de economische groepen. Deze hebben grote

---

44. 1 Mow = 0,0667 Hectare.
45. A.M.B.Z., *Politieke Dossiers*, N° 1287, Télégramme Chiffré N° 71, Beijing, 9-9-1929, de Warzée aan Cabinet.
46. A.M.B.Z., *Politieke Dossiers*, N° 1287, Rapport 1070/310 [met in bijlage rapport van Guillaume], Beijing, 10-9-1929, de Warzée aan Hymans.

verwachtingen in het nieuwe regime in China en willen de Chinezen gunstig stemmen om een voordelige uitgangspositie te verkrijgen. Ten laatste en zeker niet in het minst is er het feit dat de mogendheden geen eensgezind standpunt innemen tegenover de Chinese eis om de extraterritorialiteit op te heffen. Ieder land volgt zowat zijn eigen politiek en vanaf eind 1926 is er weinig of geen solidariteit meer tussen de mogendheden. Dit samen met het feit dat Groot-Brittannië (waarnaar ons land zich nog al eens richt) in deze periode een zeer weifelende China-politiek voert, laat België de handen vrij om zijn eigen koers uit te stippelen.

De plechtige overdracht van de souvereiniteit over de concessie van Tianjin vindt plaats op 15 januari 1931. Op de vooravond van de ceremonie wordt le Maire de Warzée getroffen door een beroerte die hem helemaal verlamd aan zijn bed kluistert. Hierdoor is het de Consul-Generaal in Tianjin, Snyers die om 11 uur de souvereiniteit oververdraagt in handen van Zang Jifang, burgemeester van Tianjin en in aanwezigheid van C.T. Wang en legatiesecretaris Hubert Carton de Wiart. Daarna wordt de Belgische vlag gestreken om even later samen met de Chinese terug de lucht in te gaan. Aldus eindigt de korte en weinig roemrijke geschiedenis van de Belgische Concessie. Deze officiële gelegenheid wordt opgeluisterd met enkele toespraken waarin wederzijds met bloemetjes wordt gegooid. Ter afsluiting van de dag is er 's avonds een plechtig diner ter ere van de Warzée die er door Carton de Wiart vervangen wordt en waaraan diverse lokale hoogwaardigheidsbekleders aanzitten.[47]

Ter afronding wordt de eerste februari in Brussel een overeenkomst getekend tussen de Belgische regering en de *Société Anonyme de la Concession Belge* die zijn naam heeft gewijzigd in *Société Immobilière de Tientsin*. Hierin worden de bepalingen van het verdrag van 31 augustus 1929 herhaald terwijl de Belgische regering zich ertoe verbindt de door China overgenomen schulden aan de Société uit te betalen.[48]

---

47. A.M.B.Z., *Politieke Dossiers*, N° 1287, Rapport 62/17, Beijing, 21-1-1931, Legatieraad Robert Silvercruys en Legatiesecretaris Hubert Carton de Wiart aan Hymans.

48. A.M.B.Z., *Politieke & Economische Dossiers*, N° 11.265/3, Contract tussen de Belgische regering vertegenwoordigd door de Minister van Buitenlandse Zaken en de *Société Immobilière de Tientsin* vertegenwoordigd door E. de Wouters d'Oplinter, 1-2-1930.

Om de kwestie helemaal van de baan te helpen moet het parlement nu nog enkel het verdrag ratificeren. Bij het wetsontwerp terzake wordt een uitgebreide "Memorie van Toelichting" gevoegd. Hierin krijgen de parlementsleden een beknopt overzicht van de geschiedenis van de Concessie en een samenvatting van het verloop der onderhandelingen. Hierin laat men niet na de voordelen van dit verdrag te onderstrepen. De overdracht van de souvereiniteit wordt voorgesteld als een hoofdzakelijk vormelijke zaak die als voornaamste resultaat ons land en de Belgische ondernemingen veel goodwill oplevert. Het is een vrij getrouw relaas van de feiten.[49] De commissie van Buitenlandse Zaken herhaalt in haar verslag nogmaals bondig hetzelfde als in de Memorie van Toelichting en doet eenparig de aanbeveling het verdrag te bekrachtigen.[50]

Dit komt op 6 juni 1930 voor de kamer. De katholieke volksvertegenwoordiger Wauwermans verzet er zich als enige tegen. Hij kant zich tegen de afstand van een stukje België overzee "[...] la réalisation d'une pensée de notre Grand Roi." Als iemand in het halfrond opmerkt dat hij zich druk maakt over een lap grond nauwelijks groter dan een tafel vindt Wauwermans dat de nationale waardigheid niet in vierkante meters valt uit te drukken. Maar hij verwijt de regering hoofdzakelijk dat ze bereid was tot de teruggave zonder dat de Chinezen beloofden hun verplichtingen tegenover de Belgische ondernemingen na te komen (de spoorwegleningen die niet meer worden nageleefd). De regering verdedigt zich door er terecht op te wijzen dat alle onderhandelingen plaatsvonden met medeweten en met goedkeuring van de Belgen met belangen in China.[51] Het wetsontwerp wordt een week later aangenomen met 142 stemmen tegen één (Wauwermans) bij vier onthoudingen.[52] De senaat maakt

49. *Parlementaire Bescheiden*, Kamer der Volksvertegenwoordigers, Zittingsjaar 1929-1930, N° 169.

50. *Parlementaire Bescheiden*, Kamer der Volksvertegenwoordigers, Zittingsjaar 1929-1930, N° 248.

51. *Parlementaire Handelingen*, Kamer der Volksvertegenwoordigers, Zittingsjaar 1929-1930, Vergadering 6-6-1930, pp. 1976-1977.

52. *Parlementaire Handelingen*, Kamer der Volksvertegenwoordigers, Zittingsjaar 1929-1930, Vergadering 12-6-1930, p. 2052.

er minder woorden aan vuil en keurt het verdrag zonder discussie goed.[53]

De zevenentwintigste februari 1931 wisselen Robert Silvercruys en Chengding T. Wang plechtig de ratificaties uit.[54] Als laatste stap regulariseert de Chinese overheid de situatie van de Belgische eigenaars in Tianjin door hen eigendomstitels te verlenen.[55] Sedert de eerste intentieverklaring van België om de Concessie terug te geven zijn vier jaar van moeizame onderhandelingen verlopen. Deze kenden een voor ons land positief verloop. Men kan rustig stellen dat de lastige souvereiniteit over een onproductief stukje grond werd afgestaan terwijl practisch gezien de grond in Belgisch eigendom blijft. Hierdoor komt België dan nog in een gunstig daglicht te staan in China.

Een even positieve balans kan opgemaakt worden voor het voorlopig handels- en vriendschapsverdrag van 22 november 1928. Het definitieve verdrag komt er pas in 1943. Wat de afschaffing van de extraterritorialiteit betreft is er begin 1930 geen regeling tussen België en China tot stand gekomen. De Belgische extraterritoriale rechten zullen dus vervallen zodra deze van de meerderheid van de andere landen eveneens worden geschorst. Het gaat om zestien landen in totaal, waarvan er in januari 1930 reeds zes aan hun rechten hebben verzaakt.[56] Tot deze laatste hoort ons land dus ook maar de afschaffing treedt nog niet in werking. Het volstaat begin 1930 dat nog drie landen afstand doen van hun rechten en België verliest zijn juridische voordelen (consulaire rechtspraak).[57] Hoewel het er op dat ogenblik naar uitziet dat dit spoedig zal gebeuren komt het Sino-Japans conflict in de weg. Hierdoor kan ons land zijn extraterritoriale rechten behouden tot in januari 1943.

---

53. *Parlementaire Handelingen*, Senaat, Zittingsjaar 1929-1930, Vergadering 2-7-1930, p. 1274.

54. A.M.B.Z., *Politieke Dossiers*, N° 1287, Rapport 185/37, Beijing, 27-2-1931, Silvercruys aan Hymans.

55. A.M.B.Z., *Politieke Dossiers*, N° 1287, Rapport 900/228, Beijing, 26-8-1931, Zaakgelastigde Egbert Graeffe aan Hymans.

56. Het gaat om België, Denemarken, Spanje, Italië, Portugal, Mexico, Engeland, de V.S., Brazilië, Frankrijk, Japan, Noorwegen, Nederland, Peru, Zweden en Zwitserland. De eerste zes hiervan hebben reeds aan de extraterritorialiteit verzaakt.

57. A.M.B.Z., *Politieke Dossiers*, N° 1287, Rapport 34/10, Beijing, 6-1-1930, de Warzée aan Hymans.

2. *Het Sino-Japans Conflict.*

a. De eerste Japanse expansie in China.

Het is opvallend te noemen hoe onder het gezantschap van le Maire de Warzée (1924-1931) er in de rapporten nauwelijks sprake is van de Japanse dreiging in China, laat staan in de rest van Azië. Dit staat in schril contrast met zijn voorgangers die bijna om de haverklap Brussel op de Japanse imperialistische politiek wezen. Nu is het wel zo dat het er in de tweede helft van de jaren twintig voor vele buitenstaanders naar uitziet alsof in Tokyo gematigde burgers de bovenhand halen in de politiek. Velen denken dat de Japanse generaals het nooit meer voor het zeggen zullen hebben. Japan is in Azië het enige geïndustrialiseerde land. De economische crisis laat er zich vanaf 1930 dan ook bijzonder zwaar voelen. Vooral de export naar de Verenigde Saten krijgt rake klappen. De zijdeuitvoer stort volledig in elkaar. Voor meer dan de helft van de boeren in Nippon is de zijdeproductie evenwel een onontbeerlijke bron van inkomsten die hen toelaat niet onder de armoedegrens te zakken. De kleine en middelgrote landeigenaars worden hierdoor zwaar getroffen. Precies uit deze lagen van de bevolking is evenwel de kern van het keizerlijke leger samengesteld, niet enkel de soldaten maar ook vele officieren. De grote problemen en de armoede van hun familie voedt bij vele militairen de afkeer voor de parlementaire politiek. Als de Japanse afzetgebieden op het Aziatisch continent dan ook nog in het gedrang komen door een steeds waarschijnlijker eenmaking van China, groeit binnen het leger de wil om zelf in te grijpen.

In deze context veroorzaakt de opmars van de Nationalisten in China een ultra-nationalistische reflex in het Japanse leger. De militairen vrezen dat een sterk China uiteindelijk de Japanse positie in Zuid-Mandsjoerije zal ondergraven. Zij vinden dat hun regering zich te toegeeflijk opstelt tegenover de GMD.[58] De Japanse economische invloed is het sterkst in Mandsjoerije waar het spoorwegnet door Nippon gecontroleerd wordt. Zhang Xueliang (de *Jonge Maarschalk*), warlord van Mandsjoerije, kiest de zijde van de nationalisten waardoor ook in het Noordwesten het beleid van Nanjing begint door

58. R. STORRY, *A History of Modern Japan*, Harmondsworth, Penguin, 1987, pp. 171-181.

te dringen. De Japanners worden het doelwit van het Chinees patriottisme, de economische belangen van Nippon in Mandsjoerije worden steeds meer door China overgenomen. Het Japanse leger ter plaatse wordt hierdoor steeds meer gesterkt in de overtuiging dat enkel een krachtdadig ingrijpen tegen de Chinezen de Japanse positie veilig kan stellen. Dit in weerwil van de tegemoetkomende positie die de regering in Tokio wenst in te nemen.

Als gevolg hiervan ontstaat er een dubbelzinnige situatie. Het Japanse Ministerie van Buitenlandse Zaken voert een verzoenende politiek tegenover China maar het leger volgt een onafhankelijke koers, diametraal hiertegen in. De Japanse troepen gelegerd in hun concessie aan de punt van het schiereiland Liaodong en bekend als het *Guandong-leger*,[59] beginnen een eigen politiek te voeren gericht op het inpalmen van Mandsjoerije.

Dit alles valt de Belgische gezant blijkbaar niet op. Van een diplomaat met jarenlange ervaring in de regio en met goeie contacten met Japan, zou men toch waarschuwende rapporten verwachten. Maar de reden voor het ontbreken ervan ligt misschien precies bij deze contacten. De Warzée kent namelijk Yoshizawa, de Japanse gezant in Beijing heel goed. Bij diens vertrek uit China in 1929 schrijft de Warzée:

> "Depuis mon arrivé ici j'ai entretenu avec Monsieur Yoshizawa des relations de cordiale amitié qui s'étaient nouées, il y a plusieurs années, lorsque j'étais conseiller à Tokyo et qu'il y remplissait des fonctions du Gamucho [=ambtenaar bij het Japanse Ministerie van Buitenlandse Zaken]. J'ai gardé ici avec lui un contact étroit et bien souvent j'ai profité de l'expérience des affaires de Chine de mon collègue dont le grand bon sens et la finesse de jugement sont les qualités dominantes."

Als diplomaat volgt Yoshizawa de politiek van het Japans Ministerie van Buitenlandse Zaken. Door de grote achting die de Warzée voor de man heeft (en mogelijk voor Japan in het algemeen) ziet hij de macht van de opkomende militairen waarschijnlijk niet genoeg onder ogen.[60]

---

59. Guandong is de naam van de top van het schiereiland Liaodong met de steden Port Arthur (=Lushun) en Dairen (=Dalian).

60. A.M.B.Z., *Politieke Dossiers*, N° 1287, Rapport 1099/314, Beijing, 17-9-1927, de Warzée aan Hymans.

Japan toont zich, meer nog dan de Westerse Mogendheden, geïnteresseerd in stukken van het verbrokkelende Chinese keizerrijk. Deze territoriale ambities zijn vooral gericht op het Noordwesten van China (Mandsjoerije) en Shandong. In deze streken worden de lokale warlords door Japan gesteund in ruil voor een pro-Japanse houding. Japan heeft er een sterke greep op de industrie en controleert er de spoorwegen. Dit alles maakt dat de Nationalistische beweging in China zich meer nog dan tegen de Europese landen, tegen Japan keert. Dit uit zich meermaals in een rigoureuze boycot van Japanse producten. Iets waar het geïndustrialiseerde Nippon sterk gevoelig aan is wegens zijn afhankelijkheid van de Chinese afzetmarkt. In 1928 rukken de Nationalisten steeds dichter op in de richting van Beijing en Mandsjoerije. De Japanners zien dit met lede ogen aan: een verenigd China kan hun positie in het Noordwesten bedreigen.

Onder het voorwendsel dat Chinese soldaten de spoorlijnen saboteerden gaat het Guandong-leger op 19 september 1931 tot de actie over. Nog dezelfde dag nemen de Japanners Mukden in. Dit is het zogenaamde *Mukden-incident*. Tegen het einde van het jaar staat het Guandong-leger voor de Grote Muur. Vanaf dit ogenblik verliest de regering in Tokio alle greep op de situatie. De keizer grijpt niet in. Vanuit een economische context gezien is het Sino-Japans conflict in Mandsjoerije een botsing tussen een geïndustrialiseerd land, getroffen door een economische recessie en een hoofdzakelijk agrarische samenleving vastbesloten zijn nationale rechten te herwinnen en te versterken.[61]

De GMD-regering in Nanjing doet een beroep op de Volkenbond om de Japanse agressie te veroordelen. Chiang Kai-shek verkiest dit boven een militair optreden tegen de Japanners. Hij eist de terugtrekking der Japanse troepen onder controle van neutrale waarnemers, gevolgd door Sino-Japanse onderhandelingen onder internationaal toezicht. Voor dit standpunt zoekt de Chinese regering onder andere verbale steun bij België.[62] Maar ons land neemt een afwachtende houding aan temeer daar binnen de GMD de strijd om de macht tussen de verschillende facties weer losbarst. Chiang Kai-shek zal steeds zoveel mogelijk gevechten met Japan pogen te vermijden.

---

61. J. FAIRBANK [ED.], *The Cambridge History of China*, p. 497.
62. A.M.B.Z., *Politieke Dossiers*, N° 1287, Télégramme Chiffré N° 41, 22-10-1931, Graeffe aan Cabinet.

Dit vooral omdat hij vreest dat er bij eventuele overwinningen sommige bevelvoerders mogelijk tot politieke rivalen zullen uitgroeien. Hij zal blijven speculeren op een vroeg of laat ingrijpen van de mogendheden. Ondertussen richt hij al zijn aandacht en militaire slagkracht op het vernietigen van de communisten.

Na incidenten in de Japanse concessie in Shanghai en de boycot van alles wat Japans is, vallen Japanse mariniers de havenstad binnen. Het door Duitsers getrainde negentiende Chinese routeleger biedt echter hevige weerstand tegen de wil in van Chiang Kai-shek. De mariniers dreigen vernietigd te worden en het Japanse leger zet vier divisies aan land. De stad wordt gebombardeerd wat vele burgerslachtoffers tot gevolg heeft. Na zes weken trekken de Chinese soldaten zich terug omdat Chiang Kai-shek geen confrontatie met Japan wenst maar integendeel op de tussenkomst van de mogendheden rekent. De internationale weerklank is veel groter dan bij het Mukden-incident. De enorme verwoestingen in Shanghai met zijn grote buitenlandse kolonie, maken veel gemakkelijker reacties tegen Japan los dan wat er in het verre Mandsjoerije gebeurt.

De Japanners gebruiken de internationale concessie als bruggehoofd. Van Haute, de Belgische consul-generaal in Shanghai, vindt dat ze hiermee toch wel erg ver gaan: "Japon agit comme [l']Allemagne vis à vis de la Belgique en 1914." Hij is dan ook van oordeel dat de Belgische regering best een officiële stem zou verheffen tegen deze schending van de Internationale Concessie.[63] Hierin wordt hij bijgetreden door Zaakgelastigde Graeffe met het argument dat Frankrijk, Engeland en de Verenigde Staten eveneens in Tokio protesteren.[64] Maar België verkiest te wachten tot de Volkenbond een uitspraak heeft gedaan. Ons land zal geen formeel protest aantekenen in Tokio, maar alle hoop op de Volkenbond vestigen. In september komt de algemene vergadering bijeen in Genève. Hier onderschrijft ons land de pogingen van de Raad van

63. A.M.B.Z., *Politieke Dossiers*, N° 1287, Télégramme de Shanghai à Peiping, 3-2-1932, Van Haute aan Graeffe.

64. A.M.B.Z., *Politieke Dossiers*, N° 1287, Télégramme Chiffré N° 22, Beijing, 3-2-1932, Graeffe aan Cabinet.

de Volkenbond, waarvan België op dit ogenblik geen lid is, om tot een vergelijk te komen.[65]

Van Haute staat niet in rechtstreeks contact met Brussel. Om niet te veel geld uit te geven mag hij geen telegrammen naar België zenden. Bij belangrijke gebeurtenissen moet hij naar Beijing telegraferen waar de gezant dan desnoods de boodschap doorgeeft naar Brussel. Met zo'n systeem hinkt men natuurlijk de gebeurtenissen achterna. Pas als eind februari duidelijk wordt dat Hymans, als voorzitter van de Algemene Vergadering van de Volkenbond, van nabij met het Sino-Japans conflict zal geconfronteerd worden, krijgt de consul-generaal de toestemming om rechtstreeks telegrammen naar België te sturen.[66] Soms lijkt het erop dat een zekere vorm van schraapzucht de efficiëntie van de Belgische consulaire agentschappen aantast. Dit dan vooral voor aangelegenheden die buiten de normale regelmaat vallen.

De schroom van België om te reageren tegen de Japanse agressie, is de aanleiding tot twee interpellaties in de kamer op 1 maart 1932. Voor één keer heeft het parlement belangstelling voor wat er zich buiten Europa afspeelt, vermoedelijk wegens de grote internationale publieke belangstelling voor de zaak. Het zijn achtereenvolgens de socialist Vandervelde en de communist Jacquemotte die de regering om uitleg verzoeken over haar passieve en afwachtende houding. Omdat Hymans in Genève is, beantwoordt Eerste Minister Renkin de vragen. De tekst waarmee Renkin replikeert is wel door Buitenlandse Zaken opgesteld en goedgekeurd door Hymans.[67]

In zijn rede beschuldigt Vandervelde Japan van politiek imperialisme tegenover de Chinese republiek. Hij trekt resoluut de vergelijking met wat België in 1914 overkwam. Daarom, stelt hij, heeft ons land de morele plicht zijn stem te verheffen tegen de Japanse aanval op Shanghai. In zijn antwoord gaat de eerste minister akkoord met het betoog van Vandervelde. Hij wijst erop dat Genève de meest

---

65. A.M.B.Z., *Politieke & Economische Dossiers*, N° 11.281, Interne nota Buitenlandse Zaken, 7-1-1932.

66. A.M.B.Z., *Politieke Dossiers*, N° 1287, Rapport 210/80, Shanghai, 3-3-1932, Van Hautte aan Hymans.

67. A.M.B.Z., *Politieke & Economische Dossiers*, N° 11.281, Déclaration pour M. Renkin pour répondre à l'interpélation de M. Vandervelde, 1-3-1932.

aangewezen plaats is om tegen de Japanse actie te protesteren. De Belgische delegatie zal dan ook daar haar stem verheffen. Indien nodig zal België morele sancties eisen tegen Japan. De interpellant neemt hiermee voldoening. Het parlement legt de verantwoordelijkheid van het militair optreden bij een kliek van militairen. In feite een realistische benadering want de Japanse regering wordt inderdaad meegesleurd door de militairen en staat te zwak om weerwerk te leveren. Anderzijds een geschikte uitleg om de goede Belgisch-Japanse verhoudingen niet op de helling te zetten. Of zoals kamervoorzitter Poncelet het uitdrukt:

> "J'estime que nous n'avons ni à attaquer ni à défendre ici l'attitude d'un gouvernement qui a toujours été un ami de la Belgique."

In de daaropvolgende interpellatie is Jacquemotte het hier mee oneens. Hij legt de verantwoordelijkheid volledig bij de Japanse regering. Hij vindt dat men best de Japanse gezant uit Brussel zou wegjagen en beschuldigt de Westerse landen ervan met de imperialistische regering in Nippon samen te spannen. Dit tot groot ongenoegen van de rest van het parlement en van de voorzitter die zich van dit standpunt distantieert.

Het komt er dus op neer dat de kamerleden verontwaardigd zijn over het Japanse optreden in China maar tegelijk de Japans-Belgische betrekkingen willen ontzien. Men hoopt daarom dat de Volkenbond alles wel zal oplossen door een beroep te doen op morele sancties. Dergelijk vertrouwen in de Bond zal in de volgende jaren nefast blijken voor het behoud van de wereldvrede. Het valt ook op dat het overgrote deel van de verontwaardiging gericht is tegen de Japanse aanval op Shanghai en niet zozeer tegen de veel omvangrijker veroveringen in Mandsjoerije. In feite is het zo dat velen geneigd zijn dit aan Japan te gunnen als het hier maar genoeg mee heeft en niet verder oprukt; temeer daar de Westerse landen weinig of geen belangen hebben in Noordoost-China. Dit is te vergelijken met de houding van West-Europa jegens Hitler waardoor ook Duitsland steeds arroganter zal worden.

b. De rol van de Volkenbond.

In maart 1932 komt de Volkenbond te Genève in bijzondere sessie bijeen om de Japanse agressie in Mandsjoerije en Shanghai te

onderzoeken. De Belgische Minister van Buitenlandse Zaken, de liberaal Paul Hymans, wordt als voorzitter van de algemene vergadering gekozen. Men richt een negentien-leden-tellend comité op dat het conflict in en rond Shanghai moet doen ophouden.[68] Hierin heeft België geen zitting zodat ons land geen diplomatieke activiteit moet ontplooien, er kan gewoon gewacht worden op de resultaten. In mei 1932 zendt de Volkenbond een commissie naar Mandsjoerije om de situatie ter plaatse te onderzoeken. Dit is de zogenaamde "commissie Lytton". De Japanse agressie in Mandsjoerije en de gevechten in Shanghai worden door de Volkenbond als twee afzondelijke zaken behandeld.

Om Hymans directe informatie te bezorgen, begeeft zaakgelastigde Graeffe zich naar Nanjing waar hij in contact staat met de Chinese regering. De standpunten en reacties van deze regering telegrafeert hij naar Brussel waar men ze doorzendt naar Genève.

Begin maart verwittigt Graeffe Hymans dat China bereid is in te gaan op een resolutie van de Volkenbond van 4 maart om tot een wapenstilstand te komen in Shanghai. Om een definitieve regeling te bereiken moet dan met het Japanse leger onderhandeld worden over een terugtrekking van de Japanse troepen. De Chinezen verlangen wel dat Japan hier geen eisen gaat stellen, er mag enkel gepraat worden over de technische modaliteiten van de terugtocht zonder daaraan toegevingen van Chinese zijde te koppelen.[69] De tiende maart verklaart Japan zich vrij onverwacht bereid om in uitvoering van de resolutie van de Volkenbond tot dergelijke gesprekken over te gaan.[70]

Bij dit alles blijkt nogmaals de gebrekkige aard van de contacten tussen de Belgische zaakgelastigde en het Ministerie van Buitenlandse Zaken in Brussel. Graeffe, die nog steeds in Nanjing verblijft, doet er zijn beklag over dat hij de laatste informatie eerder van zijn collega's dan van Brussel ontvangt. De Chinese regering bestookt hem geregeld met vragen over de toestand in Genève waarop hij geen antwoord weet. De zaakgelastigde vraagt om hem gere-

---

68. R. FENAUX, *Paul Hymans, un homme, un temps (1865-1941)*, Brussel, 1946, p.292.

69. A.M.B.Z., *Politieke Dossiers*, N° 1287, Télégramme Chiffré N° 4, Nanjing, 7-3-1932, Graeffe aan Cabinet.

70. A.M.B.Z., *Politieke Dossiers*, N° 1287, Télégramme Chiffré N° 8, Nanjing, 10-3-1932, Graeffe aan Cabinet.

geld van de stand van zaken op de hoogte te houden. Dit dan liefst rechtstreeks vanuit Genève want als alles langs Brussel om, moet komen is hij eerder geïnformeerd via de persbulletins. Graeffe wijst er tevens op dat zijn aanwezigheid in de Chinese hoofdstad door de regering positief onthaald wordt.[71] Dit probleem is van de baan als Graeffe het eind maart voor bekeken houdt in Nanjing. Eens de gesprekken goed op dreef, is het voor hem overbodig om Hymans nog dagelijks op de hoogte te houden en in contact te blijven met de Chinese regering. Daarenboven valt de Wai Chiao Pou hem daar als enig Westers posthoofd ter plaatse, voortdurend lastig met allerhande protesten, bezwaren en vragen om inlichtingen waarvan men wenst dat hij ze onmiddellijk naar zijn collega's en naar Brussel doorstuurt.

Graeffe wijst er in een korte bespreking van het probleem op dat één van de hoofdmotieven van de Japanse interventie in Shanghai, er in bestaat de aandacht van Mandsjoerije af te leiden. Terwijl gans de wereld enkel oog heeft voor Shanghai, consolideert Japan zijn positie in Noordoost-China. Mogelijk, stelt Graeffe, wil Japan met Shanghai ook de belangrijkste bron van inkomsten van de Nationalistische regering treffen. Maar voor hem ligt de belangrijkste reden in het feit dat een land gedomineerd wordt door een militaire kliek, geneigd om zich hals over kop in avonturen te storten. Hij vindt dan ook dat de Volkenbond, de mogendheden en vooral Rusland, best Japan met de nodige omzichtigheid zouden benaderen.[72] Hiermee bedoelt hij dat ze een oorlog met Japan moeten proberen te vermijden. Vooral Rusland loopt hier gevaar omdat een deel van de Japanse militairen inderdaad een oogje op een stuk van Siberië en op Noord-Sakhalin heeft.

Dit aanzetten tot voorzichtigheid is kenmerkend voor het algemeen klimaat in de jaren dertig. De mogendheden willen net als in Europa, een betrokkenheid in een gewapend conflict ten alle prijze vermijden. Hiervoor bestaat bij de Westerse landen de bereidheid om Japan te sussen door niet al te veel problemen te maken over Mandsjoerije. Ook Stalin probeert in deze periode ten koste van alles

---

71. A.M.B.Z., *Politieke Dossiers*, N° 1287, Télégramme Chiffré N° 9, Nanjing, 12-3-1932, Graeffe aan Cabinet.

72. A.M.B.Z., *Politieke Dossiers*, N° 1287, Rapport 337/115, Beijing, 9-4-1932, Graeffe aan de Hymans.

een gewapend conflict uit de weg te gaan, hoewel dit bij de inval in Mandsjoerije even nakend lijkt.

Uiteindelijk slagen de onderhandelingen en begin mei verklaren de Japanners zich bereid om hun troepen uit Shanghai terug te trekken. De Chinese Minister van Buitenlandse Zaken bedankt Hymans voor zijn inspanningen.[73] Op 5 mei 1932 wordt de definitieve wapenstilstand getekend. Voor de Volkenbond zal het bij dit kleine succesje blijven. Hymans krijgt van diverse zijden bloemetjes toegeworpen voor zijn rol in de oplossing. Naast de Engelse gezant looft zelfs de Japanse zaakgelastigde hem. De Brit bedankt ook Graeffe voor diens aanwezigheid in Nanjing wat een matigend en kalmerend effect zou hebben gehad op de Chinese regering.[74] Dit alles is waarschijnlijk eerder voor de vorm want men kan moeilijk beweren dat de Belgen een doorslaggevende rol hebben gespeeld. Zonder Hymans in Genéve of Graeffe in Nanjing was de afloop waarschijnlijk eender geweest. Ons land ontplooit helemaal geen sterke diplomatieke activiteit wat wel blijkt uit het hoger aangehaalde gebrek aan informatie waarmee de zaakgelastigde in Nanjing te kampen had.

Hoewel de kwestie Shanghai nu opgelost is, kan hetzelfde moeilijk gezegd worden van Mandsjoerije. Op 1 mei laat Japan dit gebied zijn onafhankelijkheid uitroepen onder de naam Mandsjoekuo. Er wordt een marionettenregering geïnstalleerd. China protesteert heftig tegen deze schending van het negen-mogendhedenverdrag waarin de integriteit van het Chinese grondgebied door de ondertekenaars wordt onderschreven. De Chinese regering vraagt aan alle ondertekenende mogendheden om steun bij dit protest. Ook aan België wordt herhaalde malen gevraagd om stappen te ondernemen op het internationale vlak tegen Nippon. Ons land verkiest zijn protest enkel te laten horen in Genève.

De Volkenbond stelt een uitvoerig onderzoek in en zendt, zoals gezegd, een commissie ter plaatse. Een beperkt comité onder voorzitterschap van Hymans bespreekt het rapport van deze commissie en poogt alsnog tot een oplossing te komen. Als dit mislukt zet Hymans

---

73. A.M.B.Z., *Politieke Dossiers*, N° 1287, Télégramme Chiffré, N° 42, Beijing, 3-5-1932, Graeffe aan Cabinet.

74. A.M.B.Z., *Politieke & Economische Dossiers*, N° 11.283, Rapport 415/148, Beijing, 14-5-1932, Graeffe aan Hymans.

spoed achter de goedkeuring ervan via de Algemene Vergadering waarvan hij ook de voorzittershamer hanteert.[75] Maar dan is het reeds 1933, heeft het Japanse leger zijn positie in Mandsjoerije geconsolideerd en is het m.a.w. te laat. Op 24 februari 1933 veroordeelt de Algemene Vergadering van de Volkenbond de Japanse agressie. De militaire akties van Nippon kunnen onmogelijk als wettige zelfverdediging opgevat worden. De Volkenbond beschouwt de uitroeping van Mandsjoekuo niet als de uitdrukking van een onafhankelijkheidsbeweging, maar als een Japanse creatie. De bond roept zijn leden op om deze *staat* niet te erkennen. Als tegemoetkoming aan Japan poogt men de schuld van het Mukden-incident zowel bij China als bij Japan te leggen. Het mag niet baten. Japans enige reactie is dat het land zich de zevenentwintigste maart uit de Volkenbond terugtrekt.[76] De bond is er enkel in geslaagd aan de wereld zijn onbekwaamheid te demonstreren om een conflict op vreedzame wijze op te lossen. In de loop van 1934 zet Japan de laatste Chinese keizer op de troon van Mandsjoekuo.

Ondanks de teleurstellende resultaten van de veroordeling, maakt de minister van Buitenlandse Zaken toch de erkentelijkheid van de Chinese regering tegenover Hymans over aan de Belgische gezant. Het is natuurlijk moeilijk te zeggen in hoeverre dit de uitdrukking is van reële gevoelens dan wel enkel een formele beleefdheidsformule vanwege China. Guillaume (intussen tot gerant gepromoveerd) rapporteert wel dat

> "J'ai maintes fois, dans des conversations avec des Chinois, eu l'occasion de constater l'heureux effet que votre politique a eu sur les relations sino-belges"

maar dit is natuurlijk ook niet noodzakelijk meer dan vormelijkheid.[77] Hymans' invloed op de zaak beperkt er zich feitelijk toe dat hij spoed zet achter de goedkeuring van het Lytton-rapport door de Algemene Vergadering.

Vanaf het begin van het conflict heeft België steeds op de Volkenbond vertrouwd om tot een oplossing te komen. Eigen stappen

---

75. R. FENAUX, *Op. Cit.*, pp. 292-293.
76. I. NISH, *The Story of Japan*, London, Faber & Faber, 1968, pp. 160-161.
77. A.M.B.Z., *Politieke Dossiers*, N° 1287, Rapport 550/149, Shanghai, 15-5-1933, Guillaume aan Hymans.

daarnaast worden niet gezet. Zelfs een formeel protest bij Japan kan er niet van af. Het heeft er sterk de schijn van dat de Volkenbond als alibi gebruikt wordt om zelf niet tot acties te moeten overgaan. In dergelijke optiek is het natuurlijk niet verwonderlijk dat de bond onefficient blijft. Niemand toont zich bereid om zelfs maar symbolische sancties te nemen tegen Japan. Voor België blijkt dit zeer duidelijk uit het rapport van de kamercommissie voor Buitenlandse Zaken over het zittingsjaar 1932-1933. De commissie spreekt woorden van lof aan het adres van Hymans als voorzitter van de Algemene Vergadering van de Volkenbond. Maar als er geopperd wordt om in navolging van Groot-Brittannië een wapenembargo af te kondigen tegen Japan of zelfs om enkel symbolisch te protesteren door de representatiekosten van de Belgische ambassade in Tokyo te verminderen, wordt dit door de meerderheid verworpen.

> "[De regering] oordeelt dat België geen afzonderlijken maatregel moet treffen, noch in zijn eigen belang, noch in internationaal belang. Maar ons land zal zich verstaan met de andere Mogendheden die vertegenwoordigd zijn in het sub-comité door het comité van advies van de Vergadering [van de Volkenbond] opgericht om, op het gepaste oogenblik, de maatregelen te onderzoeken waarvan de toepassing nuttig kan geoordeeld worden."[78]

Hieruit blijkt duidelijk dat de regering en Buitenlandse Zaken zich wegstoppen achter de buraucratische facade van de Volkenbond.

c. *Belgische houding t.o.v. Mandsjoekuo.*

Na het Mukden-incident bezet Japan Mandsjoerije en vormt er in mei 1932 de marionettenstaat Mandsjoekuo. China doet via de Volkenbond een beroep op de mogendheden, maar zoals reeds gezegd blijken die niet in staat of althans niet bereid tot krachtdadige actie. Hoewel China dit vraagt, protesteert België niet formeel in Tokyo.

In deze periode geraakt Japan steeds meer internationaal geïsoleerd. Daarenboven wordt alles wat Japans is in China geboycot. Om de nefaste economische gevolgen hiervan enigszins tegen te gaan pogen sommigen in Japan samen te werken met andere landen. België komt hier blijkbaar voor in aanmerking omdat het in China wel een relatief sterke economische positie inneemt maar in Azië

---

78. *Parlementaire Bescheiden*, Kamer der Volksvertegenwoordigers, Zittingsjaar 1932-1933, N° 119, pp. 10-16.

geen politieke of militaire macht heeft. Begin 1932 krijgt burggraaf Berryer, attaché van de Belgische ambassade in Tokyo, het bezoek van "une personalité Japonaise influente." Deze legt hem uit dat zijn regering graag zou zien dat Japanse financiële groepen vaste voet aan wal zouden krijgen in China. Om dit te bereiken wil men vooral op spoorweggebied graag met Belgische holdings samenwerken. De attaché rapporteert dit aan Brussel waar men tegen dergelijke samenwerking is. Immers dit zou het Belgisch prestige bij de Chinezen volledig ondermijnen met catastrofale gevolgen voor onze economische belangen.

Nu is Berryer de schoonzoon van de Belgische ambassadeur in Japan. En deze de Basompierre is de schoonbroer van Baron Coppée, topman bij de *Banque de Bruxelles*. Berryer komt in mei terug in België en hij legt daar de Japanse belangstelling uit aan Coppée. Deze laatse ziet hierin wel mogelijkheden voor zijn groep. Hij wijst erop dat het argument van "een slechte indruk bij de Chinezen met schadelijke gevolgen" enkel opgaat voor de belangen van de Generale, vermits de *Banque de Bruxelles* op dit ogenblik slechts "des intérêts actuellement inactifs" heeft. Coppée besluit dan ook om de algemene agent van zijn groep in China, Hers, opdracht te geven de kwestie verder te onderzoeken.[79] Hers kan zich eventueel naar Japan begeven en daar contact opnemen met de Bassompierre die van de ganse zaak op de hoogte is.[80]

In de instructies aan Hers wordt het duidelijk wat de Bank van Brussel op het oog heeft.[81] Men beschikt namelijk over verschillende belangen in China die niet rendabel zijn (o.a. terreinen in Hankow). Als de Japanners deze zouden willen overnemen zou dit een gedroomde gelegenheid zijn om er zonder verlies van af te komen. Bij zijn contacten in Japan komt Hers tot de conclusie dat het voorbarig is om in China zelf met de Japanners zaken te doen. Hij

---

79. A.R.A., *Société belge d'entreprises en Chine*, N° 236, Nota m.b.t. het onderhoud tussen Coppée en Berryer, 25-5-1932.

80. Administrateur Van Goethem aan de Bassompierre, Brussel, 2-6-1932. A.R.A., *Compagnie Financière Belgo-Chinoise*, N° 34, Register uitgaande briefwisseling p. 192.

81. Instructiebrief aan Hers, Brussel, 2-7-1932. A.R.A., *Compagnie Financière Belgo-Chinoise*, N° 34, Register uitgaande briefwisseling p. 191.

vindt wel dat een samenwerking met Nippon in Mandsjoerije eerder aan de orde is.[82]

Jules Guillaume evenwel, verzet zich met klem tegen iedere samenwerking met Japan in China. Dit zou onoverzienlijke gevolgen hebben voor de Belgische belangen.[83] Hiermee neemt hij een standpunt in diametraal tegenovergesteld aan dat van zijn collega in Tokyo. De Bassompierre verdedigt herhaaldelijk de stelling dat indien de Belgische ondernemers in de toekomst nog iets willen halen uit de Chinese markt, ze niet anders kunnen dan met de Japanners samenwerken of zelfs via Japanse tussenhandelaars hun producten op de Chinese markt brengen.[84] Hiermee bewijst de Bassompierre dat hij van de Chinese realiteit weinig verstand heeft. Want er heerst op dat ogenblik een dergelijke antipathie jegens Japan bij de Chinezen dat dit op pure economische zelfmoord zou neerkomen.

Dat de Bassompierre letterlijk iedereen voor zijn visie probeert te winnen mag wel blijken uit het feit dat hij ook Koning Albert een brief schrijft om zijn standpunt te verdedigen. In deze brief pleit hij ronduit voor de erkenning van Mandsjoekuo door België. De Bassompierre is van oordeel dat een dergelijke erkenning een gunstige impuls zou geven aan de Belgische relaties met Japan en Mandsjoerije. Vooral onze economische belangen zouden hieruit in beide landen veel voordeel halen. Volgens de ambassadeur zou dit onze relaties met China niet schaden omdat de Chinezen toch reeds de onafhankelijkheid van hun Noordoostelijke provincies zouden hebben aanvaard. Wat de houding van de Volkenbond betreft, wel deze is ingegeven door het feit dat de toonaangevende figuren in Genève republikeinen zijn en alsdusdanig gekant tegen een monarchie in Mandsjoekuo. De Bassompierre vraagt dat de koning aandacht zou besteden aan deze zaak. Hij probeert zijn visie kracht bij te zetten door de situatie van Mandsjoekuo te vergelijken met die van België in 1830 en door te wijzen op het monarchaal karakter van de *staat*. Volgend citaat is in dit opzicht typerend:

---

82. Hers aan Van Goethem, Unzen, 27-8-1932. A.R.A., *Compagnie Financière Belgo-Chinoise*, N° 40.
83. A.M.B.Z., *Politieke & Economische Dossiers*, N° 11.265/8, Rapport 1163/32-2, Shanghai, 21-9-1933, Guillaume aan Hymans.
84. A.M.B.Z., *Politieke & Economische Dossiers*, N° 11.265/8, Rapport 2463/42-2/P1, Tokyo, 19-12-1933, de Bassompierre aan Hymans.

"Le futur souverain du Mandchukuo qui, après tout, est l'ex-empereur de Chine a, paraît il, un grand sentiment de solidarité, monarchique et dynastique. Plusieurs Belges qui l'ont approché me disent qu'il s'intéresse à toutes les familles royales dont il connaît l'histoire et la composition."

De ambassadeur besluit zijn epistel als volgt:

"Si le Roi et le gouvernement sont amenés par les circonstances ou par des conseils plus éclaires que les miens à ne pas se ranger à mon avis je n'en éprouverai aucun regret. J'aimerai seulement, plus tard, à connaître les motifs qui auront déterminé notre pays à suivre la ligne de conduite qu'il adoptera vis a vis du Mandchukuo."[85]

De Bassompierre heeft met zijn voorstel om Mandsjoekuo te erkennen geen gehoor gekregen bij Buitenlandse Zaken waar men zich aan het standpunt van de Volkenbond wenst te houden. Hij vindt er dan niets beter op dan te pogen de koning te overtuigen. Dit doet hij in hoger aangehaalde, toch wel merkwaardige brief met argumenten die niet correct zijn (dat China zich zou neergelegd hebben bij de afscheiding van Mandsjoerije) of die gewoon belachelijk overkomen(i.v.m. de Volkenbond). De verwijzingen naar de monarchie als verrechtvaardiging zijn ook niet van die aard om een hoge dunk te krijgen van de kwaliteiten van de Bassompierre als diplomaat, wel integendeel. Een antwoord op deze brief is ons niet bekend. Hij is verzonden op 15 januari '34 en als we er rekening mee houden dat de officiële rapporten gemiddeld een maand onderweg blijven, dan kan het epistel van de Bassompierre niet veel vlugger aangekomen zijn. Vermits Albert op 17 februari verongelukt zal de repliek wel zijn uitgebleven. Leopold III heeft mogelijk wel gevolg gegeven aan de Bassompierres verzuchtingen zoals even verder zal blijken.

Pu Yi wordt op 1 maart 1934 tot keizer van Mandsjoekuo gekroond. Bij die gelegenheid wijst Guillaume erop dat behalve Japan, geen enkel land zelfs maar aanstalten maakt om de nieuwe staat te erkennen. Vroeg of laat zal men misschien genoodzaakt zijn tot erkenning over te gaan, aldus de gezant, maar

85. De Bassompierre aan Albert I, Tokyo, 15-1-1934. K.A., *Archives du Roi Albert et de la Reine Elizabeth*, N° 56.

"[...] je reste persuadé que la Belgique n'a aucune raison de prendre une telle initiative d'autant plus que vous-même, Monsieur le Ministre, avez présidé la commission de la Société des Nations qui s'est occupée de cette question; une geste de cette nature serait le plus fatal pour les importants intérêts que nous avons en Chine, car ce pays ne nous le pardonnerait jamais."

Daarenboven blijft het een staat die met geweld werd gecreeërd in weerwil van internationale verdragen en van de beslissingen van de Volkenbond.[86]

Na het overlijden van Koning Albert gaat in juni een Belgische missie de troonsbestijging van Leopold III aankondigen bij de Japanse keizer. De missie wordt geleid door William Thys met de rang van ambassadeur. Deze is tevens als voorzitter van de *Compagnie Financière Belgo-Chinoise* en administrateur van de *Société Belge d'Entreprises en Chine*, een topman van de Bank van Brussel. Bij zijn groep is men zich van de practische voordelen bewust:

"Nous devons nous féliciter non seulement de voir Monsieur Thys chargé de cette haute mission, mais aussi de [le] voir [...] se rendre en Extrême Orient et prendre contact personellement avec les intérêts que nous y avons."[87]

Naast het officiële Japanse deel van zijn drie maanden lange reis, op kosten van de Belgische staat, brengt Thys in zijn eigen naam ook een bezoek aan Mandsjoerije en aan China. Wat dit privé gedeelte betreft is vooral de volgende passage uit het rapport van de Bassompierre relevant:

"Dès avant son arrivée M. Thys m'avait télégraphié son intention de visiter la Mandchourie à titre privé. J'ai appris par lui, confidentiellement que c'était sur le désir exprès du Roi."[88]

Deze passage doet vermoeden dat de brief van de Bassompierre aan Albert I bij diens opvolger gehoor heeft gevonden. Dit zou ook kunnen verklaren waarom Thys met de missie belast wordt. Zijn

---

86. A.M.B.Z., *Politieke Dossiers*, N° 1287, Rapport 453/130, Shanghai, 2-3-1934, Guillaume aan Hymans.

87. Brief zetel S.B.E.C. aan bureau Shanghai (Hers), Brussel, 21-4-1934. A.R.A., *Société Belge d'Entreprises en Chine*, N° 156.

88. A.M.B.Z., *Politieke & Economische Dossiers*, N° 11.265/8, Rapport 1043/2-80/A3, Tokyo, 12-6-1934, de Bassompierre aan Hymans.

groep is de enige belangrijke die interesse toont voor Mandsjoekuo en de Belgische ambassadeur in Tokyo is hen daarenboven gunstig gezind door zijn familiebanden.

In Mukden wordt Thys opgewacht door Hers die hem ook in China begeleid. De speciale ambassadeur vindt dat na Japan, China een betreurenswaardige indruk maakt. Hij is erg onder de indruk van de vorderingen die Japan op economisch vlak heeft verricht. Dit verklaart toch gedeeltelijk waarom Thys gewonnen is voor een spoedige erkenning van Mandsjoekuo. Hij pleit er zelfs voor dat België als één der eersten het nieuwe keizerrijk zou erkennen. Dit ondanks het feit dat Hers weinig symathie geeft voor Japan en dit ook laat blijken. Thys is wel van oordeel dat een erkenning van de nieuwe staat schade kan toebrengen aan de Belgische belangen in het Middenrijk. Maar volgens hem zijn deze reeds in een dermate slechte toestand dat de mogelijke winsten zullen opwegen tegen de verliezen in China. Dit gaat zeker op voor de Bank van Brussel waarvan de Chinese belangen in een weinig florisante toestand verkeren, wat veel minder het geval is voor de Generale. Volgens de Bank van Brussel zou ook Disiére evenwel mogelijkheden zien in Mandsjoerije. Minister van Buitenlandse Zaken Jaspar is echter helemaal niet geneigd om de verantwoordelijkheid te nemen het nieuwe keizerrijk te erkennen tegen de Volkenbond in.[89] Temeer daar Guillaume er radicaal tegen gekant is.

Het is duidelijk dat Thys de situatie bekijkt in het perspectief van de economische belangen die hij vertegenwoordigt. De Bassompierre is door familiale banden met dezelfde interesses verweven en denkt hierdoor in dezelfde richting. Zijn rapporten lijken veelal geïnspireerd door een pro-Japanse houding. De kritische analyse die men van een ambassadeur zou kunnen verwachten ontbreekt. Bij Hers zou men als algemeen agent van de *Banque de Bruxelles* eenzelfde visie pro-erkenning kunnen vermoeden. Hij ziet evenwel door zijn lang verblijf in China en zijn verbondenheid met dit land, Japan terecht als de agressor en de vijand. Hierdoor is hij tegen een erkenning van Mandsjoekuo. Hers is evenmin vrij enthousiast over een mogelijke

89. Van Goethem aan Hers, Brussel, 3-9-1934. A.R.A., *Compagnie Financière Belgo-Chinoise*, N° 41.

Belgisch-Japanse economische samenwerking. Hers zelf gelooft niet dat er grote economische voordelen te behalen zijn in Mandjsoekuo.[90]

De Bassompierre blijft er evenwel een duidelijk andere mening op na houden. Herhaaldelijk spiegelt hij in zijn rapporten de Belgische economie gouden bergen voor in Mandsjoekuo als België maar tot erkenning overgaat. Men blijft op het Ministerie van oordeel dat België dit zeker niet als eerste kan doen, vermits dit onze positie in China onherroepelijk zou aantasten. Afwachten is en blijft de boodschap. Alvorens dit standpunt in te nemen laat het Ministerie niet na te informeren naar de mening van de twee voornaamste economische groepen. Voor de *Banque de Bruxelles* verklaart Thys zich nogmaals voorstander van een erkenning van Mandsjoekuo door België. Hij vindt evenwel dat de toestand er nog te onzeker is om investeringen te rechtvaardigen, enkel handel drijven komt voor hem op dit ogenblik in aanmerking. Hij beweert bovendien dat de *Société Générale* geen enkel bezwaar heeft tegen een erkenning.[91] Het tegendeel blijkt echter het geval te zijn. Want in tegenstelling tot enkele maanden voordien, komt er begin 1935 tegenkanting van de Generale. Plannen om handel te drijven in Mandsjoekuo heeft men helemaal laten varen. Disière legt aan een diplomaat van Buitenlandse Zaken uit dat de *Société Générale* sedert kort de toezegging heeft gekregen dat men voor 26 miljoen spoorwegmateriaal mag leveren aan China. Dit is de reden waarom Mandsjoerije niet meer in hun belangstelling staat. Het spoorwegcontract met de Chinezen mag namelijk niet in gevaar komen.[92]

De Bassompierre wordt enkele tijd later in een brief van het Ministerie gewezen op het standpunt van de Generale. Volgens Brussel is Thys evenmin geneigd om te investeren in Mandsjoekuo zonder dat België tot erkenning overgaat. Daarop wordt door het Ministerie niet verder ingegaan, men wil blijkbaar enkel de Bassom-

---

90. Hers aan Van Goethem, Shanghai, 5-10-1934. A.R.A., *Compagnie Financière Belgo-Chinoise*, N° 40.

91. A.M.B.Z., *Politieke & Economische Dossiers*, N° 11.265/8, Nota opgesteld door burggraaf du Parc na een gesprek met Thys, 22-12-1934.

92. A.M.B.Z., *Politieke & Economische Dossiers*, N° 11.265/8, Nota opgesteld door burggraaf du Parc na een gesprek met Disière, 7-1-1935.

pierre wat intomen zonder definitief een erkenning uit te sluiten of af te wijzen.[93]

Guillaume blijft zich als gezant in China, kanten tegen iedere toenadering tot Mandsjoekuo. Hij wijst erop dat Hymans, als voorzitter van de commissie die de erkenning van Mandsjoekuo afwees, nu onmogelijk het tegendeel kan gaan verdedigen zonder groot prestigeverlies. Het feit dat in Chinese regeringskringen toenadering wordt gezocht tot Japan wijzigt niets aan de algemene afkeer in China tegen al wat Japans is. Indien België als eerste tot erkenning zou overgaan, zou dit door zowat iedere Chinees als een trap in het gezicht worden ervaren en zou de publieke opinie zich tegen al wat Belgisch is keren. Dat er Belgen in Japan zijn die beweren dat dit niet zo is bewijst enkel dat deze van de Chinese toestand geen verstand hebben, aldus Guillaume. Hij besluit eerder emotioneel als volgt:

> "J'ai trop à coeur nos grands intérêts en Chine et la tâche que vous avez bien voulu me confier de les défendre, pour ne pas vous prier avec instance de ne jamais même laisser supposer que vous envisageriez une telle initiative."[94]

De eerste juni 1933 komt er een wapenstilstand tussen China en Japan. Hierin wordt een veiligheidszone opgezet ten Zuiden van de Grote Muur. Theoretisch moet dit gebied een buffer vormen tussen Chinese en Japanse troepen. In feite komt gans de streek steeds meer onder effectieve Japanse controle. In juni 1935 vestigen de Japanse militairen hun macht definitief in de gedemilitariseerde zone tussen Beijing en de Grote Muur. Hierdoor is er geen sprake meer van om Mandsjoekuo in korte tijd te erkennen. Toch blijft de Bassompierre nog verder pleiten voor een Japans-Belgische samenwerking op economisch gebied, niet alleen qua uitvoer naar Mandsjoerije maar meer nog voor Belgische investeringen daar. De ambassadeur bekijkt de territoriale ambities van Japan eerder positief. Hij ziet het alsof de Japanners "orde" brengen in het chaotische China. "Le peuple chinois est foncièrement incapable de se réforcer, d'organiser lui-

---

93. A.M.B.Z., *Politieke & Economische Dossiers*, N° 11.265/8, Dienstbrief direction B 300/512-73, Brussel, 14-1-1935, Hymans aan de Bassompierre.

94. A.M.B.Z., *Politieke Dossiers*, N° 11.055, Rapport 82/42, Beijing, 23-2-1935, Guillaume aan Hymans.

même un Etat, digne de ce nom." De Chinese wanorde, aldus de Bassompierre,

> "[...] devraient convaincre le monde qu'il y a à choisir entre le chaos chinois, l'anarchie communiste et l'ordre japonais, mais que pour la malheureuse Chine il n'y a pas d'autre alternative possible."[95]

In een ander rapport over de Belgische belangen in China, stelt hij het zo mogelijk nog duidelijker:

> "Je crois que ces intérêts seraient mieux protégés et que beaucoup d'entre eux qui sont actuellement «gelés» pourraient même retrouver de la vie quelque jour dans «l'ordre japonais», lorsque celui-ci aura succédé au chaos chinois."[96]

De ambassadeur is blijkbaar flink besmet door de Japanse versie van de *nieuwe orde*.

Het feit dat de Bassompierre zich in zijn enthousiasme voor Mandsjoekuo toch wat meer laat meeslepen dan van een diplomaat verwacht mag worden, blijft in Brussel natuurlijk niet onopgemerkt. Het Ministerie beschikt over aanwijzingen dat de Bassompierre na zijn opruststelling van plan zou zijn een handelsonderneming op te starten in Mandsjoerije.[97]

Wat opvalt is dat van zodra hij begin '36 op vakantie vertrekt alle pleidooien pro-Mandsjoerije vanuit Tokyo plots ophouden. Gezien de houding van de Bassompierre wekt het wel verwondering dat het Ministerie van Buitenlandse Zaken van deze vakantie geen gebruik maakt om de ambassadeur over te plaatsen. Dit kan er op wijzen dat de Bassompierre over doorslaggevende steun kan beschikken in Brussel. Van zodra hij terug op post is begint hij opnieuw te pleiten voor Belgisch-Japanse samenwerking, nu niet enkel meer in Mandsjoerije maar nog meer in het door Japan veroverde deel van China. Dit pleiten wordt met de Japanse invasie in China minder intensief. Dit neemt niet weg dar de Bassompierre tot

---

95. A.M.B.Z., *Politieke & Economische Dossiers*, N° 11.265/8, Rapport 921/365, Tokyo, 4-6-1935, de Bassompierre aan Van Zeeland.
96. A.M.B.Z., *Politieke & Economische Dossiers*, N° 11.265/8, Uittreksel uit het rapport met volgnummer 417, Tokyo, 25-7-1935, de Bassompierre aan Van Zeeland.
97. A.M.B.Z., *Politieke & Economische Dossiers*, N° 11.265/8, Rapport 329/106-Bb, Harbin, 2-7-1935, Houyet aan Van Zeeland.

aan zijn pensionnering in 1939, een erkenning van Mandsjoekuo blijft aanbevelen.

3. *Economische Aspecten.*

De *Société Générale* verstevigt in deze periode nog haar positie als sterkste Belgische groep in China. Begin 1928 wordt de *Banque d'Outremer* namelijk opgeslorpt door de *Société Générale.*[98] Hierdoor zijn de Belgische belangen in China in handen van nog slechts twee groepen: de Generale en de Bank van Brussel. Hierbij staat de *Société Générale* veruit het sterkst. Volgens Hers, de "*Agent Général*" in China van de Bank van Brussel, bezit de Generale nu 95 % van de Belgische belangen in China.[99] Dit is mogelijk wat overdreven maar het is zeker niet ver van de waarheid. Nadat de burgeroorlogen tussen Noord- en Zuid-China eind de jaren twintig uitlopen op een overwinning voor de Guomindang, lijken de economische vooruitzichten in het Rijk van het Midden weer gunstig. Van 1927 tot 1929 is er een gestage stijging in de Belgische uitvoer naar China. Doordat België en China in 1927 een overeenkomst bereiken over de aanwending van de Boxersgelden voor de spoorwegen krijgt deze sector een nieuwe impuls. Daarenboven kan ons land door de teruggave van de concessie van Tianjin op veel goede wil rekenen. Vanaf 1930 wordt het prille herstel door de wereldwijde recessie afgebroken. Als vanaf 1931 het conflict met Japan China terug naar oorlogsuitgaven drijft, gaat de economie verder bergaf.

Het is vooral de Generale die steunend op haar sterke positie het meeste binnerijft. De van deze groep afhankelijke *Banque Belge pour l'Étranger* verwerft de financiële afhandeling van de Boxersgelden en doet hiermee een goede zaak. De *Lunghai*-spoorwegconcessie van de *Société Belge de Chemins de Fer en Chine* en van de *Compagnie Générale de Chemins de Fer et de Tramways en Chine* (Nu ook in Generale-handen na de fusie met de Outremer) blijft voor problemen zorgen, hoewel de situatie er op verbetert. De *Kaiping*-mijnen en de *Compagnie de Tramways et d'Éclairage de Tientsin* compenseren dit

---

98. A.R.A., *Société Belge d'Entreprises en Chine*, N° 15, Verslag van een onderhoud tussen Gérard en Wauters.

99. Hers aan Van Goethem, Beijing, 23-4-1928. A.R.A., *Compagnie Financière Belgo-Chinoise*, N° 40.

evenwel door hun rendabele werking. Hierbij komt ook nog dat de *Société Belge de Chemins de Fer en Chine* zich in exclusiviteit bezig houdt met de handel in producten van de Belgische siderurgie en metallurgie. Daarnaast ook nog met de invoer van spoorwegmateriaal, mijnbenodigdheden en electrische installaties.[100]

De groep van de *Banque de Bruxelles* heeft het heel wat moeilijker doordat twee grote investeringen uit de jaren twintig falikant zijn afgelopen. De aankoop van gronden in Hankow met het oog op de geplande constructie van een kanaal daar blijkt weggesmeten geld. Door de politieke onrust worden deze plannen definitief opgeborgen. Het gevolg is dat de aangekochte gronden sterk in waarde dalen en nog moeilijk te verkopen vallen. Een ander mislukking is het contract voor de *Paoning*-spoorweg uit 1922. Eerst wordt dit contract door de Chinezen aangevochten. Als het dan toch aanvaard geraakt, betaalt de Chinese overheid de er voor uitgeschreven lening nooit uit.

Vanaf 1928 gaan de maatschappijen van de Bank van Brussel zich meer en meer toeleggen op handeldrijven in plaats van op investeringen. De Chinese zetel van de *Société Belge d'Entreprises en Chine* en van de *Compagnie Financière Belgo-Chinoise* worden van Beijing overgebracht naar de havenstad Shanghai. In augustus 1928 vestigt ook algemeen vertegenwoordiger Hers zich in Shanghai. Er wordt een nieuwe maatschappij gesticht die volledig gericht is op handelsactiviteiten: de *Chahli Trading Company*. De *Compagnie Financière Belgo-Chinoise* onderschrijft volledig het beginkapitaal van twee miljoen Fr. De wereldcrisis en de toenemende spanning tussen Japan en China doen ook deze pogingen mislukken. De *Chahli Trading Company* wordt reeds in 1932 opgedoekt. Tot de Japanse inval blijft de holding van de *Banque de Bruxelles* (vanaf 1935 Brufina genaamd) een aanwezigheidspolitiek voeren in China. Van Goethem, beheerder van de C.F.B.C., vat het in een brief aan Hers als volgt samen:

---

100. Deze gegevens zij gebaseerd op :
Recueil Financier, Brussel, ED. BRUYLART, jaargangen 1928 tot 1936.
A.M.B.Z., *Politieke en Economische Dossiers*, N° 11.264, Rapport sur les relations commerciales avec la Chine, 7-12-1932.

"D'une façon générale il [= W. Thys topman bij de Bank van Brussel en beheerder van de S.B.E.C.] est néamoins formellement d'avis que nous devons absolument garder une représentation en Chine, et que si une grande partie de notre capital est compromise, et une sérieuse partie irrémédiablement perdue, il est nécessaire que nous continuons à défendre ce qui peut encore être sauvé. Ce ne peut être toutefois qu'une politique de défense, car dans l'état actuel des choses tout-au-moins il ne peut être question d'envisager le moindre investissement de nous."[101]

Vanaf 1938 worden de activiteiten opgeschort.[102]

Ter afronding enkele concrete gegevens m.b.t. de Sino-Belgische handel op het eind van de jaren twintig en bij het begin van de jaren dertig. In 1930 bekleedt België de zevende plaats onder de landen die naar China uitvoeren met 2,1 % van de totale invoer in dit land. Hiermee komt ons land na Japan (24,6 %), de Verenigde Staten (17,5 %), Brits Indië (10,9 %), Groot-Brittannië (8,2 %), Duitsland (5,2 %) en Nederlands Indonesië (3,6 %).

Om welke producten gaat het nu in hoofdzaak? Gemiddeld 50 % van de uitvoer van de BLEU naar China bestaat in deze periode uit ijzer- en staalfabricaten. Over de jaren '28,'29 en '30 nemen België en Luxemburg 32 % van deze invoer voor hun rekening. Materiaal voor spoorwegbouw is goed voor 13 % van de export naar China. Leveringen door de Luikse industrie van wapens en munitie vormen 6 % van de verhandelde goederen. Andere belangriijke exportproducten zijn telefoon- en telegraafmateriaal, ruw glas, textiel, papier en lucifers.

De handelsbalans tussen China en de BLEU helt zeer sterk over ten gunste van deze laatste. Waar de BLEU in 1930 instaat voor 2,07 % van de in China ingevoerde goederen, bedragen de bij ons ingevoerde Chinese producten slechts 0,5 % van de totale import.[103]

---

101. Van Goethem aan Hers, Brussel, 3-9-1934. A.R.A., *Société Belge d'Entreprises en Chine*, N° 41.

102. De gegevens voor de groep van de *Banque de Bruxelles*, zijn gebaseerd op de inleidingen bij de volgende twee inventarissen:
S. HENRION-GIELE, *Inventaire des archives de la Compagnie Financière Belgo-Chinoise*, Brussel, A.R.A. (onuitgeg. inventaris), 1976, 14 p.
M.-R. THIELEMANS & S. VERVAECK, *Inventaire des archives de la Société Belge d'Entreprises en Chine*, Brussel, A.R.A., 1985, 37 p.

103. A.M.B.Z., *Politieke & Economische Dossiers*, N° 11.264, Rapport sur les relations commerciales avec la Chine, 7-12-1932.

Na 1930 begint de Belgisch-Luxemburgse export naar China geleidelijk een dalende trend te vertonen.

IV. DE SINO-JAPANSE OORLOG, 1937-1945.

1. *De Conferentie van Brussel.*

Langzaam en geleidelijk breiden de Japanse militairen hun macht uit in de richting van Noord-China via het veroorzaken van kleine grensconflicten. Doorheen 1936 houdt de stapsgewijze Japanse agressie aan. Chiang Kai-shek gaat een confrontatie uit de weg. Hij blijft zich concentreren op zijn strijd tegen de Chinese Communistische Partij (CCP), die hij reeds sinds 1927 op bloedige wijze poogt de kop in te drukken. In december wordt de generalissimo evenwel gevangengenomen door een deel van zijn troepen die hem dwingen tot het sluiten van een bondgenootschap met de communisten tegen Japan. De Chinezen spreiden nu steeds meer bereidheid ten toon om het tegen Nippon op te nemen. Het Japanse leger wenst zo vlug mogelijk zijn positie in Noord-China te verstevigen vooraleer de Chinezen te sterk zijn. Op 7 juli is het zover: een incident tussen Chinese en Japanse soldaten aan de Marco Polo-brug, in de omgeving van Beijing, groeit uit tot een Japanse invasie. het Chinese leger verdedigt zich; voor China is de Tweede Wereldoorlog begonnen.

Ondanks inzet van goed gemotiveerde troepen met een veel betere uitrusting gekoppeld aan een verschrikkelijke wreedheid jegens de burgerbevolking, slagen de Japanners er niet in om de Chinese regering tot overgave te dwingen. De Guomindang-legers trekken zich steeds verder terug in het onmetelijke binnenland. De hoofdstad wordt naar Chongqing overgebracht. Chiang richt herhaaldelijk oproepen aan de Volkenbond tot het veroordelen van Japan in het kader van het, ook door ons land ondertekende, Negenmogemhedenverdrag van 1922 dat de integriteit van het Chinese grondgebied onderschrijft. De Volkenbond beslist in september om haar adviescommissie voor het Verre Oosten bijeen te roepen. Daarin bezetten de V.S. een waarnemersstoel. De lidstaten van de Volkenbond hopen aldus Amerika te betrekken bij het zoeken naar een oplossing. De commissie beveelt een bijeenkomst aan van de ondertekenaars van het Negenmogendhedenverdrag als de beste procedure om tot ge-

zamenlijke actie te komen. Roosevelt en zijn administratie stappen vanaf deze periode meer en meer af van het isolationisme. De publieke opinie verzet zich evenwel nog hevig daartegen evenals tegen de mogelijkheid van sancties t.o.v. Japan.

In Genéve is men daarentegen verheugd over de bereidheid van de V.S. om een krachtiger internationale politiek te gaan voeren. Op 6 oktober 1937 verzoekt de voorzitter van de Volkenbond schriftelijk aan de ondertekenaars van het verdrag van 1922, om een bijeenkomst van de negen mogendheden plus de landen die later het verdrag hebben bijgetreden, te organiseren. Hierop zou moeten gepoogd worden door onderhandelingen en andere vreedzame middelen, de gevechten in China stop te zetten. Vier dagen later polst de Britse regering België over de mogelijkheid om de bijeenkomst in Brussel te organiseren. Dit voorstel doen de Engelsen op aandringen van de Verenigde Staten die, gezien de afwijzende houding van publiek en Congres, liever niet de leiding op zich nemen van een conferentie die Japan moet intomen.[104] De vijftiende oktober verklaart de Belgische regering zich akkoord met het inrichten van de conferentie in haar hoofdstad.[105] De Chinese regering aanvaardt gretig om aanwezig te zijn. Japan van zijn kant weigert de uitnodiging. Als reden wordt opgegeven dat het optreden in China gebeurt in het kader van wettige zelfverdediging. Daarenboven zo stelt Japan, is de conferentie samengeroepen op aandringen van de Volkenbond waarvan Tokyo de onpartijdigheid betwist. Om na de Japanse weigering tot deelname de conferentie toch nog enig aanzien te geven beslist Buitenlandse Zaken ter elfder ure nog om ook Duitsland en de Sovjetunie uit te nodigen. De Nazi's weigeren af te komen, de U.S.S.R. is wel bereid een vertegenwoordiger te zenden. Stalin begint ook het regime van Chiang Kai-shek steeds meer te steunen, hij denkt dat Chiang de beste kansen biedt om efficiënt tegen Japan op te treden en zo de Japanse dromen richting Siberië te counteren. Hierom ook dringt Moskou bij de CCP aan op de vorming van een

---

104. JULIUS W. PRATT, *Cordell Hull*, New York, Cooper Square Publishers, 1964, pp. 219-255.

105. A.M.B.Z., *Politieke & Economische Dossiers*, N° 10.938/1, ongedateerde nota over "Historique de la Conference de Bruxelles".

verenigd front met de GMD. Stalins steun aan China is niet overdreven groot om Japan niet te provoceren.[106]

Het grootste probleem bij de organisatie van de conferentie is echter dat België op dit ogenblik te midden van een crisis van het parlementair regime verkeert. De ene regering volgt de andere op en de stabiliteit van de regeringsploegen is gering. Vijf dagen voor de geplande opening van de conferentie aanvaardt de koning het ontslag van de tweede regering Van Zeeland. De regeringsvorming sleept een maand aan zodat de ontslagnemende ploeg de conferentie van Brussel moet organiseren. De bijeenkomst wordt opgeschoven naar 3 november. In China smeert de pers de omstandigheden van de val — een financieel schandaal waarin Van Zeelands naam genoemd wordt — breed uit.[107]

Doordat de deelnemende landen niet van zins zijn om strenge economische sancties tegen Nippon te treffen en omdat Japan niet aanwezig is, is de Conferentie van Brussel reeds tot mislukken gedoemd voor hij begint. De Amerikanen tonen zich nog altijd niet bereid om krachtig op te treden tegen Japan, ze proberen nu zelfs de Japanners zo weinig mogelijk voor het hoofd te stoten, terwijl Frankrijk en Groot-Brittannië geen strafmaatregelen wensen te treffen als de States hen hier niet in voorgaan. Wanneer de conferentie, met Spaak als voorzitter, van start gaat, is het *State Department* zich onder deze omstandigheden reeds aan het afvragen hoe men ze het best kan beëindigen. De V.S. stelt tenslotte, in overleg met Groot-Brittanië en Frankrijk, een eindrapport op. Omdat niemand en zeker de Amerikanen niet, zijn nek wenst uit te steken krijgt Spaak de eer om het aan de vergadering voor te leggen als product van zijn eigen initiatief. Het rapport bevat een afkeuring van het conflict en een oproep om tot een vergelijk te komen op basis van het negenmogenhedenverdrag. De bijeenkomst[108] wordt na veel ronkende toespraken op 24 november afgesloten met een slotresolutie en de aanvaarding van het rapport, enkel Italië stemt tegen.De vergadering

---

106. J. FAIRBANK [ED.], *The Cambridge History of China*, Cambridge, C.U.P., 1986, Volume 13, pp. 520-521.

107. A.M.B.Z., *Politieke & Economische Dossiers*, N° 10.938, Rapport 1470/392, Shanghai, 27-10-1937, Van Cutsem aan Spaak.

108. Aanwezig zijn : Groot-Brittannië, Canada, Frankrijk, China, Australië, Nieuw-Zeeland, Portugal, Nederland, Noorwegen, de V.S., Mexico, Noorwegen, Zweden, Bolivië, Italië, de Unie van Zuid-Afrika, Indië en de U.S.S.R..

wordt verdaagd tot de voorzitter of twee van de deelnemende landen het opportuun vinden om de mogendheden opnieuw bijeen te roepen.

Uiteindelijk wordt Japans optreden dus wel veroordeeld, maar van enige concrete actie tegen de agressor is er geen sprake. De enige sanctie is de morele afkeuring die natuurlijk weinig effectief is. De conferentie toont Japan wel duidelijk dat de isolationistische tendenzen in de V.S. nog sterk genoeg zijn om te verhinderen dat het land meer dan woorden zou gebruiken tegen Nippon. Daarenboven zijn de andere mogendheden duidelijk niet van plan zonder de V.S. op te treden.[109]

De Belgische diplomatie heeft niets gedaan om van deze bijeenkomst toch nog iets te maken. Van enigerlei diplomatieke activiteit is geen sprake. Minister van Buitenlandse Zaken Spaak heeft het veel te druk met de binnenlandse problemen en de regeringsvorming (hij wordt begin november zelfs enkele dagen met een formatieopdracht belast) om zich veel van Azië te kunnen aantrekken. Aldus gaat een potentiële kans om zich in de buitenlandse politiek te laten opmerken voorbij. Aan het gebrek aan initiatief zal de neutraliteitspolitiek die België zich vanaf begin 1937 heeft opgelegd zeker niet vreemd zijn. In China worden de resultaten van de conferentie op gemengde gevoelens onthaald. Men verheugt zich over de veroordeling van Japan maar de teleurstelling over het uitblijven van concrete resultaten is er daarom niet minder om.[110]

De ernst van de situatie wordt voor iedereen duidelijk als de Guomindang-troepen in november Shanghai moeten opgeven. Nog voor de val van de havenstad waarschuwt Guillaume dat de Japanners met China alleen geen genoegen zullen nemen. Ze willen de controle verwerven over Azië en

> "La seconde étappe comprendra la mainmise sur les Philippines et les Indes Néerlandaises et éventuellement L'Indo-Chine."[111]

---

109. JULIUS W. PRATT, *Op. cit.*, pp. 264-269.

110. A.M.B.Z., *Politieke Dossiers*, N° 11.055, Télégramme Chiffré N° 53, Shanghai, 20-11-1937, Van Cutsem aan Cabinet.

111. A.M.B.Z., *Politieke Dossiers*, N° 11.055, Rapport 1228/346-Cl.302, Shanghai, 8-10-1937, Guillaume aan Spaak.

2. *De Tweede Wereldoorlog.*

Na de val van Shanghai stuurt de Belgische ambassade in samenspraak met het Departement, enkel een secretaris om het contact met de Guomindang-regering in stand te houden.[112] Vermits de gebieden waar België de meeste belangen heeft nu onder Japanse bezetting staan, wordt het raadzamer geacht om de ambassadeur vooralsnog niet te laten vertrekken. Tot aan de de Belgische oorlogsverklaring aan Japan, eind 1941, zullen de Belgische diplomaten in bezet China actief blijven. Guillaume poogt in het conflict een zo neutraal mogelijke positie in te nemen. Dit met de bedoeling om met beide zijden een tamelijk goede verstandhouding te onderhouden. Voorzichtigheid moet de leidraad vormen van iedere diplomatieke activiteit, aldus de ambassadeur.[113] Practisch gezien biedt deze voorzichtige aanpak het voordeel dat men zo mogelijk beide partijen ontziet en er goede relaties mee onderhoudt zodat de Belgische belangen op een efficiënte wijze kunnen behartigd worden. Op politiek vlak is het natuurlijk zo dat een dergelijk optreden prima aansluit bij de neutraliteitspolitiek die België zichzelf vanaf 1937 oplegt. Guillaumes streven moet zeker evenzeer in deze context gezien worden.Het is niettemin duidelijk dat de sympathie van de Belgische ambassadeur uitgaat naar China. Van iemand die reeds vele jaren in het land verblijft zou enkel het tegendeel verwondering wekken.

Wanneer in september 1939 de Tweede Wereldoorlog in Europa volop uitbarst wordt dit in nationalistisch China onthaald met de hoop dat de democratische landen zullen zegevieren en dat dit een verzwakking van Japans positie tot gevolg zal hebben.[114]

Vanaf april ontbreken verslagen van de diplomaten in China, mogelijk zijn deze tijdens de roerige meidagen in België en de bestuurlijke chaos nadien, verloren gegaan. Het eerstvolgende rapport is van de Belgische consul-generaal in Hong Kong die vanuit de Britse kolonie over de beste communicatiemogelijkheden beschikt. Het is een brief van 16 juli aan baron de Cartier de Marchienne, Belgisch ambassadeur in Londen. Uit de aanhef blijkt dat consul-

---

112. Ibidem. (Het Belgisch gezantschap wordt in '37 een ambassade)
113. A.M.B.Z., *Politieke Dossiers*, N° 11.055, Rapport 45/26, Shanghai, 26-2-1938, Guillaume aan Spaak.
114. A.M.B.Z., *Politieke Dossiers*, N° 11.055, Télégramme Chiffré N° 13, Beijing, 5-9-1939, Guillaume aan Cabinet.

generaal Vander Straeten reeds op 4 juli gecontacteerd werd door de Cartier "[...]au sujet des dépenses annuelles du poste de Hongkong" waarop hij reeds heeft geantwoord. Vander Straeten bericht op 16 juli over de evacuatie van alle familieleden van Britse functionarissen. De niet-Britten hebben de raad gekregen met eigen middelen te evacueren. Na Guillaume in Beijing om raad te hebben gevraagd suggereert deze om de landgenoten naar Manilla of Shanghai te laten vertrekken. Vander Straeten heeft dit aan de Belgen terplaatse meegedeeld die daarop vertrokken zijn.[115] Het is een formeel verslag waarin nergens gealludeerd wordt op de politieke situatie van België en zijn regering. De datum van vier juli is wel relevant omdat op dat ogenblik minister van Koloniën De Vleeschauwer als eerste wettige Belgische vertegenwoordiger in Londen toekomt. Bij zijn aankomst zendt deze in samenspraak met de secretaris-generaal van Buitenlandse Zaken Fernand Van Langenhove en de Cartier instructies aan de diplomatieke posten waarin deze erop gewezen worden dat ze zich tot Londen moeten wenden en zeker geen instructies meer mogen aanvaarden die rechtstreeks of onrechtstreeks uit het bezette land komen.[116] Vermits de posten geld nodig hebben om te werken zal de Cartier geïnformeerd hebben naar de financiële behoeften. Het is hiernaar dat Vander Straeten verwijst. Vanaf dit ogenblik zendt hij zijn rapporten dus ook naar Londen. Door het ontbreken van enige rapporten is het onduidelijk welke positie Guillaume op dit moment inneemt. Hij staat luidens bovenvermeld rapport wel in contact met Vander Straeten en zal dus wel op de hoogte zijn van de situatie.

Op 23 oktober komen Eerste Minister Pierlot en Minister van Buitenlandse Zaken Spaak uiteindelijk in Londen aan. Direct daarna zendt Spaak een telegram aan alle diplomatieke posten van België. Hierin wordt meegedeeld dat de zetel van de regering nu in Londen is. De regering vervult alle bestuurlijke pregoratieven en zet de strijd voort aan de zijde van Groot-Brittannië om de bevrijding van België te bekomen.[117] De consul-generaal reageert onmiddellijk positief:

---

115. Vander Straeten aan de Cartier, Hong Kong, 16-7-1940. A.M.B.Z., *Politieke Dossiers*, N° 11.614.

116. J. STENGERS, *Léopold III et le gouvernement*, Paris/Gembloux, Duculot, 1980, pp. 115-116.

117. J. STENGERS, *Op. cit.*, p. 127.

"Pour Ministre des Affaires Etrangères: Respectueuses félicitations. J'ai communiqué autorités locales votre télégramme du 24. STRAETEN."[118]

Vanaf november komt de normale routine langzaam terug op gang, er komen weer geregeld telegrammen en rapporten van de ambassade nu naar Londen.

Guillaume doet vanaf begin '41 zijn best om het imago van België zo goed mogelijk op te houden bij de Chinezen en bij de naar schatting zeshonderd Belgen ter plaatse. Hij regelt dit door in de pers artikelen te doen verschijnen die gunstig zijn voor ons land. Dit blijkt vooral nodig te zijn om interpretaties te weerleggen i.v.m. de capitulatie en meerbepaald de rol van de koning daarbij, interpretaties die de ambassadeur omschrijft als "tendancieuses et parfois injurieuses." Hij is ook begonnen met de verspreiding van een informatiebulletin onder alle landgenoten in het Verre Oosten.[119] In april '41 komt hij tot het besluit dat zijn pogingen vruchten hebben afgeworpen.

"Je me suis attaché à expliquer les événements, à réhabiliter notre Roi, notre armée, notre peuple, et cette propagande incessante tant en pays occupé par les nippons qu'en Chine libre et notamment à Chungking a produit les meilleurs effets."[120]

Pearl Harbor wordt op zeven december zonder oorlogsverklaring aangevallen door de Japanse strijdkrachten. De dag nadien verklaart het Congres Nippon de oorlog, op dezelfde achtste december vallen Japanse troepen de Britse kroonkolonie Hong Kong binnen. Ook Groot-Brittannië en Nederland verklaren de oorlog. Ambassadeur Guillaume heeft het ongeluk om juist op dit ogenblik op doorreis van Chongqing naar Beijing in de kolonie te verblijven. De negende telegrafeert hij dat vertrekken onmogelijk is geworden. Hij waarschuwt tegelijkertijd tegen een Belgische betrokkenheid:

"Mon avis très formel sur opportunité Belgique pas déclarer la guerre au Japon et rester en dehors conflit Pacifique du fait que grande colonie belge

---

118. A.M.B.Z., *Politieke Dossiers*, N° 11.614, Télégramme Chiffré, Hong Kong, 26-10-1940, Vander Straeten aan Belgian Embassy London.

119. A.M.B.Z., *Politieke Dossiers*, N° 11.614, Rapport 65/11 - Cl. 478, Beijing, 13-1-1941, Guillaume aan Spaak.

120. A.M.B.Z., *Politieke Dossiers*, N° 11.614, Rapport 5/4, Chongqing, 24-4-1941, Guillaume aan Spaak.

et grands intérêts dans partie Chine occupée."[121]

Spaak en de Regering in Ballingschap volgen dit advies niet, vanaf 19 december is België is staat van oorlog met het Japanse keizerrijk. De visie van de ambassadeur is nog deze van de vooroorlogse buitenlandse politiek: een pragmatisch beleid in de eerste plaats gericht op de behartiging van de Belgische commerciële en economische belangen. Spaaks politiek is kenmerkend voor de nieuwe lijn: de bondgenoten, waarvan de V.S. de belangrijkste is, komen op de eerste plaats, zelfs indien dit indruist tegen de directe economische objectieven.

De evacuatie van de ambassadeur en zijn vrouw wordt door het snelle succes van de Japanse strijdkrachten onmogelijk. Na enkele precaire dagen van gevechten wordt het echtpaar Guillaume gedurende zowat een week gevangengehouden in hun hotel, niemand schijnt juist te weten of België nu al dan niet in oorlog is met Japan. Daarna krijgen beiden huisarrest in het Belgisch consulaat in Hong Kong. Na vier maanden worden ze in april '42 overgebracht naar de ambassadegebouwen in Beijing. In Hong Kong worden consul-generaal Vander Straeten en zijn familie opgesloten in een concentratiekamp tot aan hun repatriatie. In Shanghai daarentegen laten de Japanse bezetters het consulaatspersoneel ongemoeid. Dit heeft vermoedelijk te maken met het feit dat het Belgisch consulaat zich daar in de Franse concessie bevindt. De Japanners ontzien de onderdanen en de bezittingen van Vichy-Frankrijk. In Tianjin krijgen consul-generaal René Guillaume en zijn twee kinderen strikt huisarrest. Consul-vertaler Mertens wordt echter geen strobreed in de weg gelegd, deze kan zich overal vrij bewegen en zelfs contact onderhouden met de ambassadeur in Beijing. De taal kennen opent mogelijkheden waarover de andere diplomaten niet beschikken. In Beijing wordt het diplomatiek personeel met hun familie in de ambassade opgesloten.[122] De Zweedse diplomaten in Shanghai en Tianjin behartigen de Belgische belangen in bezet China.

---

121. A.M.B.Z., *Politieke Dossiers*, N° 11.614, Télégramme Chiffré N° 29, Hong Kong, 9-12-1941, Guillaume aan Londen.
122. A.M.B.Z., *Politieke Dossiers*, N° 11.614, Rapport, Cairo, 24-10-1942, Guillaume aan Spaak.

Tegen juli '42 lijkt het erop dat het diplomatiek personeel uit bezet China zal geëvacueerd worden via Rode Kruis-bemiddeling. Uiteindelijk gebeurt dit maar in augustus. De diplomaten worden vanuit Shanghai met een schip naar Laurenço Marques [het huidige Maputo] in Mozambique overgebracht, de Afrikaanse kolonie van het neutrale Potugal. De regering in Londen beslist om Guillaume terug als ambassadeur naar Chongqing te zenden. In afwachting wordt ambassadesecretaris Smets tot zaakgelastigde a.i. gepromoveerd.[123]

In augustus kunnen de diplomaten uit China vertrekken, ze komen in september in Mozambique aan. De slechte transportmogelijkheden vanwege de oorlog zorgen ervoor dat ze pas na enkele weken kunnen doorreizen naar Zuid-Afrika. Vandaar kan Guillaume eind oktober met een vliegtuig Cairo bereiken vanwaar hij naar Indië vertrekt.[124] Eveneens per luchtverbinding (na de val van Birma de enige verbinding met onbezet China) over de Himalaya, arriveert de ambassadeur in november 1942 in Chongqing. Het is ongeveer een jaar geleden dat hij uit deze stad vertrok naar Beijing.

In de oorlogshoofdstad gebeurt weinig of niets van belang. De Chinese regering vervalt in een soort inertie en wacht gewoon het einde van de oorlog af. Guillaume houdt zich bezig met geregeld een rapport te schrijven over de algemene toestand of over het gebrek aan efficiëntie van de GMD-regering. In de loop van 1943 moet er evenwel een nieuw Sino-Belgisch verdrag afgesloten worden. Dit omdat het handels- en vriendschapsverdrag van 22 november 1928 slechts voorlopig was. Het afsluiten van een definitieve versie wordt naar de toekomst verschoven. Dankzij het pakt van 1928 behoudt België tijdelijk de juridische extraterritorialiteit totdat een meerderheid van landen van hun gelijkaardige voordelen afstand doet. Door het uitbreken van het Sino-Japans conflikt wordt die meerderheid niet bereikt, zodat België veel langer de juridische voordelen (consulaire rechtspraak) kan behouden dan oorspronkelijk verwacht. Vanaf 1942 pogen de Verenigde Staten China de status van wereldmacht aan te meten. Dit met het oog op de naoorlogse situatie waarin het land een stabiliserende invloed zou moeten spelen in het Verre Oosten. Een

---

123. A.M.B.Z., *Politieke Dossiers*, N° 11.614, Télégramme à Chiffrer N° 31 Dir. Personnel N° 81, Londen, 8-7-1942, Spaak aan ambassade Chongqing.

124. A.M.B.Z., *Politieke Dossiers*, N° 11.614, Rapport, Cairo, 24-10-1942, Guillaume aan Spaak.

sterk, verenigd China wordt noodzakelijk geacht om Japan in de toekomst van verdere militaire avonturen weg te houden. Vanzelfsprekend onthaalt de Guomindang-leiding dergelijke visies positief. Een wereldmacht die niet over de volledige souvereiniteit van zijn eigen grondgebied beschikt is natuurlijk weinig geloofwaardig. Daarom worden de laatste extraterritoriale voordelen van de Westerse landen, onder Amerikaanse impuls, begin 1943 opgegeven. Dit heeft tevens het voordeel dat men kan ingaan tegen de Japanse propaganda die het steevast heeft over het Anglo-Amerikaans imperialisme in Azië.[125]

De onderhandelingen van Groot-Brittannië en de Verenigde Staten met China gaan van start eind 1942. Het is duidelijk dat eens deze verdragen afgesloten, het merendeel van de mogendheden aan hun extraterritorialiteit zal verzaakt hebben. Baron Guillaume vestigt er de aandacht van Buitenlandse Zaken op dat België dan genoodzaakt zal zijn om eveneens in onderhandelingen te treden met de Chinezen. Hij stelt dan ook voor om reeds principieel aan de juridische voordelen te verzaken om zo de Belgische bereidwilligheid te onderlijnen. Dit voorstel wordt door de regering in Londen aangenomen. Spaak heeft de ambassadeur toestemming om de regering in Chongqing in kennis te stellen van het feit dat België afstand doet van zijn voorrechten in uitvoering van het verdrag van 1928.[126] Deze beslissing wordt door Guillaume aan de Chinese regering meegedeeld. De reactie van de Chinese autoriteiten is positief. Zij wensen dat de onderhandelingen voor een nieuw verdrag in Chongqing plaats zullen vinden.

De nationalistische regering legt begin april '43 een voorontwerp van verdrag op tafel. Guillaume heeft op enkele punten kritiek. Zo begrijpt hij niet waarom het voorlopig verdrag van 1928 niet wordt aangehaald. De ambassadeur vraagt aan functionarissen van de Wai Chiao Pou waarom:

> "il m'a été répondu que dans ce traité, j'avais trop obtenu et que pour cela on ne tient pas à s'y référer..."

---

125. J. FAIRBANK, *The Cambridge History of China*, pp. 532-533.
126. A.M.B.Z., *Politieke Dossiers*, N° 11.614, Télégrame à Chiffré N° 45, Londen, 14-1-1942, Spaak aan Guillaume.

Uiteindelijk wordt toch melding gemaakt van het verdrag van 1928. Verder zou Guillaume graag nog het recht van Belgen op eigendom in China opgenomen zien in de overeenkomst, evenals de rechten van handelsschepen in Chinese wateren. De Chinezen zijn hiertoe niet bereid omdat ze van mening zijn dat deze onderwerpen niet in een dergelijk algemeen verdrag thuishoren.[127] Uiteindelijk slaagt de ambassadeur er toch in om er beide punten in te laten opnemen. De eigendomsrechten worden zelfs uitdrukkelijk gewaarborgd, iets waarvan in het voorontwerp geen sprake was. Guillaume bewijst hiermee nogmaals dat hij een bekwaam onderhandelaar is.

Het verdrag wordt op 20 oktober 1943 in Chongqing ondertekend. Deze ondertekening is de laatste daad van Jules Guillaume in China, hij verlaat hierna definitief het land waarin hij gedurende vele jaren de Belgische belangen met succes heeft behartigd.[128]

Hoewel er een ogenblik met het idee gespeeld wordt om een symbolisch contigent Belgische soldaten te zenden, neemt ons land niet actief deel aan de strijd in het Verre Oosten. De diplomatieke vertegenwoordiging in Chongqing wordt na het afsluiten van het Sino-Belgisch verdrag van 1943 op een laag pitje gedraaid. Pas op 1 november 1944 wordt er een nieuwe ambassadeur benoemd: Jaques Delvaux de Fenffe. Hoewel dit verdrag perspectieven lijkt te openen voor België in het naoorlogse China, komt hiervan niets terecht. De groeiende tegenstellingen tussen de steeds onbekwamere Guomindang en de sterk opkomende communisten sleuren het land nog maar eens in een periode van burgeroorlog. Op dit ogenblik zijn de Belgische investeringen in het Middenrijk reeds volledig in Japanse handen. De Chinezen zullen ze vanaf 1945 inpalmen terwijl de burgeroorlog een herstel verhindert. De Tweede Wereldoorlog luidt feitelijk de zwanezang van de Belgische belangen in China in.

3. *Economische Aspecten.*

Het uitbreken van een grootschalig conflict tussen China en Japan betekent zowat het einde van de Belgische economische expansie in

---

127. A.M.B.Z., *Politieke & Economische Dossiers*, N° 11.717/4, Rapport 204/97 - Cl. 93, Chongqing, 6-4-1943, Guillaume aan Spaak.

128. A.M.B.Z., *Politieke & Economische Dossiers*, N° 11.717/1, Télégramme Chiffré N° 67, Chongqing, 20-10-1943, Guillaume aan Londen.

China. De aanwezige investeringen worden zo goed en zo kwaad als het gaat beschermd, maar van veel rendabiliteit kan men niet meer spreken. Enkel op commercieel vlak is er nog wat activiteit, maar nadat gans de kust in Japanse handen is gevallen, komt ook de handel grotendeels stil te liggen. Waarschijnlijk zijn er nog wel wapenleveringen aan China tot in 1940, maar door de geheimhouding die met dergelijke handel gepaard gaat, is het niet mogelijk hier zicht op te krijgen.

In de periode 1937-'38 richt de Belgische regering, via onze ambassade in Tokyo, diverse oproepen tot de Japanse overheid om de onze belangen in China niet te schaden. Het antwoord van de Japanse regering is over het algemeen ontwijkend, ze verstopt zich achter de militaire operaties van de Chinezen of ze beweert onwetend te zijn over de situatie aan het front.

De twee belangrijkste ondernemingen met Belgisch kapitaal in Noord-China, de *Kailan Mining Administration* en de *Compagnie de Tramways et d'Eclairage de Tientsin*, kunnen zonder veel problemen blijven doorwerken. De mijnen van Kaiping bevinden zich reeds een tijdje onder Japanse controle bij het uitbreken van de oorlog in 1937, zodat er daar geen directe problemen te verwachten vallen. Deze mijnen worden gewoon verder uitgebaat, zij het dat de Japanse supervisie geleidelijk groter wordt.

Van zodra de Japanse bezetting van Noord-China een feit is, stelt zich het probleem in België of men nu al dan niet handel kan drijven met het door Japan gecontroleerde gebied. De groep van de Bank van Brussel ziet hier geen graten in. Het Ministerie van Buitenlandse Zaken is hier echter helemaal niet voor gewonnen. Men volgt er de redenering van de *Société Générale* die, in de optiek van hun investeringen in China, vreest dat ieder voordeel van commerciele relaties met het bezet gebied teniet gedaan wordt door de woede die dit bij de Chinezen opwekt. De Belgische overheid weigert dan ook een delcredere toe te staan voor uitvoer naar bezet China. Dit ondanks de druk die de Bank van Brussel uitoefent.[129]

---

129. A.R.A., *Société belge d'Entreprises en Chine*, Nr. 236 & nr. 237.

Hoe is nu de situatie van de Belgische belangen in bezet China vóór mei 1940?[130] De *Lunghai* komt voor de helft in handen van de Japanners en blijft voor de andere helft Chinees. Gedurende de oorlog wordt niet voortgebouwd en ook contracten voor de levering van materieel blijven uit zodat de Belgische economische betrokkenheid stil komt te liggen. De *Compagnie de Tramways et d'Eclairage de Tientsin* ziet zijn inkomsten dalen maar kan toch blijven doorwerken. De tram maakt verlies maar dit wordt gecompenseerd door de toenemende vraag naar electriciteit. De compagnie krijgt wel een Japans toezichter naast zich. Tijdens overstromingen in september is de maatschappij de enige in Tianjin die blijft doorwerken. De concessies die anders zelf hun electriciteit produceren moeten nu ook een beroep doen op de Compagnie. Ook de Japanners hebben electriciteit nodig. Volgens Guillaume bestaan er tussen onze landgenoten in Tianjin en de Japanners uitstekende relaties.[131] De *Credit Foncier d'Extrême Orient* heeft gedeeltelijk zijn activiteit verlegd naar Singapore maar de onroerende bezittingen in Shanghai hebben onder oorlogsschade te lijden. De *Banque Belge pour l'Etranger* gaat een heel moeilijke periode tegemoet doordat de internationale handel stil komt te liggen en de Japanse banken zich de overblijvende financiële transacties toeëigenen. Daarenboven zorgt de ineenstorting van het monetair systeem in China voor bijkomende moeilijkheden. De *Kailan Mining Administration* doet daarentegen gouden zaken. De productie van steenkool wordt opgevoerd om aan de Japanse vraag te kunnen voldoen. Al bij al maken sommige ondernemingen dus nog winst in deze eerste oorlogsjaren. Dit is ook zo voor de kleinere Belgische invoerhuizen in Tianjin. Vanaf eind 1939 gaan de meeste winsten echter verloren door de enorme geldontwaarding en vanaf 1940 wordt de Japanse supervisie steeds strenger.

Joseph Hers, de algemene vertegenwoordiger van de *Banque de Bruxelles* houdt het in 1938 voor bekeken. De Chinese belangen van

---

130. Voor zover niet anders vermeld, werd de *Recueil Financier* en volgend rapport gebruikt.
A.M.B.Z., *Politieke Dossiers*, N° 11.055, Rapport 153/35 - Cl. 456, Beijing, 14-7-1939, Guillaume aan Pierlot.

131. A.M.B.Z., *Politieke Dossiers*, N° 11.055, Rapport 200/48 - Cl. 456, Beijing, 5-9-1939, Guilaume aan Spaak.

de groep waren reeds in weinig schitterende toestand en de oorlog maakt de zaken enkel nog erger. Zo geraken de bezittingen in Hankow (Wuhan) gebombardeerd en verliezen daardoor nog meer van hun waarde. Reeds in augustus 1937 staat Hers' besluit vast, hij schrijft aan zijn vriend Van Goethem:

> "La guerre sera longue et ruineuse; je pourrais tout aussi bien prendre mes cliques et mes claques et rentrer en Belgique."

De reden waarom hij niet direct vertrekt is om niet te defaitistisch over te komen in de ogen van zijn Chinese vrienden. Ook wil hij nog een laatste maal pogen Hankow te bezoeken.[132] Als dit door de oorlog niet lukt, verlaat hij China in de loop van 1938.

Van zodra België in december 1941 de oorlog verklaart aan Nippon, gaan de Japanners over tot de likwidatie van de nog resterende Belgische belangen in het door hen bezette gebied. De geld- en goudvoorraden van de betrokken ondernemingen worden geblokkeerd of in beslag genomen. De Belgen mogen maandelijks 500 dollar van hun rekening nemen om in hun levensonderhoud te voorzien. Vanaf 1943 worden de meeste landgenoten geïnterneerd.

Midden 1942 wordt baron Guillaume gerepatrieerd uit bezet China. In het rapport dat hij bij zijn vrijlating schrijft, besteedt hij uitvoerig aandacht aan de situatie waarin de Belgische belangen verkeren.[133] De *Compagnie de Tramways et d'Eclairage de Tientsin* blijft onder strikt Japans toezicht gewoon doorwerken. Aan het hoofd komt een militaire controle commissie en het Japans personeel wordt steeds talrijker. De ambassadeur is van mening dat hiertegen geen bezwaar kan zijn omdat het omdat het Japanse leger hiermee op geen enkel wijze geholpen wordt. Meer nog de Belgen vervullen er een openbare dienst waarvan het stilvallen vooral de Chinese bevolking zou treffen. In juli 1943 wordt de maatschappij volledig door Japanners ingepalmd en die gooien de Belgen buiten.

Een delikater geval in dit opzicht is de *Kailan Mining Administration*. De produktie gaat er gewoon verder onder Japanse supervisie. Het is evenwel in dit geval duidelijk dat de steenkoolop-

---

132. Hers aan Van Goethem, Shanghai, 28-8-1937. A.R.A., *Compagnie Financière Belgo-Chinoise*, N° 40.

133. A.M.B.Z., *Politieke Dossiers*, N° 11.614, Rapport, Cairo, 24-10-1942, Guillaume aan Spaak.

brengst Japanse oorlogsinspanning ten goede komt. De Engelse directeur-generaal heeft in 1941 een akkoord bereikt met de Japanners waarbij de Europese ingenieurs blijven doorwerken voor zover ze van hun regering geen orders in tegengestelde zin krijgen. Begin 1942 dienen de Belgen hun ontslag in. Zoals verwacht verplichten de Japanners hen om door te werken, maar hierdoor zijn ze toch ingedekt.

In Chongqing is er voor Belgische economische plannen weinig of geen ruimte. In april '42 doet waarnemend zaakgelastigde Smets het voorstel om enkele Belgische technici naar de Chinese oorlogshoofdstad te zenden. Dit als bijdrage tot de Chinese oorlogsinspanningen, maar vooral om de overheid gunstig te stemmen met het oog op de Belgische belangen in het naoorlogse China. Het Ministerie van Buitenlandse Zaken vindt dit een goed voorstel en geeft zijn fiat. De Chinese regering wijst het evenwel categoriek van de hand met het argument dat men bij gebrek aan machines geen behoefte heeft aan technici.[134]

Na de Japanse overheersing zijn de Belgische ondernemingen en investeringen in China danig verzwakt. Ze zullen zich door de burgeroorlog nooit meer volledig kunnen herstellen. In 1945 kunnen sommige al niet meer gerecupereerd worden, waar dit wel nog min of meer lukt brengt 1949 de genadeslag.

V. DE BURGEROORLOG EN DE COMMUNISTISCHE OVERWINNING.

1. *Het einde van het Guomindang-bewind.*

De oorlog in Azië neemt in augustus 1945 een onverwacht snel einde. Dit zorgt overal voor de nodige problemen bij het opvullen van het machtsvacuüm dat dreigt te ontstaan. In China staat dit bovendien in het teken van de toenemende tegenstellingen tussen de CCP en de GMD. In de nasleep van de oorlog slaagt de regering in Chongqing erin om in het merendeel van het bezet territorium de macht van de Japanners over te nemen. Alle grote steden komen

134. A.M.B.Z., *Politieke & Economische Dossiers*, N° 11.717/3, Télégramme Chiffré N° 22, Chongqing, 13-4-1942, Smets aan Spaak.

terug onder het gezag van de Guomindang. Chiang Kai-shek slaagt hier enkel in door massale steun van de Verenigde Staten.

Daar waar het GMD-leger tijdens de oorlog vrijwel nooit effectief weerwerk heeft geboden tegen de Japanse agressor, ligt dit voor de CCP net andersom. Vanuit hun uitvalsbasis in Yan'an (waar ze na de *Lange Mars* terecht kwamen) zijn de communisten van Mao Zedong er via guerrillatechnieken in geslaagd het keizerlijke leger niet enkel te hinderen, maar het zelfs doeltreffend te bestrijden. Tegen het einde van de oorlog beheersen de Communisten ruime stukken van het platteland in de noordelijke provincies Shanxi, Hebei en Shandong. Het Japanse leger oefent dan enkel nog de controle uit in en rond de grotere centra. De populariteit van de CCP evolueert in stijgende lijn terwijl de Guomindang, afgesneden van de traditionele basis in het geïndustrialiseerde stuk van China, verkommert. Hierdoor groeien ook de spanningen tussen beide partijen. Geregeld komt het tot treffens tussen eenheden van het Rode Leger en GMD-troepen. Deze gespannen situatie groeit na de Japanse capitulatie binnen de kortste keren uit tot een regelrechte burgeroorlog gepolariseerd door de zich op wereldvlak ontwikkelende *Koude Oorlog* tussen de beide grootmachten.

Van zodra de Japanse capitulatie een feit is, geeft de Politieke Directie instructies dat ambassadesecretaris Rotschild zo vlug mogelijk moet pogen naar de grote steden aan de kust te reizen. Het is de bedoeling dat hij daar de situatie van de Belgische belangen bekijkt, de landgenoten helpt en de consulaten opnieuw in werking stelt. Rothschild poogt eerst samen met Britse, Nederlandse en Franse collega's plaats te krijgen in een Amerikaans legervliegtuig vanuit Chongqing. De Amerikaanse toestemming wordt evenwel op het laatste ogenblik ingetrokken op vraag van de Chinese overheid. Het gebrek aan Amerikaanse samenwerking zal in de volgende weken opvallend zijn. De V.S. wil namelijk de andere mogendheden niet helpen in het terugwinnen van hun vooroorlogse positie. De Chinese regering poogt op de koop toe zoveel mogelijk beslag te leggen op buitenlandse eigendommen en investeringen. Deze vallen dikwijls in handen van onbekwame en corrupte Guomindang-partijhangers. Met Britse hulp geraakt Rothschild toch in Shanghai. Hij stelt er orde op zaken en heropend het Belgische consulaat ter plaatse.

De eerste bekommernis betreft de Belgen die vrijkomen uit Japanse detentiekampen. De toestand in de kampen lijkt bevredigend

te zijn geweest, enkel een kleine groep Belgen verblijft in een kamp op 300 km van Shanghai "[...] où les conditions sont assez mauvaises." De Belgen lijken dus over het algemeen niet al te slecht behandeld te zijn geweest in Japanse gevangenschap, ook het feit dat slechts enkele Belgen van de mogelijkheid tot repatriëring gebruik maken, wijst in deze richting. De grootste problemen zijn het pogen terugkrijgen van de bezittingen van de Belgen en van de Belgische ondernemingen in Shanghai. Deze worden nog gedeeltelijk bezet door de Japanners en de Chinese autoriteiten pogen zich die bezittingen zelf toe te eigenen.[135]

In zijn veelvuldige rapporten doorheen 1946, schetst Delvaux de evolutie van de burgeroorlog. Ondanks de initiële succesen van de GMD blijft de ambassadeur toch sceptisch over een mogelijke totale overwinning van de regering. Hij wijst er diverse malen op dat Chiangs gezag steeds meer afbrokkelt en dat de economische malaise enorme proporties aanneemt. Niettemin gaat de sympathie van Delvaux de Fenffe duidelijk uit naar Chiang Kai-shek, hij moet echter de realiteit onder ogen zien. "Les rouges" gaan er vanaf 1947 beetje bij beetje op vooruit. Eerst stelt de ambassadeur nog zijn hoop op de Amerikaanse pogingen om een vergelijk tussen nationalisten en communisten te bewerkstelligen. Maar de bemiddelingspogingen mislukken.[136]

In april 1946 verhuist de zetel van de Belgische ambassade mee met de regering van Chongqing naar Nanjing.[137] Vanaf september van hetzelfde jaar vervult Rothschild de functie van consul-generaal in Shanghai; in de zomer van 1947 vertrekt ambassadeur Delvaux uit China.

Vanaf midden 1948 kunnen de Belgische diplomaten niets anders dan de steeds verdere ineenstorting van het nationalistische regime constateren. Noch op militair noch op economisch vlak is de regering in staat de situatie het hoofd te bieden. Net als de meeste waarnemers acht Rothschild de dagen van het Guomindang-bewind geteld.

---

135. A.M.B.Z., *Politieke Dossiers*, N° 10.990, Rapport 1/1 - Cl. 31, Shanghai, 28-9-1945, Rothschild aan Spaak.

136. A.M.B.Z., *Politieke Dossiers*, N° 10.990, Diverse rapporten in 1946 en begin 1947, Delvaux aan Spaak.

137. A.M.B.Z., *Politieke Dossiers*, N° 10.990, Rapport 134/69, Chongqing, 10-4-1946, Delvaux aan Spaak.

De grote vraag waar niemand zicht op heeft is wat er nadien zal gebeuren. Velen denken aan een opsplitsing van China met de communisten in het noorden en het centrum en met de nationalisten in het zuiden. Zo ook Rothschild die hoopt dat er binnen de communistische beweging genoeg gematigde elementen zijn opdat de partij bij een eventuele machtsovername een realistische politiek zou voeren.[138]

Gedurende het najaar 1948 rukt het Volksbevrijdingsleger steeds verder op. Stilaan beginnen de diplomaten rekening te houden met een nabije inname van Nanjing en Shanghai door de communisten. In Shanghai verblijven nog een honderdtal Belgen. In het vooruitzicht van mogelijke gevechten in en om de stad en uit vrees voor ongeregeldheden, vertrekken de meeste vrouwen en kinderen eind 1948, op aanraden van consul-generaal Rothschild. De evacuatie gebeurt met Britse hulp via Hong Kong.[139] Vanuit Noord-China worden de Belgen eerst gegroepeerd in Tianjin. Consul-vertaler Arnold Mertens, die het consulaat-generaal beheert, bekomt de hulp van de Amerikaanse marine om hen over te brengen naar Shanghai.[140]

In de optiek dat Taiwan wel eens het laatste toevluchtsoord van de Guomindang zou kunnen worden, of toch althans van Chiang Kai-shek, poogt België er een diplomatieke vertegenwoordiger te hebben. Ons land krijgt begin mei de toelating van de Chinese regering om op Formosa een ere-consulaat te openen. De Belgische ambassade stelt Brussel voor om hier vlug werk van te maken. De enige Belg die op het eiland woont is een zekere Gilain.[141] Hij wordt dan maar tot ere-consul benoemd. In afwachting dat de officiële aanstelling volgt vindt consul Buckens in Hong Kong half juni, dat de man reeds best officieus zijn werk zou beginnen, gezien de politieke evolutie op het vasteland.[142]

---

138. A.M.B.Z., *Politieke Dossiers*, N° 12.117, Rapport 945/354, Shanghai, 5-7-1948, Rothschild aan Spaak.

139. A.M.B.Z., *Politieke & Economische Dossiers*, N° 12.386/3, Rapport 1466/542, Shanghai, 20-11-1948, Rothschild aan Spaak.

140. A.M.B.Z., *Politieke Dossiers*, N° 12.117, Rapport 1039/41, Tianjin, 26-11-1948, Mertens aan Le Ghait.
Idem, Rapport 1042/289, Tianjin, 26-11-1948, Mertens aan Spaak.

141. A.M.B.Z., *Politieke Dossiers*, N° 12.117, Télégramme Chiffré N° 8, Hong Kong, 4-5-1949, Wéry aan Cabinet.

142. A.M.B.Z., *Politieke Dossiers*, N° 12.117, Télégramme Chiffré (sans N°), Hong Kong, 15-6-1949, Buckens aan Cabinet.

Als de CCP-legers voor Shanghai staan vraagt Rothschild aan het Ministerie van Buitenlandse Zaken instructies over de in te nemen houding tegenover de communisten. Het antwoord is niet bepaald verhelderend: "Je vous fais confiance mais ne prenez pas d'initiative." De consul-generaal vindt het zo een amusant antwoord dat hij het in zijn memoires weergeeft.[143] Het toont duidelijk aan dat het Ministerie geen vastomlijnde politiek volgt tegenover de situatie in China. Er wordt afgewacht hoe deze evolueert om hierop dan te reageren; wat niet wegneemt dat het Ministerie, in koude oorlogssfeer, uiterst wantrouwig staat tegenover de Chinese communisten. Het feit dat het nationalistische bewind als een ballon ineenklapt is voor de westerse regeringen totaal onverwacht. Het laat hen zonder alternatief om de Chinese realiteit politiek en diplomatiek te benaderen.

De vijfentwintigste mei nemen de communisten Shanghai in, ze ondervinden er geen weerstand. Consul-generaal Rothschild beschrijft de zwanezang van de Guomindang:

> "En septembre 1945 les armées du Kuomintang entraient dans Shanghai libéré des Japonais et des "impérialistes" occidentaux et Chiang Kai-shek y était reçu aux acclamations d'une foule délirante. Le 19 mai dernier, le dictateur chinois abandonnée de tous et entouré de la haine générale, prenait nuitamment la fuite. Cinq jours plus tard, ses généraux le suivaient sur le chemin de l'exil, leurs avions lourds du poids du butin dérobé à leurs compatriotes. Et à l'aube du lendemain, les avants-gardes communistes se glissaient le long des rues désertes. Sic transit ...."

Ondanks betere wapens en veel gepraat over een nieuw Stalingrad, wordt de havenstad niet verdedigd. De handelaarsgilden van Shanghai betalen de bevelvoerende Guomindang-generaal een grote som omdat hij de stad zonder vechten zou verlaten. De bevelvoerder en zijn staf gaan hier maar al te graag op in, na nog eerst wat buit te hebben verzameld vliegen ze naar Taiwan. Het leger deserteert massaal, twintigduizend kunnen nog naar Formosa geëvacueerd worden, een gedeelte wordt gevangengenomen en de meerderheid verdwijnt gewoon tussen de bevolking.[144]

---

143. R. ROTHSCHILD, *La chute de Chiang Kaï-shek. Souvenirs d'un diplomate en Chine (1944-1949)*, Paris, Fayard, 1972, p. 331.

144. A.M.B.Z., *Politieke Dossiers*, N° 12.117, Rapport 476/47, Shanghai, 3-6-1949, Rothschild aan Spaak.

2. *Het Communistische Bewind.*

Nog een jaar lang blijven Belgische diplomaten in China. Met de communistische machtsovername stelt zich het probleem of het nieuwe bewind erkend moet worden en hoe de diplomatieke vertegenwoordiging eruit moet zien. Net zoals elders weigeren de nieuwe autoriteiten de officiele status van de consuls te erkennen. Rothschild is van mening dat best zo vlug mogelijk kan overgegaan worden tot de erkenning van het nieuwe bewind. Hij wijst erop dat de buitenlandse zakenlui in Shanghai van mening zijn dat ze ook met de communisten wel zaken zullen kunnen doen.[145]
Sinds de inname van Nanjing is elk rechtstreeks contact tussen ambassadeur Le Ghait en Brussel verbroken. De Britten hebben wel nog contact met hun ambassade daar. De Belgische telegrammen worden via onze ambassadeur in Londen aan het *Foreign Office* gezonden die bereid is ze in Nanjing te bezorgen. Berichten van Le Ghait volgen in omgekeerde richting dezelfde weg.

Midden augustus bericht Edouard Le Ghait via deze route dat er onder de mogendheden twee tendenzen te onderscheiden zijn tegenover het nieuwe regime. Groot-Brittannië en het Gemenbest zijn geneigd de communisten zo vlug mogelijk te erkennen, terwijl de Amerikanen, generaal Mac Arthur op kop, een actieve blokkade van China voorstaan gekoppeld aan het blijven steunen van de Guomindang op Taiwan. Deze laatste optie oordeelt Le Ghait avonturistisch zowel wat de mogelijke politieke consekwenties aangaat als wat de weerslag op de handel met China betreft. De ambassadeur pleit er dus impliciet voor dat België het Britse voorbeeld zou volgen. Iemand van de Politieke Directie heeft na het woord "avonturiste" "sic" geschreven wat doet vermoeden dat men op het ministerie niet direct geneigd is de zienswijze van de ambassadeur te volgen.[146] In een telegram van 10 september is Le Ghait nog explicieter. Hij seint dat hij in Shanghai de daar verblijvende Belgen bezocht heeft. Zowel de zakenlui als vertegenwoordiger van de missionarissen van Scheut zijn voorstander van een Belgische erkenning van het nieuwe regime.

---

145. A.M.B.Z., *Politieke Dossiers*, N° 12.117, Télégramme Chiffré sans numéro, Shanghai, 10-6-1949, Rothschild aan Cabinet.
146. A.M.B.Z., *Politieke Dossiers*, N° 12.117, Télégramme Chiffré N° 42, Shanghai, 19-8-1949, bevat telegram van Le Ghait van 18-8-1949 aan Cabinet.

Mijn eigen opinie, stelt de ambassadeur, is dat België zich moet richten op de politiek van de Britten. Als Groot-Brittannië en het Gemenebest het communistisch bewind erkennen zou ons land dat best ook doen.[147]

Omdat de communistische autoriteiten de vertegenwoordigers van de Westerse landen met misprijzen behandelen, hen o.a.lastig vallen met administratieve plagerijen, en blijven weigeren hun bevoegdheid te erkennen, worden de ambassadeurs in september teruggeroepen. Begin oktober verlaat ambassadeur Le Ghait China. Rothschild wordt voorlopig met de waarneming van de verantwoordelijkheid voor de ambassade belast.[148] In Beijing neemt Roger Malengreau het consulaat-generaal waar.

Op 1 oktober wordt in Beijing de Volksrepubliek China uitgeroepen. Dit wordt officieel meegedeeld aan de consuls daar. Malengreau schrijft dat deze informatie gericht was aan de "voormalige consuls van de vreemde mogendheden," de nieuwe Chinese regering aanvaardt dus niet langer de bevoegdheid van de diplomatieke vertegenwoordigers.[149] De Sovjetunie laat nu uiteindelijk de Guomindang vallen en erkent als eerste land de Chinese Volksrepubliek. De Belgische diplomatieke vertegenwoordigers ter plaatse blijven een toenadering tot de communisten aanbevelen. De vertegenwoordiger van de *Société Générale* in China dringt, via een brief als voorzitter van de *Chambre de Commerce Sino-Belge*, ook aan in Brussel om tot toenadering over te gaan.[150] Met diverse belangen in China heeft de Generale niets te winnen bij een harde Belgische houding tegenover de Volksrepubliek.

In de loop van oktober dient de Guomindangregering bij de Verenigde Naties het verzoek in om de "l'appui donné par le Gouvernement de l'URSS" te veroordelen als een overtreding van het

---

147. A.M.B.Z., *Politieke Dossiers*, N° 12.117, Télégramme par courrier N° 121, Londen, 17-9-1949, bevat telegram van Le Ghait uit Nanjing, 10-9-1949.

148. A.M.B.Z., *Politieke Dossiers*, N° 12.117, Télégramme Chiffré N° 222, Londen, 27-9-1949, Bevat : Télégramme N° 33, Nanjing, 20-9-1949, Le Ghait aan Cabinet.

149. A.M.B.Z., *Politieke Dossiers*, N° 12.117, Rapport 184/57, Beijing, 4-10-1949, Malengreau aan Van Zeeland.

150. A.M.B.Z., *Politieke Dossiers*, N° 12.117, Rapport 658/228, Shanghai, 10-10-1949, Rothschild aan Van Zeeland. In bijlage : B. Guillaume aan Rothschild, Shanghai, 7-10-1949.

Charter van de V.N. en van het Sino-Russisch verdrag van 1945.[151] Het debat in de Algemene Vergadering hierover zal in een volledige koude-oorlogssfeer verlopen. In een interne nota aan de Politieke Directie van het Ministerie van Buitenlandse Zaken, verklaart secretaris-generaal de Gruben begin november dat minister Van Zeeland twee punten voorop stelt wat de kwestie van de erkenning van de Volksrepubliek betreft. De Minister wil ten eerste dat "Nous devons tenir compte de l'attitude du Gouvernement américain" en vervolgens moet gewacht worden op de beslissing van de Verenigde Naties.[152]

Tijdens de debatten over de Chinese kwestie in de algemene vergadering van de Verenigde Naties volgt België trouw de Amerikaanse politiek. Uit de toespraak die Van Langenhove, de permanente Belgische vertegenwoordiger bij de V.N., op maandag 28 november houdt, blijkt dat Buitenlandse Zaken niets heeft opgestoken uit de rapporten van de diplomaten ter plaatse. Van Langenhove beweert in zijn betoog dat China ten prooi is gevallen aan het Sovjet-imperialisme, hij zegt net niet dat het Middenrijk een Russische provincie is geworden.[153] Hiermee is duidelijk dat de Belgische regering, en dus ook Buitenlandse Zaken, volgens wiens instructies de permanente vertegenwoordiger spreekt, geen rekening houden met de uitleg van Le Ghait en Rothschild over de reële Russische aanwezigheid in China. Op 4 november nog heeft Le Ghait gewaarschuwd dat diegenen die beweren dat de Chinese communisten het verlengstuk zijn van de Sovjets, een absurditeit verkondigen en een complete onbekendheid met de feiten verraden. Dit is niettemin precies wat Van Langenhove in de V.N. doet.

Begin 1950 gaat Groot-Brittannië tot erkenning over. In de langzaam verslechterende Oost-West relaties komt een Belgische erkenning van het nieuwe bewind in Beijing niet meer te berde. De Korea-crisis zal vlug iedere toenadering van het Westen tot de VRC bevriezen.In april worden de laatste consulaire vertegenwoordigers

---

151. A.M.B.Z., *Politieke Dossiers*, N° 12.117, Nota van secretaris-generaal de Gruben aan de directie P, 18-10-1949.

152. A.M.B.Z., *Politieke Dossiers*, N° 12.117, Nota van de secretaris-generaal aan de directie P, 8-11-1949.

153. A.M.B.Z., *Politieke Dossiers*, N° 12.117, Assemblée Générale des Nations Unies, 4e session, Premiere commission, Compte rendu analytique de la 339e séance, Lake Success, New-York, 28-11-1949, 10h45.

van België uit de Volksrepubliek teruggetrokken. Met de opvattingen van de diplomaten in China wordt geen rekening gehouden omdat ze niet passen in de algemene conceptie van de Westerse politici tijdens het hoogtepunt van de koude oorlog. Rothschild ondervindt dit bij zijn terugkeer in België aan den lijve.

> "Quand je rentrerai à Bruxelles au début de 1950, je ne serai pas reçu par le ministre M. van Zeeland [...]. Et son chef de Cabinet sera glacial. Dans les services, je verrai le secrétaire général, le baron de Gruben, amical et attentif, qui ne me prendra pas pour un «agent de l'ennemi» mais qui accueillera mes vues avec le plus grand scepticisme. Et le directeur des Affaires politiques, mon vieil ami, Walter Loridan, d'ailleurs d'opinion socialiste, au cours des longues discussions que j'aurai avec lui, *refusera totalement et non sans impatience de reconnaître une quelconque distinction entre communistes chinois et communistes russes*. Pareilles réactions au sein du Département des Affaires étrangères d'un petit pays qui n'avait pas d'intérêt essentiel en Extrême-Orient donne avec clarté le ton qui régnait dans les chancelleries."[154]

Op 25 oktober 1971 wordt de Chinese Volksrepubliek toegelaten tot de Verenigde Naties. Dezelfde dag nog erkent België officieel de regering in Beijing als het enige wettige Chinese gouvernement. De diplomatieke relaties met Taiwan worden verbroken. Jaques Groothaert wordt de eerste, nieuwe Belgische ambassadeur in China.[155]

3. *Economische Aspecten.*

De Belgische belangen in China krijgen in deze periode de doodsteek. Wat na de Japanse bezetting nog overblijft wordt daarna door Guomindang-aanhangers in beslag genomen. De economische malaise van het nationalistische regime verslechtert de situatie nog meer. De communistische machtsovername en de niet-erkenning van de Volksrepubliek maakt het recupereren van de oude investeringen onmogelijk.

Bij zijn aankomst in Shanghai in september 1945 treft Rothschild er een chaotische toestand aan. De lokale Chinese autoriteiten doen

---

154. R. ROTHSCHILD, *Op. cit.*, pp. 340-341.

155. JÖRGEN OOSTERWAAL, Het Belgisch beleid inzake de erkenning van China, *Res Publica*, XXXI, 1989, 1, pp. 3-22.
M. PIRAUX, Les relations entre la Belgique et la République Populaire de Chine, *Courrier Hebdomadaire du CRISP*, N° 838-839, 18-5-1979, p. 25.

hun best om zoveel mogelijk buitenlandse eigendommen over te nemen van de Japanners om ze zo in te palmen. De meeste onroerende eigendommen die de *Credit Foncier d'Extrême-Orient* bezit of een hypotheek op heeft, zijn door soldaten aangeslagen. De goudvoorraad van de *Banque Belge pour l'Extrême-Orient* (ter waarde van U.S.$ 100.000) werd door de Japanners aan de Chinese autoriteiten overgedragen.[156] Alle moeilijkheden vloeien voort uit een beslissing van de uitvoerende regeringsraad genomen op het ogenblik van de Japanse capitulatie. Alle buitenlandse bezittingen worden voorlopig aangeslagen door de regering. Deze die toebehoren aan inwoners van neutrale of geallieerde landen, zullen na onderzoek worden teruggeven. Dit heeft door de algemene corruptie aanleiding tot vele misbruiken.

In Tianjin wordt de *Compagnie de Tramways et d'Eclairage de Tientsin* door het stadsbestuur overgenomen en niet meer terug afgestaan. De Compagnie begint hierop onderhandelingen met de Chinese regering opdat die de concessie zou afkopen. Deze mogelijkheid is voorzien in het oorspronkelijk contract. De onderhandelingen hierover draaien evenwel op niets uit door onwil van Chinese zijde en door de burgeroorlog. Bij de inname van de stad door de communisten wordt de concessie zonder meer genationaliseerd.

De *Credit Foncier* richt zijn activiteiten meer en meer op Maleisië en Hong Kong. Omdat de meeste investeringen zich in Hong Kong en Singapore bevinden krijgt de maatschappij niet al te zware klappen door de ineenstorting van de immobiliëen- en hypotheekmarkt in China. In Shanghai en Tianjin wordt nog voorlopig een vertegenwoordiger gehouden om te pogen nog iets uit de brand te slepen maar voor de rest staakt de *Credit Foncier* haar activiteiten in China.

De *Compagnie Générale de Chemins de fer et de Tramways en Chine* slankt in 1939 zijn naam af tot *Compagnie Générale de Chemins de Fer en Chine*. Door de economische en politiek toestand in China kunnen de normale activiteiten niet hervat worden. Wel kan in 1947 nog een kleine levering voor de *Lunghai* uitgevoerd worden. Men hoopt op dit ogenblik nog dat eens China uit de moeilijkhe-

156. A.M.B.Z., *Politieke Dossiers*, N° 10.990, Rapport 1/1, Shanghai, 28-9-1945, Rothschild aan Spaak.

den is, de *Lunghai-* en *Pienlo*-leningen verder gehonoreerd zullen worden. De communisten willen bij hun machtsovername evenwel niets weten van verplichtingen uit het verleden.De andere Generale-maatschappij verandert eveneens van naam. De *Société Belge de Chemins de Fer en Chine* wijzigt haar naam in 1947 tot *Société Belge d'Extrême-Orient.* Ook voor deze maatschappij betekent de politieke en economische situatie in China het einde van activiteiten in dat land.[157]

Wat de groep van de Bank van Brussel betreft zit de *Société Belge d'Entreprise en Chine* in hetzelfde schuitje als de rest. Bij de uitroeping van de V.R.C. moeten ook hun investeringen als verloren worden beschouwd. De belangen van de C.F.B.C worden vanaf 1945 door de *Credit Foncier* waargenomen. De *Compagnie Financière Belgo-Chinoise* houdt in 1949 op te bestaan. De *Société belge d'entreprises en Chine* volgt pas in 1975.[158] Joseph Hers blijft zich tot aan zijn dood in 1966, actief bezighouden met Chinese problematiek via de in 1945 opgerichtte *Association Belge pour l'Extrême-Orient.*

Met de steeds verder uitbreidende burgeroorlog is het enkel de Belgische wapenindustrie die nog goede zaken doet met China. Deze materie wordt evenwel steeds met de grootste omzichtigheid behandeld. Als zaakgelastigde Wéry in juni 1948 enkele algemene opmerkingen maakt i.v.m. de wapenhandel haast hij zich er aan toe te voegen:

> "Evidemment, Monsieur le Ministre, l'Ambassade se tient complètement en dehors de toutes ces transactions, elle ignore — et elle tient à continuer à le faire — toutes les affaires de fourniture d'armes."[159]

Wat de *Kailan Mining Administration* betreft, die blijft nog doorwerken tot aan de komst van de communisten. In de loop van 1948 en 1949 worden de Belgische ingenieurs en hun familie er geëvacueerd.

---

157. *Recueil Financier*, 1948, partim.
158. S. HENRION-GIELE, *Op. cit.*, pp. 1-3.
M.-R. THIELEMANS & S. VERVAECK, *Op. cit.*, pp. 5-8.
159. A.M.B.Z., *Politieke Dossiers*, N° 12.117, Rapport 506/137, Nanjing, 28-6-1948, Wéry aan Spaak.

Bij de communistische machtsovername blijven de Belgische economische en financiële milieus hopen dat er nog zaken zullen kunnen gedaan worden met het nieuwe regime. Rothschild merkt op dat

> "Il est plus que probable que l'attitude qu'adopteront les Puissances occidentales et en ordre principal les Etats-Unis envers le nouveau régime sera de nature à exercer une forte influence, soit qu'on réussisse à lui faire comprendre les avantages d'une collaboration avec l'Occident, soit qu'on le rejette dans l'isolement."[160]

Het wordt uiteindelijk de tweede optie.

In augustus 1949 telegrafeert Rothschild dat de vertegenwoordiger van de Generale in Shanghai benaderd werd door een hoge communistische functionaris die op last van Mao Zedong en Zhou Enlai informeert of de *Compagnie Générale* bereid is spoorwegleveringen uit te voeren. Er wordt zelfs te verstaan gegeven dat de kwestie van de *Lunghai*-lening voor bespreking vatbaar is van zodra België de Volksrepubliek erkent.[161] Midden september vraagt de gouverneur van de *Société Générale* of het Ministerie er bezwaar tegen heeft dat er handel gedreven wordt met de Volksrepubliek. De Generale heeft namelijk van de communisten diverse dergelijke verzoeken gekregen: "Ces demandes se sont reproduites avec une intensité particulière en ces derniers temps."[162] Het antwoord van Buitenlandse Zaken is zeer kort, er wordt de Generale meegedeeld dat dergelijke handel noch ontmoedigd noch bemoedigd wordt door de Belgische regering voor zover de leveringen geen strategische waarde hebben.[163] Het is duidelijk dat de regering er zeker geen delcredere zal voor toestaan. In feite wordt een mogelijke handel met de Volksrepubliek niet verboden maar veeleer als weinig wenselijk voorgesteld. Vergeleken met de vooroorlogse situatie waar de

---

160. A.M.B.Z., *Politieke Dossiers*, N° 12.117, Rapport 1573/570, Shanghai, 9-12-1948, Rothschild aan Spaak.

161. A.M.B.Z., *Politieke Dossiers*, N° 12.117, Télégramme Chiffré N° 38, Shanghai, 18-7-1949, Rothschild aan Cabinet.

162. Gouverneur van de *Société Générale* aan Van Zeeland, Brussel, 14-9-1949. A.M.B.Z., *Politieke & Economische Dossiers*, N° 12.386/3.

163. A.M.B.Z., *Politieke & Economische Dossiers*, N° 12.386/3, Mi[illegible]te Dir. P N° 452/515/13982 - Section III, 22-9-1949, brief aan de gouverneur va[illegible] de *Société Générale*.

economische belangen doorslaggevend waren zijn het nu de internationale verhoudingen die de politiek van België bepalen.

VI. BESLUIT.

Uit bovenstaande synthese van de Belgische buitenlandse politiek tegenover China, gedurende drie decennia, is het mogelijk te komen tot meer algemene uitspraken aangaande het besluitvormingsproces. Wat dit laatste aangaat is het goed voor ogen te houden dat de conclusies slaan op deze specifieke *case-study*, de besluitvorming kan voor de Belgische relaties met politiek belangrijker staten best min of meer sterkere verschillen vertonen. Men mag de hier getrokken conclusies met andere woorden niet zomaar verruimen tot *het* Belgisch buitenlands beleid. We bekijken de rol van personen en groepen in België enerzijds en in China anderzijds.

Wat België betreft staat de Minister van Buitenlandse Zaken aan de top van de hiërarchie. De rol van de Minister lijkt eerder afhankelijk te zijn van zijn belangstelling voor China dan van zijn partijkleur. In het interbellum is er bijvoorbeeld geen verschil te merken tusen het China-beleid onder de liberaal Hymans, onder zijn katholieke collega Jaspar of tijdens het mandaat van Spaak. Emile Vandervelde toont daarentegen een actieve belangstelling voor China gekoppeld aan een sympathie voor de opkomende Guomindang. Het is door zijn belangstelling en onder zijn impuls dat er een toenadering komt tot de nationalisten. Meer bepaald is het Vanderveldes grootste verdienste dat hij de beslissing neemt om de concessie van Tianjin terug te geven. Hierdoor wordt het afsluiten van voordelige verdragen mogelijk. Behalve deze ene uitzondering lijkt het er sterk op dat de ministers doorgaans andere zaken belangrijker vinden dan China. Occasioneel komt wel een verklarende nota over de China-politiek naar de Minister, maar deze memoranda gaan dan nog meestal naar de kabinetschef. Belangrijke minuten worden door de Minister geparafeerd, minder belangrijke door de chef van het kabinet. Hoogst zelden schrijft de Minister er iets bij, als er opmerkingen, instructies of vragen zijn komen die in de regel van kabinetsmedewerkers. Het kabinet ontvangt ook de rapporten en de telegrammen van de diplomaten in het buitenland en speelt die door naar de bevoegde administratie.

Het werk wordt met andere woorden overgelaten aan de ambtenaren en diplomaten die op het Ministerie werken. Organisatorisch is dit onderverdeeld in verschillende directies met een eigen taak. De politieke zaken (relaties met regeringen, informatie over de toestand in een land, bescherming van landgenoten, ...) zijn het werk van de Algemene Directie van de Politiek (de dir. P). De Algemene Directie van de Buitenlandse Handel (dir. B) legt zich toe op economische aangelegenheden. De Algemene Directie van de Kanselarij (dir C.) houdt zich bezig met logistieke problemen en met de toepassing van overeenkomsten en verdragen uit het verleden. Het Secretariaat-Generaal speelt een coördinerende en overkoepelende rol. De Politieke Directie staat het meest in contact met de ambassades, gezantschappen en consulaten. Binnen de dir. P is het meestal zo dat een tweetal mensen zich met Azië bezighouden. Zij lezen de meeste rapporten, reageren erop, schrijven memoranda evenals de minuten met instructies. Deze moeten door de hiërarchische overste goedgekeurd worden, afhankelijk van de belangrijkheid is dit de Directeur-Generaal van de Politiek, de Secretaris-Generaal, de Kabinetschef of de Minister. Doorhalingen en wijzigingen van de minuten gebeuren gewoonlijk enkel voor belangrijke en/of gevoelige materies. Het basiswerk wordt steeds gedaan door de mensen die zich op Azië toeleggen, doorgaans gaat het om diplomaten van consulaire rang die gedurende meerdere jaren dit werk verrichten. Dit niveau van de ambtenarij is met andere woorden van groot belang omdat ze een scharnierfunctie vervult, een doorgeefluik tussen de hogere echelons in Brussel en de diplomaten te velde. Dit betekent niet dat zij bepalend zijn voor de totstandkoming van het beleid maar veeleer dat ze instaan voor de continuïteit, de routine en het aanreiken van oplossingen. Dit gebeurt in actieve wisselwerking met de Dir. B voor wat economische zaken aangaat.

Wat is nu de invloed van mensen extern aan het Ministerie? Voor de economische groepen is het zo dat er geregeld contacten bestaan tussen de vertegenwoordigers van bedrijven die in China actief zijn en diplomaten van Buitenlandse Zaken. Dit gaat van gemeenschappelijke vergaderingen op het Ministerie om informatie te verstrekken, over bijvoorbeeld de onderhandelingen voor een nieuw verdrag, tot private gesprekken. Over economische aangelegenheden krijgen de bedrijven regelmatig informatie en zelfs rapporten uit China toegestuurd vanwege het Ministerie. Bepaalde diplomaten

vertonen soms meer affiniteiten, met één van beide grote holdings (bijvoorbeeld door familiebanden) dan met de andere. Maar dit lijkt niet zo direct grote invloed te hebben op het beleid. Wel krijgen de groepen dan misschien betere of directere informatie. Doordat dit voor allebei opgaat wordt evenwel het evenwicht bewaard. Als een maatschappij iets wil gedaan krijgen van Buitenlandse Zaken, zoals i.v.m. de bescherming van personeel in China, komt het voor dat de leiding in Brussel schriftelijk suggereert wat er best zou gebeuren. Hierbij betaalt het betrokken bedrijf dan de (telegraaf)kosten. Aan dergelijke verzoeken wordt normaal gezien gevolg gegeven voor zover er geen politieke bezwaren tegen bestaan.

Van enkele factoren is het moeilijk na te gaan wat hun invloed is op het beleid. Doordat de notulen van de ministerraad geheim zijn is het niet mogelijk te volgen in hoeverre er in de schoot van de regering gepraat of overlegd wordt over de China-politiek. Wel is het zo dat belangrijke beslissingen, zoals de afstand van de concessie van Tianjin, eerst het fiat moeten krijgen van de ministerraad. Ook voor het bepalen van de rol van de vorst of zijn entourage is niet zoveel materiaal beschikbaar. Vooral onder Albert I dragen verschillende diplomatieke rapporten de vermelding dat een copie aan het paleis werd bezorgd. Meestal gaat het om syntheses van de algemene toestand in China of van de Belgische invloed daar. De enkele aspecten die aan de oppervlakte zijn gekomen tonen wel dat zowel Albert als Leopold III de China-politiek volgen of er toch minstens één keer aandacht aan besteden. Zo spreekt Albert op een gegeven ogenblik schriftelijk zijn steun uit aan de politiek van Vandervelde als diens beleid tegenover China op veel kritiek stuit. De verkenningsreis van Thijs door Mandsjoekuo, zou op verzoek van Leopold zijn gebeurd. Dit ging dan feitelijk wel in tegen de politiek van het Ministerie dat liever geen toenadering zocht tot deze marionettenstaat.

De rol van het parlement op het vlak van de buitenlandse politiek beperkt zich tot een algemeen debat ter gelegenheid van de voorlegging van het budget. Als China dan al ter sprake komt is het in de meeste gevallen enkel terloops en antwoordt de Minister van Buitenlandse Zaken doorgaans in vrij algemene termen. Enkele zeldzame keren is er ook een interpellatie van een parlementslid. Over het algemeen is de democratische controle hier dus zeer zwak tot onbestaande.

Over de rol van de Chinese diplomaten die in Brussel zijn geacrediteerd kunnen we vrij kort zijn. Hun activiteit in Brussel beperkt zich door de band tot protocolaire aangelegenheden.

In China zelf zijn het natuurlijk op de allereerste plaats de diplomaten die een belangrijke rol spelen. Zij verzamelen de informatie, moeten allerhande practische problemen oplossen en het contact onderhouden met de plaatselijke regering. Het is soms een vrij ondankbare job, niet zonder persoonlijk gevaar. Een probleem waar de diplomaten ter plaatse mee af te rekenen hebben is de soms grote schraapzucht van Brussel. Dit komt bijvoorbeeld concreet tot uiting in het feit dat zeker niet teveel geld mag besteed worden aan telegrammen, alleszins niet door consuls. Dit kan de efficiëntie ondermijnen zeker als een snelle uitwisseling van informatie noodzakelijk is. Opvallend is het soms grote verschil in competentie tussen de diverse topdiplomaten. Jules Guillaume valt bijvoorbeeld op door een zeer goede kennis van de dossiers en een bekwaam en helder analyseren van de Chinese situatie. Hij is eveneens een uitstekend onderhandelaar, in zoverre dat het niet overdreven is te stellen dat de vele voordelen die België verwerft in de verdragen met de nationalisten grotendeels aan zijn onderhandelingstalent te danken zijn. Het politieke fiat daartoe komt van de minister (Vandervelde) maar de concrete verwezenlijkingen zijn het werk van de diplomaat ter plaatse. Dit toont aan dat zowel de politieke wil belangrijk is als een goede en bekwame diplomaat om voor de praktische uitvoering te zorgen.

Sommige diplomaten zijn evenwel minder bevoegd of zijn veel minder actief. Zo verdedigt de Bassompierre jarenlang stellingen die energiek ingaan tegen de politiek van Buitenlandse Zaken. Hij toont zich met name een overtuigd Japanofiel in dergelijke mate dat zowat alle objectiviteit erbij verdwijnt. Dat hij niet teruggefloten wordt heeft waarschijnlijk vooral te maken met zijn staat van dienst en zijn goede connecties in België. Het blijkt vrij duidelijk dat bekwaamheid niet het eerste criterium is om gezant of ambassadeur te worden, iets wat nogal eens de kwaliteit van de Belgische diplomatie durft belasten. Over het algemeen kan men stellen dat Buitenlandse Zaken rekening houdt met de argumenten en voorstellen van de diplomaten ter plaatse voor zover die niet ingaan tegen de gevolgde politiek lijn. De rol van de gezant of de ambassadeur op

het beleid is met andere woorden vrij groot omdat hij concreet het werk te velde moet verrichten in het verre China.

In China zijn de consuls en consuls-generaal gevestigd in de belangrijke steden. Het zijn allen carrierediplomaten die vooral service moeten verlenen aan de Belgen die binnen hun jurisdictie verblijven. Slechts in uitzonderlijke situaties, als bij het uitbreken van een oorlog, staan ze in rechtstreeks contact met Brussel. Anders verlopen de verbindingen via de gezant/ambassadeur.

De in China verblijvende vertegenwoordigers van de grote economische groepen hebben een relatief grotere invloed op de diplomaten ter plaatse dan de moederbedrijven bij de diplomaten in Brussel. De reden hiervoor ligt in het feit dat er in China een relatief kleine groep Belgen aanwezig is die natuurlijk onderling vrij sterk met elkaar in contact staan. Daar de vertegenwoordigers veelal reeds een groot deel van hun leven in China hebben doorgebracht en de taal spreken zijn ze beter ingelicht en hebben ze betere contacten dan de diplomaten. Beinvloeding is dan ook goed mogelijk vooral als de diplomaten geen sterke persoonlijkheid hebben.

Afrondend kunnen we kort de Belgische politiek jegens China in de drie beschouwde decennia typeren. Het gaat om een politiek met als belangrijkste doel het nastreven van een gunstige Belgische economische positie. Pas met de Tweede Wereldoorlog moeten de pragmatische economische motieven de plaats ruimen voor politieke redenen. Er moet vanaf dan rekening gehouden worden met de bondgenoten van ons land. Vóór de oorlog heeft België de neiging om zijn China-politiek op de Angelsaksische landen af te stemmen maar dan op een vrijblijvende wijze. Deze pragmatische koers heeft het voordeel dat ons land een geschikte gelegenheid kan aangrijpen om de Belgische positie in China te verstevigen. Door de voortdurende politieke onrust in het Rijk van het Midden kan de Belgische economie echter de vruchten niet plukken van de goede Belgische verhoudingen met China. Toch blijven velen, soms ietwat euforisch, lonken naar deze grote weinig ontgonnen markt om bij de eerste de beste gelegenheid hun kansen te wagen. Het is een tendens die zich tot op de dag van vandaag doorzet.